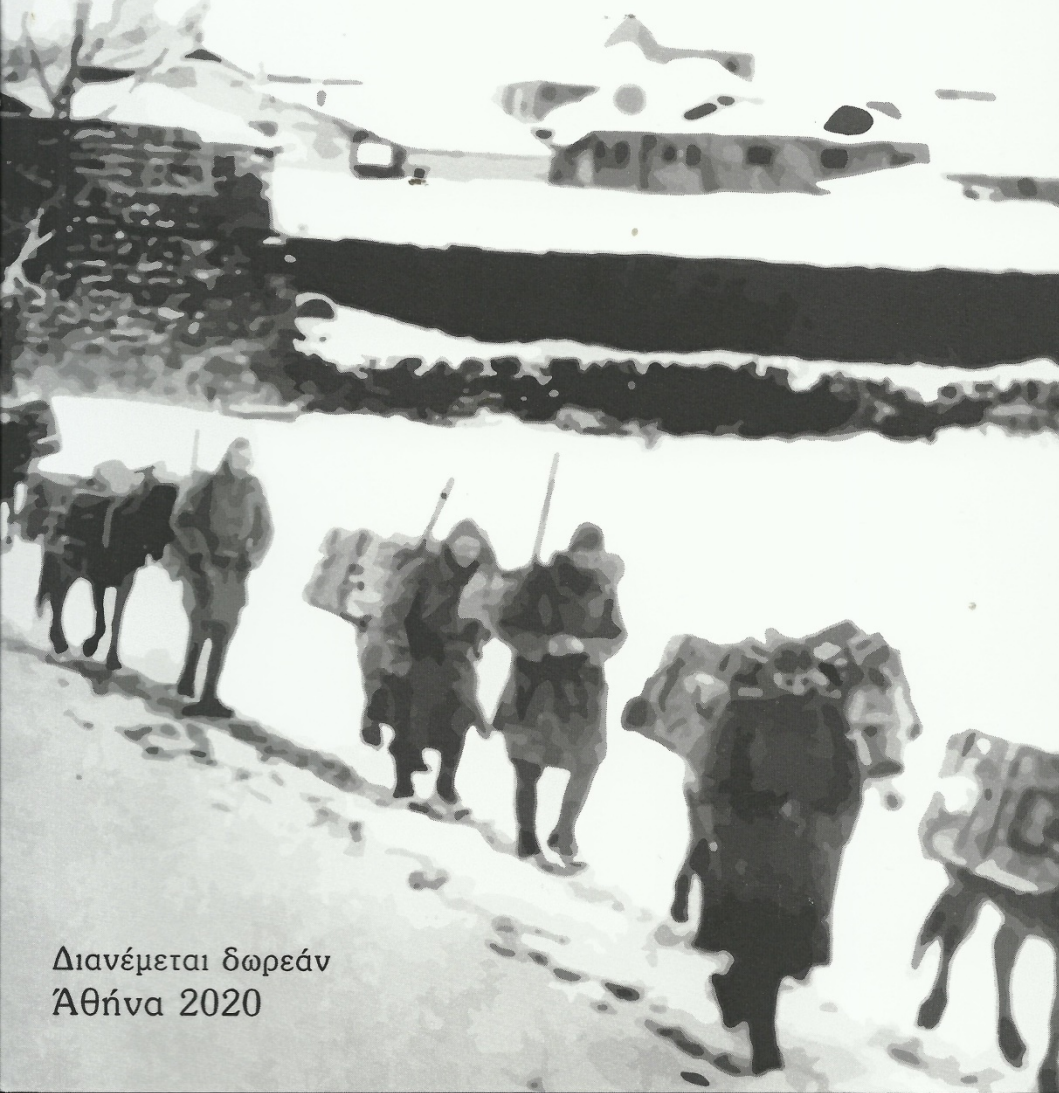

Στάθης Άσσημάκης

Μαρτυρίες για συμβάντα, στό έπος του '40

Άπό τό άρχείο
του ύποστράτηγου Δρακούλη Βασιλαράκου

Διανέμεται δωρεάν
Άθήνα 2020

Στάθης Ασημάκης

**Μαρτυρίες
για συμβάντα,
στο έπος του '40**

**Άπό τὸ ἀρχεῖο
τοῦ ὑποστράτηγου Δρακούλη Βασιλαράκου**

**Διανέμεται δωρεάν
Ἀθήνα 2020**

Τίτλος: Μαρτυρίες για συμβάντα, στὸ ἔπος τοῦ '40
Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ ὑποστράτηγου Δρακούλη Βασιλαράκου

Συγγραφέας: Στάθης Ἀσημάκης

Ἐκδότης: Στάθης Ἀσημάκης

Ψηφιακὴ ἐπιμέλεια: Στάθης Ἀσημάκης

Ἐπιμέλεια ἐξώφυλλου: Δήμητρα Καρλῆ

Copyright 2020 :

Στάθης Ἀσημάκης

Λητοῦς 7, 162 31 Βύρωνας, Τηλ.: 210 7645106,

E-mail: stathisas@gmail.com

ISBN: 978-618-83594-5-1

Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή, ὀλική, μερική ἢ περιληπτική μὲ ὅποιοδήποτε τρόπο: μηχανικό, ἠλεκτρονικό, φωτοτυπικό ἢ ἄλλο, μὲ ἀναφορά στὸν συγγραφέα.

Ἀφιερώνεται

*Στοὺς ἀφανεῖς ἥρωες ὅλων τῶν ἀγώνων τοῦ ἔθνους,
γιά τὴν ἀποκατάσταση καὶ προάσπιση
τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων.*

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	9
Μία σελίς τῆς Ἱστορίας τῆς Πίνδου τὸ 1940. Ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ παραμῦθι(Ἐπιστολή αὐτόπτου).....	15
Μία ἄγνωστος πτυχή τοῦ ἀγῶνος τοῦ διεξαχθέντος εἰς Πίνδον κατὰ τὸν Ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον 1940 - 1941. Ὁ ἐλιγμός Βρυσσοχωρίου.....	34
Ὁ ἐπικός ἀγὼν τοῦ ὑψώματος 1878(17-11-40) καὶ ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Ταγματάρχου Μαντούβαλου Παναγιώτη.	76
Ὁ ἀγὼν τοῦ ὑψώματος 731(εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁποίου εὕρισκόμεν κατὰ τὴν μεγάλην ἑαρινὴν Ἰταλικὴν ἐπίθεσιν, Μάρτιος 1941) - ὅπως τὰ εἶδα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια....	88
Ροῦπελ - Λίσσε	101
Συμπλήρωμα.....	115
Βιβλιογραφία.....	139

Πρόλογος

Δέν είναι μόνο τὰ πρόσωπα πού ἔχουν τή δική τους ἱστορία, ἀλλά καί τὰ κείμενα, τὰ ἔργα τέχνης καί γενικῶς ὅλα τὰ πράγματα. Μπορεῖ νὰ περάσουν ἀπό δύσκολες συνθήκες ἢ κι ἄλλα νὰ ἀφανιστοῦν, ἄλλα, ὅμως, νὰ διασωθοῦν καί νὰ βροῦν τὸ «βηματισμό» τους μέσα στήν πορεία τοῦ χρόνου.

Εἰδικότερα, γι' αὐτούς πού εἶναι μανιώδεις συλλέκτες καί κρατοῦν μὲ ἐπιμέλεια: *ἀρχεῖα, ἡμερολόγια, φωτογραφίες, σπουδαία κείμενα* κλπ., ὁ κίνδυνος προέρχεται, συνήθως, ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τους. Ἐάν τύχει, δηλαδή, οἱ τελευταῖοι καί δὲν ἐνδιαφεροῦν γιὰ τὰ... «χαρτιά», μπορεῖ ἢ φωτιά, ἢ ὑγρασία ἀκόμα καί ἡ ἀνακύκλωση νὰ ἐκτελέσουν τὸ καθῆκον τους ὅποτε, τότε, μιᾶμε γιὰ ὀριστική ἀπώλεια.

Ἐάν τύχει, ὅμως, στή διαδρομὴ πρὸς τὴν καταστροφή τοῦ συλλεκτικοῦ ὑλικοῦ νὰ βρεθοῦν ἄνθρωποι, πού θὰ τὸ ἐκτιμήσουν, θὰ τὸ ἀγοράσουν καί τὸ περιμαζέψουν, τότε μπορεῖ νὰ διασωθεῖ. Ἐάν, μάλιστα, πρόκειται γιὰ κείμενο πού στή συνέχεια ἐκδοθεῖ, τότε σίγουρα μιᾶμε γιὰ ὀριστική του διάσωση.

Ἀναφορικά μὲ τὸ ἀρχεῖο τοῦ ὑποστράτηγου ἐ.ἄ. **Δρακούλη Βασιλαράκου**, ἓνα χρόνο μετὰ τὸ θάνατό του, τὸ 2004, συνέβη τὸ ἐξῆς: Τὸ ἀρχεῖο αὐτό, πού κρατοῦσε ὁ ὑποστράτηγος, σχολαστικά, ὄχι μόνον στή στρατιωτική του ζωὴ, ἢ ὅποια μάλιστα συνέπεσε μὲ ἱστορικές καί κρίσιμες περιόδους, ὅπως: ἑλληνοϊταλικός καί ἑλληνογερμανικός πόλεμος, κατοχὴ καί ἐθνικὴ ἀντίσταση, ἀλλά καί στὸν ὑπόλοιπο βίο του, βρέθηκε στὸ Μοναστηράκι πρὸς πώληση.

Αὐτὸ τὸ πολῦτιμο ὑλικὸ ἔμελλε νὰ πέσει στήν ἀντίληψη τοῦ ἀδελφοῦ μου, **Παναγιώτη**, συλλέκτη τέτοιων πραγμάτων.

Συγκεκριμένα, περιδιαβαίνοντας κάποια μέρα, τὸ καλοκαίρι τοῦ 2004, τὴν ἀγορά τῶν παλαιοπωλῶν, στὸ Μοναστηράκι, ἔτυχε νὰ περάσει μπροστά ἀπὸ τὸν πάγκο ἑνὸς περιστασιακοῦ μικροπωλητῆ, ὅπου καὶ ἐντόπισε τὸ ἐν λόγῳ ἀρχεῖο. Καὶ ἀφοῦ ἔγινε τὸ σχετικὸ παζάρι, αὐτὸ τὸ πολῦτιμο ὑλικὸ πέρασε, τελικά, στὰ χέρια τοῦ ἀδελφοῦ μου.

Ὅταν, λίγες μέρες ἀργότερα, ἔτυχε νὰ τὸν ἐπισκεφτῶ στὸ ἐργαστήριό του, στὸ Γουδί, τράβηξε κάποια ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ὑπόψη ἀρχεῖο, τὰ ὁποῖα εἶχαν σταλεῖ στὸν ὑποστράτηγο **Δρακούλη Βασιλαράκο** ἀπὸ τὸ φίλο του, ἀντισυνταγματάρχη **Θεόδωρο Δρακούλη Βουδικλάρη**¹, καὶ μοῦ τὰ ἔδειξε μὲ ἱκανοποίηση. Βρῆκα ἐνδιαφέροντα θέματα σ' αὐτὰ τὰ χαρτιά καὶ τοῦ τὰ ζήτησα, γιὰ νὰ τὰ μελετήσω. Ἀφοῦ τὰ διάβασα μὲ προσοχή καὶ μὲ ἐντυπωσίασαν, τὰ ἔβαλα σέ κάποιο φάκελο καὶ, δυστυχῶς, προϊόντος τοῦ χρόνου τὰ ξέχασα ἐντελῶς.

Πέρασαν ἀπὸ τότε δεκαπέντε(15) ὀλόκληρα χρόνια καὶ πρὶν λίγο καιρὸ, τακτοποιῶντας τὸ ἀρχεῖο μου, ἔπεσα πάνω στὰ ἐξαιρετικὰ αὐτὰ κείμενα, πού τὰ εἶχα ἐντελῶς ξεχάσει. Μάλιστα, ἐάν δὲν πρόσεχα, ἴσως καὶ νὰ ἤμουν ἐγὼ ὁ αἴτιος γιὰ τὴν καταστροφή τους.

Εὐτυχῶς, τὰ θυμῆθκα, τὰ ξαναδιάβασα καὶ γιὰ ἄλλη μιά φορά ἐντυπωσιάστηκα. Σκέφτηκα, λοιπόν, νὰ τὰ δημοσιεύσω, ἐπειδὴ οὐσιαστικὰ εἶναι οἰονεὶ ἱστορικές πηγές, ἀναφορικά μὲ κάποιες κρίσιμες λεπτομέρειες τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, πόσο μᾶλλον τῶρα πού συμπληρῶνεται ὀγδόντα(80) χρόνια ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ ἔπους τοῦ '40.

Συγκεκριμένα, τὰ ἐν λόγῳ ἔγγραφα-στοιχεῖα ἀναφέρονται ἀντίστοιχα:

α)Στὶς πραγματικὲς συνθήκες τραυματισμοῦ τοῦ συνταγμ. **Κωνσταντίνου Δαβάκη**, τὶς πρώτες κρίσιμες μέρες τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

¹ Στοιχεῖα γιὰ τοὺς: **Δρακούλη Βασιλαράκο** καὶ **Θεόδωρο Δρακούλη Βουδικλάρη**, βλέπε στὸ Παράρτημα τοῦ παρόντος.

β)Στή διαμάχη του στρατηγού **Παναγιώτη Δεμέστιχα**, Διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού, με τὸ Γενικό στρατηγεῖο στὴν Ἀθήνα, γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἢ ὄχι τοῦ «*έλιγμοῦ τοῦ Βρυσοχωρίου-Αρμάτων-Ελευθέρου*», στὴν Πίνδο, ὁ ὁποῖος ἐλιγμός, τελικῶς, συνετέλεσε στὴν ἀπαρχὴ τῆς συντριβῆς καὶ στὴν ὀπισθοχώριση τῆς ἰταλικῆς Μεραρχίας «*Ἀλπινιστῶν*», τὶς πρῶτες κρίσιμες μέρες τῆς μάχης τῆς Πίνδου.

γ)Στὸν ἐπικό ἀγῶνα τοῦ ὑψώματος **1878**(17/11/1940) καὶ στὸν θάνατο τοῦ ἥρωικοῦ ταγματάρχη **Μαντούβαλου Παναγιώτη**.

δ)Στὸν ἀμυντικό ἀγῶνα τοῦ ὑψώματος **731**, ἐκεῖ ὅπου ἀποκρούστηκε ἡ μεγάλη ἐαρινὴ ἰταλικὴ ἐπίθεση, στίς 9/3/1941, ὅπως ἀκριβῶς τὸν περιγράφει ὁ ἀντισυνταγματάρχης Πυροβολικοῦ ἐ.ἄ. **Θεόδωρος Δρακούλης Βουδικλάρης**, ὡς αὐτόπτης μάρτυς, καθόσον εἶχε λάβει μέρος καὶ ὁ ἴδιος στὴν ἐπικὴ αὐτὴ μάχη.

Τέσσερα(4), δηλαδή, πολὺ σημαντικὰ συμβάντα τοῦ ἑλληνοἰταλικοῦ πολέμου, πού ἀξίζει νὰ μελετήσῃ, ὄχι μόνο ὁ ἱστορικός ἐκείνης τῆς περιόδου, ἀλλὰ καὶ κάθε Ἕλληνας, προκειμένου νὰ μάθει, ἀλλὰ καὶ νὰ νιώσῃ βαθύτερα κάτι ἀπὸ τὴν ἡρωικὴ ἐκείνη περίοδο τῆς πατρίδας μας.

Ἔχοντας, μάλιστα, διαβάσει τὸ ἐξαίρετο βιβλίο: «**Ροῦπελ**», τοῦ **Χρήστου Ζαλοκώστα**, 9^η ἔκδοση, 2011 (Βιβλιοπωλεῖο τῆς «*Εστίας*»), σκέφτηκα νὰ κάνω χρῆση κάποιου σύντομου ἀποσπάσματος ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημαντικό ἔργο, ἔτσι ὥστε μαζί μὲ τὰ ἄλλα τέσσερα(4) στοιχεῖα/ντοκουμένα τοῦ Βουδικλάρη /Βασιλαράκου, νὰ συντεθεῖ ἀπὸ κοινῶν μιὰ ἐνότητα, ἀναφορικὰ μὲ πολεμικὰ γεγονότα ἐκείνης τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, δηλαδή μὲ κάποιες σημαντικὲς στιγμὲς, ὄχι μόνο τοῦ ἑλληνοἰταλικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου.

Διότι, πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι, ἐνῶ στὰ ἀλβανικὰ βουνὰ ἀποδείχτηκε ἡ ἐπιθετικὴ ὁρμὴ καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἱκανότητα τῶν Ἑλλήνων, στα ὄχυρά τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀποτυπώθηκε τὸ σθένος καὶ ἡ θυσία τους, ἡ θέλησή τους νὰ

ἀντιτάξουν ἀποτελεσματική ἄμυνα, ἀπέναντι στὸν πλέον ἰσχυρὸ στρατὸ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε συντριψεῖ, μέσα σὲ λίγα μόλις εἰκοσιτετράωρα, ἓνα - ἓνα τὰ κράτη τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἔνας ἀκόμα λόγος ἔνταξης αὐτοῦ τοῦ ἀποσπάσματος ἦταν καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χρῆστος Ζαλοκώστας, ἀναφερόμενος στὸ 26^ο Σύνταγμα Πεζικοῦ τῆς VII^{ης} Μεραρχίας, πού ὑποστήριζε ἐξωτερικά τὴν ὄχρωματική γραμμὴ Μεταξᾶ, μνημόνευσε τὸν ἥρωα τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας, ἀντισυνταγματάρχη **Δημήτρη Καλλιαγκάκη**, ὁ ὁποῖος, ὄχι μόνο τυχαίνει νὰ κατάγεται ἀπὸ γειτονικὸ μου χωριό, τὴ Δαύλεια, ἀλλὰ ἐπιπλέον εἶναι καὶ συγγενής, ἐκ μητρὸς, ἀγαπητοῦ φίλου μου καὶ ἐκλεκτοῦ συναδέλφου μου, τοῦ **Γιάννη Πατσαλοῦ**.

Τὰ παραπάνω κείμενα πέρα ἀπὸ τὴν ἀξία πού ἔχουν ὡς ντοκουμέντα, εἶναι λογοτεχνικότατα, γραμμένα μὲ ἔμπνευση καὶ πατριωτικὸ οἶστρο, παρουσιάζουν μάλιστα ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ διαχρονικὰ ζητήματα πού θέτουν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, ὅπως:

i) Τὸ ζήτημα τῶν ἀφανῶν ἠρώων καὶ ἡ κλοπὴ τῆς φήμης, ἀπὸ ἄλλους πού δεν τὴ δικαιοῦνται. Ἐξάλλου, εἶναι γνωστὴ σὲ ὅλους μας ἡ ρῆσις: *«ἡ νίκη ἔχει πολλοὺς πατέρες, ἐνῶ ἡ ἦττα τοὺς ἀναζητεῖ, γιατί κρύβονται.»*

ii) Τὸ ζήτημα τῶν ἀποφάσεων σὲ κρίσιμες καὶ ἱστορικὲς στιγμές, ὅπου οἱ διενέξεις περὶ τοῦ πρακτέου, μποροῦν νὰ ἀποβοῦν μοιραῖες. Μὴν ξεχνᾶμε τὸ γνωστὸ: *«Πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ»* τοῦ Ἀθηναίου Θεμιστοκλῆ πρὸς τὸν Σπαρτιάτη Εὐρυβιάδη, πρὶν τὴν κρισιμότητα ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

iii) Τὸ ζήτημα τῆς θυσίας, τόσο ἀπαραίτητης καὶ κατὰ τὴν ἐπίθεση, γιὰ νὰ φέρει νικηφόρα ἀποτελέσματα ἀπέναντι σὲ ὑπέρτερους, ἀλλὰ ἄδικους ἀντιπάλους, καὶ κατὰ τὴν ἄμυνα, ἔστω καὶ καταδικασμένη, γιὰ νὰ ἐμπνεύσει τὶς ἐπόμενες γενιές. Μεγαλύτερο, βεβαίως, παράδειγμα ἀπὸ αὐτὸ τοῦ Σπαρτιάτη βασιλιά Λεωνίδα, στὶς *«Θερμοπύλες»*, δὲν ὑπάρχει

στην ιστορία.

iv) Η άρετή των μαχητών, πού δεν μπορεί ποτέ να έπισκιαστεί από την άξια, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἰσχύ τῶν ὀπιοῶν πολεμικῶν μέσων, ἐπιθετικῶν ἢ ἀμυντικῶν. Παράδειγμα, ἡ ἄμυνα στὰ ἑλληνικὰ ὄχυρά Μεταξᾶ σὲ ἀντιδιαστολή μὲ αὐτὴ τῆς γιγαντιαίας γαλλικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς Μαζινό, ἡ ὁποία παρότι ἦταν ἐντυπωσιακὴ, ἐντούτοις ὑπῆρξε ἀτελέσφορη κατὰ τὴ γερμανικὴ ἐπίθεση στὸ Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Ἀσχολούμενος, ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια μὲ τὴν ἐπιμέλεια ἡμερολογίων ἀγωνιστῶν στοὺς πολέμους τῆς πατρίδας μας (Βαλκανικοὺς, Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο(Μακεδονικὸ μέτωπο), Ἐκστρατεία τῆς Κριμαίας, Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, Ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο καὶ Ἑλληνογερμανικὸ πόλεμο), συνειδητοποίησα σιγά - σιγά ὅτι ἡ γενιά μου(γενιά τοῦ '50), ἡ ὁποία δὲν βίωσε πόλεμο, ἔζησε καὶ συναστράφηκε μὲ ἀφανεῖς, ἀλλὰ πραγματικούς ἥρωες, εἴτε ἦσαν συγγενεῖς (παπποῦδες, πατέρες, θεῖοι), εἴτε γείτονες, εἴτε γνωστοὶ συγχωριανοὶ καὶ συμπολίτες μας.

Ἐντούτοις, αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πού ἔζησαν τόσες καὶ τόσες ταλαιπωρίες πολέμου, εἰδικὰ οἱ παλιότεροι(παπποῦδες μας), οἱ ὁποῖοι βρέθηκαν ἀκόμα καὶ πέντε(5) χρόνια στὰ πολεμικὰ μέτωπα, δὲν τὸ φανέρωναν σὲ μᾶς, δὲν μιλοῦσαν καὶ δὲν περιαιτολογοῦσαν· ἦσαν πάντα σκυμμένοι στὸν καθημερινὸ μόχθο τους: χωράφι, ἀμπέλι, ἐλαιῶνας, ὑλοτομία, ποιμνιο. Δὲν μᾶς ἔδειξαν ὅτι ἐπηρεάστηκαν ψυχολογικά. Βεβαίως, ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ τους θὰ τὸ ἤξερε, ἀλλὰ τοῦλάχιστον δὲν τὸ ἐκδήλωναν στὸν περιγυρὸ τους.

Γι' αὐτούς τοὺς ἀφανεῖς ἥρωες, ὄχι μόνο τοῦ δικοῦ μου χωριοῦ, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ἑλληνικῶν χωριῶν καὶ πόλεων, τοὺς πρέπει μεγάλος καὶ ἰδιαίτερος σεβασμὸς, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων. Εἶναι ἕνας ἐπιπλέον πολὺ σοβαρὸς λόγος γιὰ νὰ τιμοῦμε τὴ μνήμη τους καὶ τὴν προσφορά τους στὴν πατρίδα, μὲ τὴ δική μας σωστὴ στάση, ἀπέναντι στὰ θέματα καὶ

προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει σήμερα ἡ χώρα μας. Γιατί τότε μόνο θα ξεπληρώσουμε τὸ βαρὺ χρέος πού ἔχουμε ἀπέναντί τους.

Εἶναι ἕνας ἀκόμα λόγος, γιὰ νὰ νοιαζόμαστε πρῶτα γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ καὶ ὕστερα γιὰ τὸ ἀτομικὸ μας συμφέρον καὶ νὰ σκεφτόμαστε αὐτὸ πού πολὺ σωστά καὶ παραστατικὰ ἐξέφρασε ὁ Γιάννης Μακρυγιάννης στὰ ἀπομνημονεύματά του: «Ὅσο ἀγαπῶ τὴν πατρίδα μου δὲν ἀγαπῶ ἄλλο τίποτας. Ναρθῆ ἕνας νὰ μοῦ εἰπῆ ὅτι θὰ πάγη ὀμπρός ἡ πατρίδα, στρέγομαι νὰ μοῦ βγάλῃ καὶ τὰ δυὸ μου μάτια. Ὅτι ἂν εἶμαι στραβός, καὶ ἡ πατρίδα μου εἶναι καλά, μὲ θρέφει. Ἄν εἶναι ἡ πατρίδα μου ἀχαμνά, δέκα μάτια νᾶχω, στραβός.»

Τελειώνοντας θέλω νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ, ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴ θέση, τὸν ἀδελφὸ μου **Παναγιώτη**, διότι χωρὶς τὸ ὑλικὸ πού μοῦ προμήθευσε, δὲν θα μπορούσε νὰ γραφεῖ τὸ παρὸν πόνημα· καθὼς καὶ τὴν ἐκλεκτὴ ὑπάλληλο τοῦ Πολεμικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, **κα Δήμητρα Καρλῆ**, πού γιὰ ἄλλη μιὰ φορά εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ ἀσχοληθεῖ, ἀφιλοκερδῶς, μὲ τὴ δημιουργία τοῦ ἐξαιρετικὰ καλαίσθητου ἐξώφυλλου τοῦ παρόντος βιβλίου.

Στάθης Ἀσημάκης
9/1/2020, Βύρωνας

Μία σελίς τῆς Ἱστορίας τῆς Πίνδου τὸ 1940.

Ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ παραμῦθι...

(Ἐπιστολή αὐτόπτου)

Ἀξιότιμε κ. Μαντούβαλε

Ἀνέγνωσα τὴν εἰς τὴν Ἐφημερίδα «Βραδυνή» τῆς 25-8-58 ἐπιστολήν σας ἐν σχέσει μὲ τὸν ἥρωποισθέντα Συναγματάρχη Δαβάκη... καὶ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ σᾶς συχαρῶ διὰ τὸ ἀντικειμενικὸν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς σας. Διαφωνῶ μόνον ὡς πρὸς τὴν περικοπὴν τῆς τελευταίας παραγράφου τῆς ἐπιστολῆς σας, ἐχούσης οὕτω:

«...Ἐρωτῶ, ὅμως, ποῦ ἐστηρίχθησαν οἱ Δήμαρχοι κλπ...διὰ τὴν ἀπονομὴν τοιούτων καὶ τοσοῦτων διακρίσεων εἰς Ἀξιωματικὸν τραυματισθέντα ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος;» Ἄς μοί ἐπιτραπῇ Κε Μαντούβαλε, νὰ πιστεύω ὅτι δὲν εἶναι ἐκτέλεσις καθήκοντος ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ, νὰ ραπίζη αἰχμάλωτον ἀξιωματικόν, παρ' οὔ καὶ ἐτραυματίσθη οὐχὶ ἐν ὥρᾳ μάχης, ἀλλὰ εἰς τὰ μετόπισθεν...

Ὁ ἥρωσ ἀνθυπολοχαγός, ὅστις ἐν ὥρᾳ μάχης κατῶρθωσε νὰ συλλάβῃ ὀμάδα Ἰταλῶν πολεμιστῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ βαθμοφόρους (δύο ὑπολοχαγούς), μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν των δὲν τοὺς ἀφήρσεσεν τὰ πιστόλια².

² Ἡ μὴ ἀφαίρεσις πιστολιοῦ ἀπὸ συλληφθέντα στὴ μάχῃ ἀξιωματικὸ μὲχρι αὐτός νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ ἀνάκριση καὶ στὴ συνέχεια ἐνταχθεῖ στοὺς αἰχμαλώτους ἦταν, φαίνεται, συνήθης πρακτικὴ σὲ προηγούμενους πολέμους. Κάτι ἀντίστοιχο συνέβη καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας μαχητές,

Τὸν ἓνα ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τούτων ἐρράπισεν ὁ ἥρωοποιημένος Δαβάκης (τοῦ μέχρι τῆς προτεραίας τοῦ τραυματισμοῦ του συνδιεσκέδαζε εἰς Ἑπταχώριον μὲ Ἀρβανιτοβλάχους), ὅστις πληροφορηθεὶς τὰς εἰς Ἑπταχώρι καταφθανούσας δυνάμεις τῆς Πρώτης Μεραρχίας ἐνεθυμήθη ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν διαλυθεισῶν δυνάμεων τῶν προφυλακῶν του ...

Πορευόμενος λοιπὸν ὁ Συν/χης Δαβάκης πρὸς Προφήτην Ἥλιαν Φούρκα, ὥρας τινὰς πρὶν ἡμεῖς φθάσωμεν ἐκεῖ, συνήνητησεν Ἕλληνας στρατιώτας μετὰγοντας τοὺς οὓς προαναφέρω αἰχμαλωτισθέντας Ἰταλούς Ἀξιωματικούς καὶ Στρατιώτας.

Τότε, ἀφιπεύσας, κατέφερε ράπισμα διὰ τῆς χειρός του εἰς τὸν ἕναν ἐκ των δύο ἀξιωματικῶν, ὅστις χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἐξήγαγε τὸ πιστόλιόν του καὶ ἐπυροβόλησε σχεδὸν ἐξ ἐπαφῆς τὸν Συνταγματάρχην. Οἱ φρουροὶ Στρατιῶται καὶ οἱ συνοδοὶ τοῦ Δαβάκη χολωθέντες, ἴσως καὶ ἐντολῇ του, ἐφόνευσαν αὐτοστιγμεί τοὺς ἐξ αἰχμαλώτους στρατιώτας καὶ τοὺς δύο ἀξιωματικούς.

Ὁ ὑποφαινόμενος ἐπὶ κεφαλῆς ἐφίππου ὁμάδος ὀπλιτῶν Χωρ/κῆς, ἐκτελῶν στρατονομικὴν ὑπηρεσίαν ἐν

ἀξιωματικούς ἀλλὰ καὶ στρατιώτες, ὑπερασπιστές τοῦ Ροῦπελ, ἐδῶ βεβαίως γιὰ λόγους τιμῆς, ὅταν αὐτοί, μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ὀχυρῶν κατόπιν φοβεροῦ ὑπερασπιστικοῦ τους ἀγῶνα, συνελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Γερμανούς.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ παρακάτω ἀναφερόμενο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίον: «**Ροῦπελ**» (Κεφάλαιο Χ), τοῦ Χρήστου Ζαλοκώστα: «Ὁ ἄρχοντας πού ξεπερνάει ὅλους, ὁ ἥλιος, ἀφοῦ ἀνέβηκε στὴν κορυφή τ' οὐρανοῦ, στάθηκε μιά στιγμή ἐκεῖ. Τέτοια ὥρα, μεσημέρι, ἐγκατάλειψαν οἱ φαντάροι τὰ ὄχυρά. Οἱ Γερμανοὶ πού τοὺς σεβάστηκαν, τοὺς ἄφησαν νὰ φύγουν μὲ τὸν ὀπλισμὸ τους, μόνοι, ὡς τὶς Σέρρες, ὅπου θὰ περιμέναν διαταγές.»

τῆ Πρώτῃ Μεραρχία, δὲν ἐβράδυνε νὰ φθάσῃ εἰς Προφήτην Ἡλίαν Φούρκας. Πορευόμενοι συνηντήσαμεν τοὺς μεταφέροντας τὸν τραυματισθέντα Δαβάκην. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠρώτησα καὶ ἐπληροφορήθην τὰ συμβάντα, ὡς ἀνωτέρω τὰ ἐκθέτω, παρά τινων τῶν συνοδῶν τοῦ τραυματισθέντος Συνταγματάρχου.

Τὰ ὅσα εἶχον πληροφορηθῆ διεπίστωσα ἰδίους ὄμμασιν, ὅταν ἔφθασα εἰς Προφήτην Ἡλίαν, ὅπου ἀνεύρομεν ἔξ πτώματα Ἰταλῶν Στρατιωτῶν καὶ δύο βαθμοφόρων, παραμορφωμένων ἀπὸ νύγματα λογχῶν, τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν βαθμοφόρων πολτοποιημένας. Ἐρρίψαμεν τὰ πτώματα εἰς ὀμαδικὸν τάφον καὶ ἐκαλύψαμεν ταῦτα ἐπιπολαίως δι' ὀλίγου χώματος καὶ λίθων. Πέραν τοῦ Προφήτου Ἡλίου, συνηντήσαμεν τραυματίας Στρατιώτας Ἑλλήνας, λαβόντας μέρος εἰς μάχην δοθεῖσαν τὴν προηγούμενην, παρ' ὧν ἐπληροφορήθησαν ὅτι τοὺς προαναφερθέντας αἰχμαλώτους εἶχε συλλάβει ἡ Διμοιρία τῶν διοικουμένη ὑπ' Ἀνθυπολοχαγοῦ, οὗτινος τὸ ἐπώνυμον³ δὲν ἐνθυμοῦμαι, λόγῳ τοῦ διαρρεύσαντος χρόνου.

Σὰς ἀπευθύνω τὴν παροῦσαν, ἐπειδὴ ἐξακολουθοῦν νὰ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος διάφοροι εἰκασίαι παρ' ἐντελῶς ἀναρμοδιῶν προσώπων καὶ δεύτερον διὰ νὰ μὴ νομίζῃ ὁ κόσμος ὅτι Ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὴν μνήμην τοῦ Δαβάκη μὲ τὰ δημοσιεύματά σας.

Ἀθῆναι τῆ 2^α Ν/βρίου 1958

Μετ' ἐξαιρέτου ἐκτιμῆσεως

ΗΛΙΑΣ ΧΑΣΙΩΤΗΣ

Ἀξ/κός Χωρ/κῆς, ἔ.π.δ.

Ἐρετρείας 1^α Ἀθῆναι, τηλ. 533-790

³ Βλέπε σχετικὰ, στὴ συνέχεια, στὴν ὑποσημείωση ἀριθ. 4.

*Ἀκριβές ἀντίγραφον ἐκ τοῦ
εἰς χεῖρας μου πρωτοτύπου.*

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 7-11-1958

ΔΡΑΚΟΥΛΗΣ Ν. ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΣ

Ἴατρος - τ. Βουλευτὴς Πειραιῶς

καὶ Νήσων - Ταξίαρχος Ὑγειονομικοῦ Π.Δ.

Πρόεδρος Ἴατρικοῦ Συλλόγου Πειραιῶς

*Κοινοποιεῖται εἰς τὸ Πανελλήνιον, διὰ τὴν
ἀποκατάστασιν τῆς Ἱστορικῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία
διεφθάρη καὶ διεστράφη ἐξοργιστικά ἐπὶ τοῦ
προκειμένου.*

Ἐπιλογικά

Μετά τὸ παραπάνω ἔγγραφο - ντοκουμέντο καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα εἶναι λεπτό καὶ εὐαίσθητο, καθόσον σχετίζεται μὲ τὸν πρῶτο μεγάλο Ἑλληνα ἥρωα τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔπους, θὰ ἀναφέρουμε, τὰ σχετικά μὲ τὸν τραυματισμὸ τοῦ **Κωνστ. Δαβάκη**, ὅπως τὸν παρουσιάζει ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά(τὴν εὐνοϊκὴ γι' αὐτόν), τόσο ἡ *Δ/νση Ἱστορίας Στρατοῦ* («Σύντομη ἱστορία τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ καὶ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου 1940 - 1941»), ὅσο καὶ ὁ ἀντιστράτηγος ἐ.ἄ. Ἀλεξ. Ἐδιπίδης στὸ ἔργο του: «*Μεγάλῃ Εἰκονογραφημένη Ἱστορία τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ καὶ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου 1940 - 1941*», Ἐκδοτικοῦ οἴκου «*Βιβλιοαθηναϊκὴ*», Περικλῆ Σύψα, Ἀθήνα.

Συγκεκριμένα, ὁ Ἀλεξ. Ἐδιπίδης γράφει: «[...]Περὶ τὴν 23^{ην} ὥραν (τῆς 1^{ης} Νοεμβρίου 1940) ἐξέδωσε ἡ *Μεραρχία(Ι)* τὴν ὑπ' ἀριθ. 43/1-11-40 διαταγὴν ἐπιχειρήσεων διὰ τὴν 2^{αν}

Κωνσταντίνος Δαβάκης, Συνταγματάρχης Πεζικού.

Νοεμβρίου, αποσταλεῖσα διά τοῦ αὐτοῦ πεζοῦ συνδέσμου πρὸς τὸ Νότιον συγκρότημα(πού διοικοῦσε ὁ Δαβάκης). Διὰ ταύτης διετάσσετο ὁ συν/χης Δαβάκης νὰ συνεχίση δραστηρίως ἀπὸ τῆς ἕω τῆς 2^ας Νοεμβρίου πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς καταλήψεως τοῦ ὑψώματος Προφ. Ἡλίας καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν ὑψωμάτων Ταμποῦρι - Φούρκα ὡς καθωρίζετο ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 23/31-10-40 διαταγῇ τῆς Μεραρχίας καὶ τῆς ἐνισχύσεώς του διά τοῦ III/52 τάγματος.

Ἡ εἰς τὸν συν/χην Δαβάκην σχηματισθεῖσα γνώμη (ὡς ἡ ὑπ ἀριθ. 7/2-11-40 ἀναφορά του πρὸς Μεραρχίαν) ὅτι τὸ Ταμποῦρι - Φούρκα κατεῖχεν ὀλόκληρον τὸ 8^{ον} Σύνταγμα Ἀλπινιστῶν δὲν ἀντεπεκρίνετο πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καθόσον

τὸ σύνταγμα τοῦτο ἐκινήθη ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 1-11-40 πρὸς Ρωμηόν καὶ μόνον δύναμις ἴσως διλοχίας μετὰ πυροβολαρχίας ἡμύνθη τῆς περιοχῆς Φούρκα - Προφ. Ἡλίας - Ταμποῦρι.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ Ἴταλοί ἡμύνθησαν μετὰ μεγάλου πείσματος καὶ τοῦτο ἦτο φυσικόν, ἵνα δώσωσι τὸν χρόνον εἰς τὸν ὄγκον τοῦ 8^{ου} Συντάγματος Ἀλπινιστῶν νὰ καταλάβῃ τὸν Ρωμηόν - Σαμαρίναν, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν ἐντὸς τῆς 1^{ης} Ν/βρίου.

Τὰ ἀνωτέρω ἀπεδείχθησαν κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς 2^{ας} Νοεμβρίου καὶ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν συλληφθέντων εἰς Φούρκα δέκα αἰχμαλώτων, οἱ ὅποιοι ἀνῆκον εἰς δύο λόχους ἐνός τάγματος τοῦ 8^{ου} Συντάγματος Ἀλπινιστῶν⁴. Ὁ συνταγματάρχης Δαβάκης ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρίστων Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, μὲ πολεμικὴν καὶ ἐπιτελικὴν πεῖραν. **Συνέχεια τῆς ἀντεπιθέσεως τραυματισμός τοῦ Δαβάκη.**

Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 2^{ας} Νοεμβρίου ὁ διοικητὴς τῆς Μεραρχίας μετὰ τοῦ ἐπιτελάρχου του εὐρίσκετο εἰς τὸ παρατηρητήριον Προφ. Ἡλία. Ἀπὸ τὴν κατεύθυνσιν Φούρκας - Ταμποῦρι ἀκούονται πολυβολισμοὶ καὶ ὄλμοι, οἱ ὅποιοι ἐσήμαιναν τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς καταλήψεως τοῦ ὑψώματος Ταμποῦρι.

Οἱ ἀμυνόμενοι τοῦ ὑψώματος Ἴταλοί συνεπτύχθησαν πρὸς τὸ Ταμποῦρι καὶ ἰσχυροποίησαν καὶ αὐτοὶ τὰς θέσεις των. Ἐνέργειά των πρὸς ἀνακατάληψιν τοῦ ἀπωλεσθέντος ὑψώματος ἀπέτυχε μὲ ἀρκετάς ἀπωλείας.

⁴ «Ὁ 7^{ος} Λόχος (τὴν 1^η Νοεμβρίου 1940) ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸ **Θεοδωρόπουλο** κάλυπτε τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ ἀπὸ τὴν κατεύθυνση τῆς Φούρκας, πρὸ τῆς ὁποίας σταμάτησε ἐξ αἰτίας τῆς ἰσχυρῆς ἰταλικῆς ἀντίδρασης. Κατὰ τὴν ἐπιχείρησή του συνελήφθησαν ἑννέα αἰχμάλωτοι ὀπλίτες καὶ εἴκοσι ἡμίονοι πυροβολικοῦ» (ΔΙΣ Α', σελ. 144.)[«Πίνδος 1940. Μιά ἄλλη ἐποποιῶα.», Γεώργιου Α. Ἀγιαμαρνιώτη, Λιβαδεῖα Βοιωτίας 2011].

Τὴν κατάληψιν τοῦ ὑψώματος Προφ. Ἡλίας ἀνέφερε τὸ συγκρότημα διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 91/(2-11-40) ἀναφορᾶς του. Τὸ III/52 τάγμα φθάνει ἐγκαίρως εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ νοτίου συγκροτήματος καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ οὐλαμός πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν Ἀδρίμην.

Ὁ Δαβάκης προσωπικῶς ἐποπτεῖ διὰ τὴν κατάληψιν θέσεων ὑπὸ τῶν νεοαφιχθέντων λόχων καὶ δίδει ὁδηγίας διὰ τὴν κίνησιν πρὸς κατάληψιν τῆς Φούρκας.

Ἦδη προωθεῖται πρὸς τοὺς ἐν ἐπαφῇ 2^{ov} λόχον, ἵνα ἀντιληφθῇ ὁ ἴδιος τὴν κατάστασιν τῆς στιγμῆς καὶ δώσῃ ὁδηγίας διὰ τὴν τελικὴν ἐξόρμησιν πρὸς κατάληψιν τοῦ ὑψ. Ταμποῦρι. Τὸ ἠθικόν τῶν ἀνδρῶν εἶχεν ἀναπτρωθῆ καὶ ἠκούετο καὶ πάλιν τὸ θρυλικόν «ἀέρα».

Δυστυχῶς, μία σφαῖρα τραυματίζει βαρέως τὸν συνταγματάρχην Δαβάκην⁵, ὁ ὁποῖος αἰμόφυρτος μεταφέρεται εἰς ἀσφαλέστερον μέρος. Ὁ ἐπίδεσας αὐτὸν ἰατρός εἶδεν ὅτι ἔφερε διαμπερές τραῦμα εἰς τὸ στήθος καὶ μάλιστα εἰς τὸν πνεύμονα. Αὐθημερόν διεκομίσθη εἰς Ἐπταχώριον, ὅπου τῷ παρεσχέθησαν αἱ πρῶται θετικά

⁵ «On the evening of November 2, Colonel Konstantinos Davakis was gravely wounded in the chest and was evacuated to Eptachori. The incident occurred, while he was in charge of a force conducting reconnaissance for the continuation of the attack, that would be launched from the height of Prophitis Elias of Fourka towards the height of Tambouri» («An abridged history of the Greek - Italian and Greek-German war 1940-1941», Hellenic Army General Staff, Army History Directorate, 1997), που σημαίνει:

«Τὸ βράδυ τῆς 2^{ης} Νοεμβρίου, ὁ συνταγματάρχης Κωνσταντῖνος Δαβάκης τραυματίστηκε σοβαρά στὸ στήθος καὶ μεταφέρθηκε στὸ Ἐπταχώρι. Τὸ περιστατικὸ συνέβη, ἐνῶ ἦταν ἐπικεφαλῆς μίας δυνάμης διεξαγωγῆς ἀναγνώρισης γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ἐπίθεσης πού θὰ ἐξαπολυόταν ἀπὸ τὸ ὑψώματα Προφήτη Ἡλία - Φούρκα πρὸς τὸ ὑψωμα Ταμπούρι.» («Σύντομη ἱστορία τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ καὶ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου (1940 - 1941)», «Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, Διεύθυνση Ἱστορίας Στρατοῦ», 1997).

βοήθειαι καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας διεκομίσθη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐθεραπεύθη μετὰ μακρὰν νοσηλείαν⁶.

Τὴν διοίκησιν τῶν εἰς Προφ. Ἡλίαν - Φούρκαν τμημάτων ἀνέλαβεν ὁ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὁδηγήσας τὸ III/52 ταγματάρχης σύνδεσμος τῆς Στρατιάς Καραβίας Ἰωάννης.»

Ἐάν ἐξετάσει, τώρα, κάποιος μὲ προσοχὴ τὰ τρία κείμενα, δηλαδή τὴν ἐπιστολὴ Ἡλία Χασιώτη πρὸς τὸν Δρακούλη Μαντούβαλο, τὴν περιγραφὴ τοῦ Ἀλέξανδρου Ἐδιπίδη καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ΔΙΣ, θὰ ἐννοήσῃ ἀμέσως ὅτι :

ι) Τὸ κείμενο τοῦ Ἡλία Χασιώτη μπορεῖ νὰ εἶναι αὐστηρὸ καὶ «θυμωμένο», λές καὶ ἔχει γραφεῖ ἀπὸ κάποιον πού εἶχε προηγούμενα μὲ τὸν Κωνστ. Δαβάκη, εἶναι ὅμως ξεκάθαρο καὶ κατηγορηματικὸ, σὰν νὰ μὴ δέχεται ὁ συγγραφέας του καμία ἀντίρρηση ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη του. Τὸ μένος του, ἴσως, ἐξηγεῖται ἀπὸ θέμα ἐπαγγελματικῆς ἀντιζηλίας, δεδομένου ὅτι αὐτὸς ἐκτελοῦσε χρέη στρατονομίας στὴν I^η Μεραρχία, διακινδυνεύοντας μὲν στὸ μέτωπο, χωρὶς ὅμως τὴν προοπτικὴ νὰ ἀνδραγαθήσῃ, ἐνῶ ὁ Κωνστ. Δαβάκης

⁶ «Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακρόχρονης νοσηλείας τοῦ Δαβάκη, οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἔληξαν καὶ ἡ χώρα βρέθηκε ὑπὸ κατοχῇ. Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1942, καὶ ἐνῶ ἀκόμα νοσηλευόταν στὴν Ἀθήνα, ὁ Δαβάκης συνελήφθη ὡς ὄμηρος ἀπὸ τὶς ἰταλικὲς ἀρχὲς κατοχῆς, μαζί μὲ πολλοὺς διακεκριμένους ἀξιωματικούς, γιατί θεωρήθηκαν ὑποποῖ ἀντιστασιακῆς δράσης.

Οἱ συλληφθέντες ἐπιβιάστηκαν στὴν Πάτρα στὸ ἀτμόπλοιο: «Τσιττά ντι Τζένοβα» («Πόλη τῆς Γένοβα»), γιὰ νὰ μεταφερθοῦν σὲ στρατόπεδο συγκέντρωσης στὴν Ἰταλία. Τὸ πλοῖο αὐτὸ τορπιλίστηκε ἀπὸ συμμαχικὸ ὑποβρύχιο καὶ βυθίστηκε στὰ ἀνοιχτὰ τῶν νότιων ἀλβανικῶν ἀκτῶν, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ ἐπιβαίνοντες νὰ πνιγοῦν στὰ νερά τῆς Ἀδριατικῆς (Ἰανουάριος 1943). Τὸ πτώμα τοῦ Δαβάκη περιουλελήγη, ἀναγνωρίστηκε καὶ τάφηκε στὸν Αὐλώνα. Μεταπολεμικὰ τὰ ὅσα του διακομίστηκαν καὶ ἐνταφιάστηκαν στὴν Ἀθήνα.» (w.w.w. Κων. Δαβάκης Wikipedia).

«άνδραγάθησε», χωρίς ναδιακινδυνεύσει άμεσα σέ μάχη.

ii) Ο Αλέξανδρος Έδιπίδης αναφέρει αρκετά για τον τραυματισμό του Δαβάκη, αλλά μάλλον δεν τὰ λέει όλα και δεν αναρωτιέται για βασικά πράγματα. Ειδικότερα, δεν αναφέρει, εάν ο τραυματισμός του Δαβάκη έγινε σέ ώρα μάχης, έστω μικροσυμπλοκής, ή όχι, απλώς σημειώνει ότι ο αυτός κατευθυνόταν προς τόν 2^ο λόχο («*Ήδη προωθεΐται προς τούς έν έπαφῆ 2^ον λόχον, ίνα άντιληφθῆ ό ίδιος τήν κατάστασιν τῆς στιγμῆς και δώση όδηγίας διά τήν τελικήν έξόρμησιν προς κατάληψιν του ὕψ. Ταμποῦρι*»), και αυτό φαίνεται ότι εΐναι αλήθεια, αλλά μάλλον ή μισή αλήθεια.

Ήπίσης, δεν αναρωτιέται για τὸ διαμπερές τραῦμα του έν λόγω άξιωματικού, δεδομένου ότι ένα τέτοιο τραῦμα, προϋποθέτει, συνήθως, πυροβολισμό έκ του σύνεγγυς. Και έδῶ ό μόνος πιθανός πυροβολισμός θα ἦταν από μακριά, από τὸ ὕψωμα «*Ταμποῦρι*», όπου ἦσαν όχυρωμένοι οι Ίταλοί, ένῶ στο *Νότιο συγκρότημα*, του όποίου ήγεΐτο ό Δαβάκης, σχεδιαζόταν ή έκτόπισή τους.

iii) Η Δ/νση Ίστορίας Στρατοῦ(Δ.Ι.Σ.) διευκρινίζει ότι ό τραυματισμός του Δαβάκη έγινε τὸ απόγευμα τῆς 2^{ας} Νοεμβρίου 1940, καθώς αυτός ἦταν έπικεφαλῆς μίας δύναμης πού έκανε αναγνώριση για τή συνέχιση τῆς επίθεσης έναντίον του ὕψωματος Προφήτης Ήλίας - Φούρκα προς τὸ ὕψωμα Ταμποῦρι, και συμφωνεί οὐσιαστικά με τήν έκδοχή Έδιπίδη.

Στήν έλληνική βιβλιογραφία έμφανίστηκε, στα τέλη τῆς δεκαετίας του '70, τὸ βιβλίο: «*Κωνσταντίνος Δαβάκης - Δρυς του Ταῦγέτου άετός τῆς Πίνδου*» του Νώντα Ήλιόπουλου(Έκδόσεις Πατσιλινάκου), Αθήναι 1979, πού οὐσιαστικά εΐναι ένας ὕμνος για τόν Κωνστ. Δαβάκη. Στις σελίδες του βιβλίου αυτού, οι όποιες εΐναι γραμμένες με

ζέση καὶ ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Κωνστ. Δαβάκη, διαβάζουμε μεταξύ τῶν ἄλλων τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά:

α) «Διὰ τὴν προκαταρκτικὴν ἐκείνην ἐπιτυχίαν τῶν ἐλληνικῶν ὄπλων κατεβλήθη βαρὺ τίμημα αἵματος, πολυτιμότερον τοῦ ὁποῖου ἦτο τὸ τοῦ ἰδίου Συνταγματάρχου Δαβάκη. Διότι ἐφορεύων οὗτος τὴν διεξαγωγμένην μάχην, εἰς τὸ ὕψωμα Προφήτης Ἡλίας, τῆς Φούρκας (τῆς Κονίτσης), καὶ προκινδυνεύων εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός, πρὸς παρότρυνσιν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν ἀνδρῶν του, ἐδέχθη ἐχθρικὴν σφαῖραν κατάστηθα, βαρύτατα πληγείς.» (σελίδα 16).

β) «Ὁ Δαβάκης ἀκάλυπτος, κινεῖται εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός, ἀπτόητος ἐν μέσῳ συριγμῶν σφαιρῶν, δίδει ὁδηγίας, παροτρύνει, παραδειγματίζει. Καὶ ἐνῶ ὀμιλεῖ, ἐχθρικὴ βολὴ τυφεκίου τὸν πλήττει, ἐξ ἐλαχίστης ἀποστάσεως, εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους καὶ τοῦ προκαλεῖ ἀκατάσχετον αἰμορραγίαν.

Ὁ γενναῖος καὶ ἀρρενωπὸς ἀνὴρ κλονίζεται ἐπὶ τοῦ ἀλόγου του, κινδυνεύει νὰ σωριασθῆ, τείνει νὰ χάσει τὰς αἰσθήσεις του. Τὸν ἀντιλαμβάνονται οἱ γύρω του, σπεύδουν νὰ τὸν ὑποβαστάσουν, τὸν μεταφέρουν εἰς ἀπυρόβλητον σημεῖον.» (σελίδα 49), καὶ λίγο πιό κάτω, στὴν ἴδια σελίδα:

«Ἀξίζει νὰ τονισθῆ ἐδῶ, ὅτι εἶναι σπανία περίπτωσις, ἂν ὄχι μοναδική, Διοικητοῦ μεγάλης Μονάδος, νὰ πληγῆ δι' ἀγχεμάχου πυροβόλου ὄπλου, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀποτελεσματικὸν βεληνεκές δὲν ὑπερβαίνει τὰς ὀλίγας δεκάδας μέτρων.»

γ) «Ὁ Συνταγματάρχης Κων. Δαβάκης ἐτραυματίσθη κατὰ τὰ πρῶτας ἀπογευματινὰς ὥρας τοῦ Σαββάτου 2 Νοεμβρίου 1940, εἰς τὸν Προφήτην Ἡλίαν Φούρκας, τῆς Κονίτσης. Καθὼς ἀφηγήθη ἀργότερον ὁ ἴδιος, εὐρισκόμενος

την πρωίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παναγίας Κλαδόρμης ἠσθάνθη τὴν προαίσθησιν ἐπικειμένου δυστυχήματος κατὰ τὴν μάχην ποῦ ἔμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ.» (σελίδα 50).

δ) «Ὁ ἴδιος ὁ Δαβάκης, μόλις συνελθὼν ἀπὸ τὸ βαρύτερον τραῦμα του, [...] ἔφερε τὴν σκέψιν του πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του τῆς μονάδος του, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνεν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4^{ης} Νοεμβρίου 1940 συγκινητικὴν πατρικὴν ἡμερησίαν Διαταγὴν, τὴν ὁποίαν μεταφέρομεν: “[...] ὑπὸ συνθήκας κλιματολογικῶς δυσμενεστάτας, ὑπὸ τακτικὴν κατάστασιν μειονεκτικὴν, μὲ ἐλάχιστον πυροβολικόν, μὲ ἀνεπαρκῆ πυρομαχικά, ἐκράτησατε ἀμυντικὸν ἀγῶνα ἐπιτυχῆ ἐναντίον ἐξαπλασίων ἐκλεκτῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων καὶ [...] ”» (σελίδα 51). [Ἡ ὑπογράμμισις δική μας.]

ε) Ἡ Ἡμερήσια διαταγὴ τῆς 8^{ης} Νοεμβρίου 1940, ποῦ φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἀντιστράτηγου **Ἰωάννου Πιτσιά**, καὶ μὲ τὴν ὁποία προτάθηκε ὁ Κων. Δαβάκης γιὰ προαγωγὴν τοῦ ἐπ’ ἀνδραγαθία, ἀναφέρει μεταξύ τῶν ἄλλων: «Τὸ ἀπόσπασμα Πίνδου τοῦ Συνταγματάρχου Δαβάκη Κωνστ. δεχθὲν ἐπίθεσιν [...] ὑπὸ ἐξαπλασίων ἐπιλέκτων ἐχθρικῶν δυνάμεων, ὑπὸ συνθήκας κλιματολογικῶς δυσμενεστάτας, μὲ ἐλάχιστον πυροβολικόν, ἀνεπαρκῆ πυρομαχικά, ἐκράτησεν ἀμυντικὸν ἀγῶνα ἐπὶ τριήμερον, ἀναγκασθὲν νὰ συμπτυχθῇ. [...]» (Ἡ ὑπογράμμισις πάλι δική μας.)

[...] Ὁ Συντ/ρχης Δαβάκης εὐρισκόμενος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πυρός, ἐπιδεικνύων ἡρωισμόν, ἀψηφῶν τοὺς κινδύνους, ἐνθαρρύνων τοὺς στρατιώτας τῆς πρώτης γραμμῆς ἐτραυματίσθη σοβαρῶς.

Τὸν Συνταγματάρχην τοῦτον Δαβάκην Κωνστ. διὰ τὰς ἡρωικὰς του πράξεις προτείνω διὰ τὸν βαθμὸν τοῦ Ὑποστρατήγου ἐπ’ ἀνδραγαθία.»(σελίδα 57) καὶ ἀμέσως πῶς κάτω στὴν ἴδια σελίδα τοῦ ὑπόψη βιβλίου ἀναφέρεται:

«Ἄλλ' αἱ κυβερνήσεις τῶν συνθηκολόγων δὲν ἔκριναν ἄξιον τοιαύτης προαγωγῆς τὸν ἀδιαλλάκτως ὀρθωθέντα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.[...].»

στ) «Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἔχει φτάσει εἰς τὴν ἔδραν Διοικήσεως τοῦ Ἀποσπάσματος Πίνδου εἰς τὸ Ἑπταχώρι, ὁ διοικητὴς τῆς 1^{ης} Μεραρχίας, ἀνηκούσης εἰς τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ, καὶ ἐκτιμήσας ἐπὶ τόπου τὴν κατάστασιν, ἀποδέχεται τὴν εἰσήγησιν τοῦ Δαβάκη περὶ ἐξαπολύσεως ἀντεπιθέσεως καὶ ζητεῖ τηλεφωνικῶς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Σώματος δι' ἐκτέλεσίν της. Τοῦτο ἀρνεῖται, ὁ Μέραρχος ἐπιμένει, καὶ τέλος κατορθώνει ν' ἀποσπάσῃ οὗτος τὴν ἀνοχὴν τοῦ Σωματάρχου, ὅπως ἐνεργήσῃ ὑπὸ ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην.[...]. Ὁ Μέραρχος αὐτὸς ἦτο ὁ στρατηγὸς Βασ. Βραχνός.[...]. Κατὰ κακὴν ὅμως συγκυρίαν εὐρέθη εἰς ὄξυτάτην ὅσον καὶ ἄδικον διάστασιν πρὸς τὸν Κωνστ. Δαβάκην. Καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ τελευταίου τούτου, διεξαγαγόντος τὰς μάχας τῆς Πίνδου καὶ ἠγηθέντος τῶν πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι, ὅπως εἶπομεν διέσπειραν τὴν φήμην του, ἀπέσπασε τὴν προσοχὴν τῆς κοινῆς γνώμης ἀπὸ τὴν ἠγετικὴν συμβολὴν τοῦ ἐν λόγῳ Στρατηγοῦ εἰς τὴν εὐόδωσιν τῶν γενικωτέρων ἐπιχειρήσεων, πού ἐκορυφώθη ἰδίᾳ κατὰ τὰς μεταγενεστέρας μάχας Κλεισούρας, Τρεμπεσίνας κλπ. Τὸ τοιοῦτον, κατὰ εὐεξήγητον ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, προεκάλεσεν τὴν πικρίαν τοῦ τελευταίου τούτου καὶ τὸν ἤγαγε εἰς ἀπηνῆ πολεμικὴν κατὰ τοῦ Κωνστ. Δαβάκη - προεκταθεῖσαν ἀκόμη καὶ πέραν τοῦ τάφου τοῦ ἤρωος τῆς Πίνδου.» (σελίδες 72 καὶ 73).

ζ) «Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐπιθετικοῦ πνεύματος τοῦ Δαβάκη, προσκρούοντος εἰς αὐτάς τὰς συντηρητικὰς ἀντιλήψεις, εἶναι ἡ ἀκόλουθος στιχομυθία του, καίτοι εἰς κρίσιμον κατάστασιν εὐρισκομένου, μετὰ τοῦ ἐπισκεφθέντος αὐτὸν μετὰ τὸν τραυματισμὸν του, εἰς τὸ πρόχειρον χειρουργεῖον τοῦ Ἑπταχωρίου, ὅπου εἶχε

προσωρινῶς ἀποτεθῆ, διοικητοῦ τῆς 1^{ης} Μεραρχίας.

Τὴν στιχομουθίαν αὐτὴν ἀφηγήθη πρὸς ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν, δέκα περίπου ἔτη ἀργότερα, ὁ κατ' αὐτὴν παραστάς στρατιώτης, φοιτητής, τότε, τῆς ἰατρικῆς Κίτσος Παππᾶς - ὁ διακομίσας τῇ βοηθείᾳ τοῦ λοχίου Ἰω. Ἰατροῦ τὸν ἥρωικόν Συνταγματάρχην καὶ παρασχών τὰς πρώτας βοηθείας πρὸς αὐτόν:

“Μέραρχος: Τί εἶναι αὐτά πού ἔκαμες, Καπετάν Κωνσταντῆ; Μόνος σου ἐπῆγες τόσο μπροστά;

Δαβάκης: “Ἔτσι, ἔπρεπε τὸς ἔδωσα τὸ μάθημα πού τοὺς εἶχα τάξει.

Μέραρχος: Καὶ τώρα τι γίνεται;

Δαβάκης: Νὰ πιάσετε τὸν «Κλέφτην». Ἀπὸ κεῖ θὰ προσπαθήσουν νὰ γυρίσουν πίσω, ὅσοι μπῆκαν στὴ Σαμαρίνα. Θὰ πιάσετε χιλιάδες αἰχμαλώτους. Ἀπὸ ἴδω καὶ μπρὸς δὲν ἔχετε παρά νὰ τοὺς κυνηγᾶτε!”

Ἦτο ὁ «Κλέφτης» μία ἐπίκαιρος διάβασις, δυτικῶς τοῦ Σμόλικα, ὑψομέτρου 1.845 [...]» (σελίδες 79 καὶ 80).

Ὁ παραπάνω συγγραφέας Νώντας Ἡλιόπουλος(Μνήμων) στὴν προσπάθειά του νὰ πείσει τοὺς ἀναγνώστες του ὅτι ὁ Κωνστ. Δαβάκης τραυματίστηκε ἐν ὥρᾳ, ἂν ὄχι πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦλάχιστον ἐν ὥρᾳ προετοιμασίας ἐπίθεσης, περνάει σὲ ὑπερβολές, οἱ ὁποῖες ὅμως τὸν ὀδηγοῦν κατὰ τὴν γνώμη μας σὲ ἀντιφάσεις.

Εἰδικότερα:

1) Ἐνῶ στὴν παραπάνω (α)περίπτωση ἀναφέρει ὅτι ὁ Κωνστ. Δαβάκης τραυματίζεται τὴν ὥρα πού ἐφορεύει τὴ μάχη στὸ ὕψωμα Προφήτης Ἡλίας στὴν παραπάνω (β) περίπτωση ἀναφέρει ὅτι πληγώθηκε ἀπὸ ἀγγέμαχο ὄπλο, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀποτελεσματικό βεληνεκές δὲν ὑπερβαίνει τὶς λίγες δεκάδες μέτρα. Αὐτές, ὅμως, οἱ δύο ἀναφορές ἀντιφάσκουν ἢ μία μὲ τὴν ἄλλη, δεδομένου ὅτι ἐφορεύω τὴ μάχη ὡς διοικητής σημαίνει ἐπιβλέπω ἐκ τοῦ μακρόθεν τὴ

μάχη και δίνω οδηγίες στους υπασπιστές μου να τις μεταφέρουν στους έπι κεφαλείς που διεξάγουν τή μάχη, ενώ *ἀγγέμαχο ὄπλο* είναι τὸ ὄπλο που χρησιμοποιεῖται για μάχη «*ἐκ τοῦ συστάδην*» («*στῆθος μέ στῆθος*») και τέτοια ὄπλα στήν ἀρχαιότητα ἦσαν τὰ ξίφη, ενώ στή σημερινή ἐποχή εἶναι ἡ ξιφολόγη και τὸ πιστόλι. Ἡ μόνη περίπτωση που μπορεῖ να συνδέσει αὐτά τὰ γεγονότα, χωρίς ἀντίφαση εἶναι ἐάν αὐτά συνέβησαν, ὅπως ἀναφέρονται στο ἀρχικό μας ντοκουμέντο, δηλαδή στήν ἐπιστολή Ἡλία Χασιώτη.

2) Στήν παραπάνω (γ) περίπτωση ἀναφέρεται ὅτι ὁ Κωνστ. Δαβάκης, ὅπως ὁ ἴδιος εἶχε ἀφηγηθεῖ, καθώς βρισκόταν τὸ πρωί τῆς 2^{ης} Νοεμβρίου 1940 (ἡμέρα τραυματισμοῦ του) στή *Μονή τῆς Παναγίας Κλαδόρμης* αἰσθάνθηκε τήν προαίσθηση ἐπικείμενου δυστυχήματος κατά τήν μάχη που ἔμελλε να ἐπακολουθήσει. Στή δὲ παραπάνω (β) περίπτωση ἀναφέρει ὅτι ὁ Δαβάκης ἀκάλυπτος, κινεῖται στή γραμμὴ πυρός, ἀπτόητος ἀνάμεσα σὲ συριγμούς σφαιρῶν παροτρύνοντας και παραδειγματίζοντας τούς στρατιώτες του.

Αὐτές οἱ δύο ἀναφορές, ὅμως, ἐάν δὲν ἀντιφάσκουν, δείχνουν τὸν Κωνστ. Δαβάκη να εἶναι ὄχι μόνο παράτολμος ἀλλὰ ἀπρόσεκτος και ἀστόχαστος, θέτοντας μάλιστα σὲ κίνδυνο ὄχι μόνο τὸν ἑαυτό του ἄσκοπα, ἀλλὰ και τή μονάδα του, δεδομένου ὅτι ἡγεῖται σὲ κρίσιμη θέση και κρίσιμη ὥρα και δὲν ἐπιτρέπονται ἀστόχαστες κινήσεις που ὀδηγοῦν σὲ ἀπώλεια ἡγέτη, χωρίς λόγο, και μάλιστα ὅταν λίγες ὥρες πρὶν σε μοναστήρι τῆς Παναγίας, προαισθάνεται ὁ ἴδιος δυστύχημα για τὸν ἑαυτό του.

3) Ἐνῶ στήν παραπάνω (στ) περίπτωση ἀναφέρεται ὅτι ὁ Μέραρχος Βασ. Βραχνός κατά κακή συγκυρία βρέθηκε σε ὀξύτατη και ἄδικη διάσταση μέ τὸν Κωνστ. Δαβάκη· και ἡ δημοτικότητα τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὸν τραυματισμό του ἀπόσπασε τή φήμη τῆς κοινῆς γνώμης ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ

Βραχνοῦ καὶ ὁδήγησε τὸ Μέραρχο αὐτό σὲ ἀπηνῆ πόλεμο πρὸς τὸν ἥρωα συνταγματάρχη Δαβάκη, ἐντούτοις λίγες σειρές πιὸ πάνω στὴν ἴδια (στ) περίπτωση ἀναφέρει ὅτι ὁ Μέραρχος Βραχνός, ὄχι μόνο ἀποδέχτηκε τὴν εἰσήγηση του συνταγματάρχη Δαβάκη, ἀλλὰ τὴν υἱοθέτησε πλήρως καὶ μάλιστα πάλεψε μὲ τὸν Σωματάρχη γιὰ νὰ ἐφαρμοσθεῖ.

Ἐπίσης, ἐάν ἡ σχέση τῶν δύο ἀντρῶν εἶχε διαταραχθεῖ ὁ Μέραρχος δὲν θὰ κατέφθανε ἀμέσως στὸ Ἐπταχώρι, ὅπως συνέβη (καὶ ἀναφέρεται στὴν παραπάνω(ζ) περίπτωση), γιὰ νὰ δεῖ καὶ νὰ συνομιλήσει καὶ μάλιστα μὲ οἰκειότητα μὲ τὸν τραυματία συνταγματάρχη, πρὶν ὁ τελευταῖος ἀναχωρήσει γιὰ τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο τῆς Ἀθήνας, προκειμένου νὰ θεραπευτεῖ πλήρως.

4) Ἀπὸ τὸν ἀναφερόμενο στὴν παραπάνω (ζ)περίπτωση διάλογο, μεταξύ τοῦ Σωματάρχη Βραχνοῦ καὶ τοῦ τραυματία Δαβάκη, φαίνεται ὅτι ὄχι μόνο ὑπάρχει οἰκειότητα μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ἀντρῶν, ἀλλὰ ἐπιπλέον ὑπάρχει καὶ μιὰ δόση εἰρωνείας ἐκ μέρους τοῦ Μέραρχου, πρᾶγμα πού μᾶλλον ἐξηγεῖται καλύτερα, ἐάν δεχτοῦμε τὴν ἐκδοχὴ τῆς ἐπιστολῆς Ἡλία Χασιώτη, καὶ ὄχι στὴν περίπτωση πού ὁ τραυματισμὸς τοῦ ὑφισταμένου του γινόταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐξέλιξης κρισιμότετης μάχης, ἢ στὸ πεδίο τῆς μάχης.

Ἡ προσφώνηση του Βραχνοῦ: «*Τὶ εἶναι αὐτά πού ἔκαμες, Καπετάν Κωνσταντῆ; Μόνος σου ἐπῆγες τόσο μπροστά;*» δείχνει, μᾶλλον, εἰρωνεία τοῦ Μέραρχου στὰ ὅρια, ἀς μᾶς συγχωρηθεῖ, ...«*δουλέματος*», πού γιὰ τὴ σοβαρότητα τοῦ Βραχνοῦ δὲν θὰ ἐδικαιολογεῖτο, στὴν περίπτωση πού ὁ τραυματισμὸς τοῦ Δαβάκη γινόταν ἔστω καὶ ἐκ τοῦ μακρόθεν κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς κρίσιμης μάχης γιὰ τὸ ὕψωμα τοῦ Προφήτη Ἡλία, ἢ ἐπὶ τοῦ πεδίου μάχης.

Μιά τέτοια διάσταση ἀπόψεων γιὰ τὸν ἠρωϊσμό ἢ μὴ τοῦ

Κωνστ. Δαβάκη μπορεί νὰ ἐξηγηθῆ, καὶ ἐπίσης ἡ ἐπίσημη ἄποψη μπορεί νὰ δικαιολογηθῆ, ἂν σκεφτοῦμε ὅτι ἐκεῖνες τὶς πρῶτες κρίσιμες μέρες τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, ἡ πατρίδα, ἡ ὁποία ὑφίστατο ἐπίθεση ἀπὸ ὑπέρτερες δυνάμεις χρειαζόταν ἐπειγόντως μιὰ ἡρωϊκὴ μορφή, καὶ τὴ βρῆκε, βεβαίως, στὸ πρόσωπο τοῦ Δαβάκη, πού ἦταν ὁ πρῶτος τραυματίας ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ μάλιστα διακεκριμένος συνταγματάρχης.

Πράγματι, ἦταν ἐμπειροπόλεμος καὶ πολὺ καλὸς ἐπιτελικὸς ἀξιωματικὸς. Συγκεκριμένα, εἶχε λάβει μέρος στὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον, ὅπου διακρίθηκε καὶ παρασημοφορήθηκε γιὰ τὴν τόλμη καὶ τὴν ἀνδρεία του στὸ μακεδονικὸ μέτωπο, ἡ ὑγεία τοῦ ὁποίου εἶχε ὑποστῆ σοβαρὴ ἐπιδείνωση, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπίδρασης ἀσφυξιογόνων ἀερίων.

Εἶχε λάβει μέρος καὶ στὴ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία, τὸ 1921, ὅπου πάλι διακρίθηκε στὴ μάχη τῶν ὑψωμάτων τοῦ Ἀλπανός, καὶ τιμήθηκε μὲ τὸ Χρυσοῦν Ἀριστεῖο Ἀνδρείας. Στὸ διάστημα μεταξύ 1922 καὶ 1937 εἶχε ὑπηρετήσει ὡς ἐπιτελάρχης τῆς 2^{ης} Μεραρχίας καὶ τοῦ 1^{ου} Σώματος Στρατοῦ. Εἶχε φοιτήσει καὶ διδάξει σὲ στρατιωτικὲς σχολές καὶ εἶχε συγγράψει διατριβές γιὰ τὴ στρατιωτικὴ ἱστορία καὶ τὴν τακτικὴ τῶν τεθωρακισμένων.

Ἀντίθετα, ἐάν αὐτές τὶς κρίσιμες ὥρες γίνονταν γνωστὲς οἱ πραγματικὲς συνθῆκες τραυματισμοῦ του, τότε οὔτε μεγάλοι ἦρωες θὰ φτιάχνονταν ἐκείνη τὴ στιγμή πού τόσο χρειαζόνταν, ἡ δὲ ἰταλικὴ προπαγάνδα πού παραμόνευε, θὰ τὸ ἐκμεταλλεῦοταν, στὸ ἔπακρον, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, γιὰ νὰ τοὺς ἐκθέσει διεθνῶς. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἐκδοχὴ ἐπικράτησε ὡς ἐπίσημη θέση καὶ παρέμεινε ἕως τὶς μέρες μας.

Ἀργότερα, ὅμως, ἄρχισαν νὰ ἐκφράζονται διαφωνίες καὶ νὰ ἐγείρονται διαφορετικὲς ἀπόψεις πού ἀμφισβητοῦσαν

άνοιχτά την ήρωποίηση του Δαβάκη. Το σωστό είναι να ψάχνουμε την αλήθεια, χωρίς όμως να κατεδαφίζουμε προσωπικότητες που με το δικό τους τρόπο πρόσφεραν στην υπόθεση τής πατρίδα σέ κρίσιμες συνθήκες. Και σίγουρα ο Κωνστ. Δαβάκης πρόσφερε με το δικό του τρόπο στην πατρίδα και μάλιστα στις πιο κρίσιμες ώρες του έπους του '40.

Ο ήρωας **Αλέξανδρος Διάκος**, ύπολοχαγός.

Με την ευκαιρία αυτή, ας μιλήσουμε και για τόν, πράγματι, πρώτο ήρωα αξιωματικό του Έλληνοϊταλικού πολέμου, τόν ύπολοχαγό **Αλέξανδρο Διάκο**, που έπεσε στη **μάχη τής Τσούκας**⁷, τήν προηγούμενη μέρα του τραυματισμού του Κωνστ. Δαβάκη, δηλαδή τήν 1^η Νοεμβρίου του 1940.

Συγκεκριμένα, προς εξασφάλιση του άριστερου τους

⁷«Η επίθεση προς κατάληψιν τής Τσούκας», σελ. 222, 223 τής «Μεγάλης Εικονογραφμένης Ιστορίας του Έλληνοϊταλικού και Έλληνοϊταλικού πολέμου 1940-1941», Άλεξ. Έδιπίδου, Άντιστρατήγου έ.ά., Έκδοτικού οίκου «Βιβλιοαθηναϊκή», Περικλή Σύψα, Άθήνα 1959.

πλευροῦ στήν προώθηση πρὸς Ζεκίρι - Ρωμηό, οἱ Ἴταλοὶ εἶχαν ὀχυρωθεῖ στὸ κατάφυτο ὕψωμα Τσοῦκα, πρὶν ἀπὸ τὸ χωριό Φούρκα. Γιὰ τὴν κατάληψή του θὰ ἐνεργοῦσε ἡ διλοχία τοῦ 1^{ου} τάγματος τοῦ 4^{ου} Συντάγματος.

Ἡ ἐπίθεση ἀνατέθηκε στὸ 2^ο Λόχο μὲ δύο σωλῆνες ὄλμων, διοικητῆς τοῦ ὁποίου ἦταν ὁ ἀπὸ τὸ νησί Χάλκη Δωδεκανήσων, ὑπολοχαγός **Ἀλέξανδρος Διάκος**, μὲ βοηθὸ τὸν ἔφεδρο ἀνθυπολοχαγό, **Ἐλευθέριο Ντάσκα**. Ὁ 1^{ος} Λόχος μὲ δύο σωλῆνες ὄλμων διενήργησε δευτερεύουσα ἐπίθεση καὶ κατέλαβε τὸ ὕψωμα 1.031.

Ὡς τὶς 11:00 ἡ ὥρα ὁ Διάκος εἶχε ἀκροβολίσει τοὺς ἄνδρες του πρὸ τῆς Τσοῦκας καὶ, ἀφοῦ τέθηκε ἐπικεφαλῆς, ἄρχισε νὰ ἀνεβαίνει τὶς ἀπόμενες καὶ δασωμένες πλαγιές. Ξαφνικὰ ἀκούστηκε τὸ κροτάλισμα τῶν ἰταλικῶν πολυβόλων καὶ μετὰ τοὺς πρώτους τραυματίες οἱ ἄνδρες ἀναζήτησαν κάλυψη καὶ καταφύγιο. Ὅμως ἡ φωνὴ τοῦ Διάκου ἄγρια καὶ ἐπιτακτικὴ τοὺς καλοῦσε γιὰ ἐπίθεση. Ὁ ἴδιος ἐπιτάχυνε καὶ δίπλα του βρέθηκε νὰ βαδίζει ὁ Ντάσкас. Οἱ ἄνδρες τοὺς ἀκολούθησαν, ἐνῶ παντοῦ γύρω οἱ ἐχθρικές χειροβομβίδες συμπλήρωναν τὸ φραγμὸ πυρὸς τῶν ἰταλικῶν ὀπλοπολυβόλων.

-«*Παιδιά ἐφ' ὄπλου λόγῃ*», διέταξε ὁ Διάκος καὶ πρῶτος ρίχτηκε μέσα στὶς ἐκρήξεις τῶν ἰταλικῶν χειροβομβίδων. Μέσα σὲ λίγα λεπτά ἡ κορυφή εἶχε καταληφθεῖ. Ἰσχυρὴ ἰταλικὴ ἀντεπίθεση τοὺς ἀνάγκασε νὰ συμπτυχθοῦν στὰ ριζὰ τοῦ ὕψωματος. Ὁ Διάκος ζήτησε ἀπὸ τοὺς ἄνδρες του τὴν ὕστατη θυσία καὶ ὄλοι ἀνταποκρίθηκαν. Μὲ ἔφοδο καὶ ἐφ' ὄπλου λόγῃ κυριεύθηκε γιὰ δεύτερη φορά ἡ Τσοῦκα, ἀλλὰ καὶ πάλι ἡ ἰταλικὴ ἀντίδραση ὑπῆρξε ἄμεση καὶ ἰσχυρή.

Τὸ ἰταλικὸ πυροβολικὸ καὶ οἱ ὄλμοι ξεχέρσωσαν τὴν Τσοῦκα καὶ μετὰ τὸ βομβαρδισμό ἀκολούθησε ἡ ἐπέμβαση τοῦ πεζικοῦ, πού ἔδιωξε τὸν ἐλληνικὸ λόχο ἀπὸ τὴν

κορυφή. Μὲ σχισμένο τὸ χιτῶνιό του καὶ ξαναμμένο πρόσωπο ὁ Διάκος προσπαθοῦσε νὰ μαζέψει τοὺς ἄνδρες του, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐξαντληθεῖ καὶ ἀποκαρδιωθεῖ. Σὲ μιὰ τελευταία προσπάθεια στὶς 12:00 ἡ ὥρα ἡ φωνὴ τοῦ Διάκου ἀκούστηκε ξανά: «*Ἐμπρός παιδιά! Ἐμπρός! Γιὰ μιὰ ἐλεύθερη Ἑλλάδα καὶ μιὰ ἐλεύθερη Δωδεκάνησο!*».

Αὐτὴ τὴ φορά, ὅμως, ἀκολούθησαν μόνο ὁ Ντάσκας καὶ λιγοστοὶ ἄνδρες. Ἡ πρώτη γραμμὴ εἶχε πέσει στὴ μάχη καὶ πάλι, ἀλλὰ ἓνα πολυβόλο ἀνέκοψε τὴν ἐπίθεση. Ὁ Διάκος ἔβαλε μὲ τὸ ὄπλο του ἐναντίον τοῦ Ἰταλοῦ χειριστή, ὅμως τὸ ξερό κροτάλισμα τοῦ πολυβόλου τὸν ἔριξε νεκρό. Ὁ Ντάσκας σηκώθηκε συγκλονισμένος καὶ πῆγε πρὸς τὸ μέρος του, ἀλλὰ ἔπεσε κι αὐτὸς νεκρὸς ἀπὸ τὰ φονικά πυρὰ μαζί με τέσσερις στρατιῶτες.

Ἔτσι, ἔμεινε ἡ *Τσοῦκα* σὲ ἐχθρικά χέρια ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ ὁ λόχος ἐπανῆλθε στὴ βάση του γιὰ ἀνασυγκρότηση. Τὸ πτώμα τοῦ Διάκου παρέμεινε ἄταφο ἐπὶ ἓνα 24ωρο στὸ ὑψωμα καὶ, ὅταν, τελικά, ἡ *Τσοῦκα* καταλήφθηκε ξανά, διαπιστώθηκε ὅτι τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Διάκου εἶχε βεβηλωθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς. Τελικῶς, οἱ σοροὶ Διάκου καὶ Ντάσκα ἐνταφιάστηκαν στὸ κοιμητήριο τῆς *Ζούζουλης* μὲ ὅλες τὶς τιμές. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ δυὸ πρῶτοι πεσόντες ἀξιωματικοί, κατώτεροι μὲν σὲ βαθμὸ, ἀλλὰ ἀνώτεροι καὶ πρῶτοι πραγματικοὶ μεγάλοι ἥρωες τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου!

Μία ἄγνωστος πτυχὴ τοῦ ἀγῶνος τοῦ διεξαχθέντος εἰς Πίνδον κατὰ τὸν Ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον 1940 - 1941.

Ὁ ἔλιγμός Βρυσοχωρίου.

Ὡς εἶναι γνωστόν Κλιμάκιον τῆς Διοικήσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐδρεύοντος Α' Σώματος Στρατοῦ, κατόπιν διαταγῆς τοῦ Γεν. Στρατηγείου ἀνεχώρησε ἐσπευσμένως τὴν 5^{ην} Νοεμβρίου 1940 ὑπὸ τὸν Διοικητὴν τοῦ Σώματος Ἀντιστράτηγον Δεμέστιχαν Παναγ. Οὐχὶ διὰ τὴν περιοχὴν τὴν προβλεπομένην διὰ τὰς Μονάδας τοῦ Σώματος ἀπὸ τὸ Σχέδιον τῆς Στρατηγικῆς Συγκεντρώσεως τοῦ ΓΕΣ, ἀλλὰ διὰ τὴν Καλαμπάκαν, ὅπου καὶ ἔφθασε τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας. Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν εἰσδύσει καὶ μέχρι Βωβούσης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πίνδου.

Τὰ γεγονότα ὡς ἐξελείχθησαν ἐν συνεχείᾳ ἐπέβαλον πλέον τὴν διάθεσιν τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ ὡς διετέθη: Δηλαδή εἰς τὸ ἀριστερόν τῆς ὅλης διατάξεώς μας καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Αῶου ποταμοῦ, ὡς κατέληξεν ἐν τέλει καὶ μέχρις παραλίας ζώνην. Ἀλλ' ἡ ἀνάληψις τῆς εὐθύνης τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν ὡς ἄνω ζώνην ὑπὸ τοῦ Σώματος πραγματοποιεῖται ἀπὸ τῆς 11^{ης} Νοεμβρίου, ἡμέρας καθ' ἣν ὑπήχθη ὑπὸ τὰς Δ/γὰς του καὶ ἡ III Μεραρχία.

Πρὸς τὸ παρόν, ὁμως, ἡ προστασία τῆς περιοχῆς τοῦ Μετσόβου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ εξουδετέρωσις τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως τῆς ἀπειλούσης τὴν τόσης στρατηγικῆς

σημασίας περιοχὴν ταύτην, ἡ ἐξουδετέρωσις δηλαδή τῆς Μεραρχίας Ἀλπινιστῶν, δι' ἣν Μεραρχίαν εἶχον ἀρχίσει καταφθάνουσαι ἐνισχύσεις εἰς τὴν περιοχὴν Κονίτισης, διέγραφον τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν τοῦ Α. Σ. Στρατοῦ. Αἱ δὲ δυνάμεις, δι' ὧν ἐκαλεῖτο τὸ Σ. Στρατοῦ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἦσαν:

-Ἐκ τῆς ὀργανικῆς του δυνάμεως Κλιμάκιον τῆς Διοικήσεως τῆς II Μεραρχίας ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Λάβδαν μὲ 2 τάγματα τῆς Μεραρχίας αὐτῆς εἰς Καλαμπάκαν, καὶ

-Τὸ ὑπαχθέν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του Ἀπόσπασμα τῆς Μεραρχίας Ἱππικοῦ, ὅπερ διοικούμενον ὑπὸ τὸν Ὑποστράτηγον Στανωτῶν Γ. εἶχε τὴν κατωτέρω διάταξιν: Σταθμὸς Διοικήσεως τοῦ Ἀποσπάματος εἰς Μέτσοβον. Ἡ κυριώτερα δύναμις τοῦ Ἀποσπάματος εἰς Βωβοῦσαν (οὕτω καθώριζεν ταύτην ἡ προσωρινὴ ἀναφορὰ τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἀποσπάματος πρὸς τὸν Σωματάρχην) ἀγωνιζομένη ὑπὸ τὸν Συν/ρχην τοῦ Πεζικοῦ Χατζηφόρον νὰ διακόψῃ τὴν περαιτέρω προέλασιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀποσπάματος, τὸ Μηχανοκίνητον Σύνταγμα πλὴν ἴλης, εἰς Μανροβοῦνι.

Τοιοιτοτρόπως τὸ Α' Σ. Στρατοῦ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς δράσεώς του συνδεομένου μὲ τὴν κυριωτέραν φάσιν τοῦ ἀγῶνος τοῦ διεξαχθέντος εἰς Πίνδον, φάσιν, καθ' ἣν συνετρίβη ἡ ἐχθρική Μεραρχία Ἀλπινιστῶν, παρεμβάλλεται, δύνατί τις νὰ εἴπῃ, μεταξύ τῆς XIII Μεραρχίας καὶ τοῦ Β' Σ. Στρατοῦ. Καὶ περὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἐνταῦθα πρόκειται. Περὶ τῆς δράσεως δηλαδή τοῦ Σώματος ἀπὸ τὸ ἔσπερας τῆς 5^{ης} μέχρι τῆς 11^{ης} Νοεμβρίου 1940 καὶ κυρίως περὶ τοῦ Ἐλιγμοῦ τοῦ ἀποσυνθέσαντος τὴν ὡς ἄνω ἐχθρικήν Μεραρχίαν.

Τὸ Κλιμάκιον τῆς Διοικήσεως τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ ἀπὸ

τῆς πρώτης ὥρας τῆς ἀφίξεώς του εἰς Καλαμπάκαν καὶ ἐφ' ὅσον μάλιστα διεπίστωνεν ὅτι ἡ κρίσιμος κατάστασις ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἠδύνατο νὰ ἀποβῆ κρισιμωτέρα ἀνέπτυξε τὴν μεγαλυτέραν ἀνθρωπίνην δυνατὴν προσπάθειαν καὶ οὕτω ἄνευ οὐδεμιᾶς χρονοτριβῆς ἤρχισαν ἐκδηλούμεναι αἱ ἐνέργειαι τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Σώματος, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι κατὰ τὸ ἀνωτέρω χρονικὸν διάστημα αἱ κάτωθι:

1^{ov} Ἐπενέβη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος τὴν ἐνασκουμένην παρὰ τοῦ ἀποσπάσματος τῆς Μεραρχίας Ἱππικοῦ καὶ ἐπέβαλε ταύτην, ὅπως ἔδει νὰ διεξαχθῆ.

2^{ov} Ἐπραγματοποίησε τὸν συναγερμὸν τῶν κατοίκων τῶν χωρίων τῆς περιοχῆς, οἵτινες ἀνεξαρτήτως φύλου καὶ ἡλικίας συγκροτοῦντες φάλαγγας σπεύδουν νὰ ἐφοδιάσουν τὰ 2 τάγματα τῆς II Μεραρχίας, ἅτινα στερούμενα καὶ μεταγωγικῶν μάχης ἀκόμη, εἶχον τῆ προτάσει τῆς Στρατιᾶς Δυτικῆς Μακεδονίας διατεθῆ εἰς διαβάσεις τῆς Πίνδου. Ἐπραγματοποίησε, δηλαδή, τὸν συναγερμὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἀπεδόθη διὰ τῶν γνωστῶν εἰκόνων ὡς ἡ προσφορωτέρα πολεμικὴ ἐκδήλωσις διὰ νὰ ἐξαρθῆ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ ἀγωνισθῆ, πάση δυνάμει, πάση θυσίᾳ, διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ ἐπιδρομέως.

3^{ov} Καὶ τὸ σημαντικώτερον ἐπέβαλε τὸν Ἐλιγμὸν, ὅστις κατέφερε καίριον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ πλήγμα. Τὸν Ἐλιγμὸν Βρυσσοχωρίου - Ἀρμάτων - Ἐλευθέρου, ὅστις μετέβαλεν ἄρδην τὴν κατάστασιν καὶ ὅστις ἐπεβλήθη καὶ ἐπραγματοποιήθη παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἀντίδρασιν καὶ παρὰ τὴν ρητὴν Δ/γὴν τοῦ Γεν. Στρατηγείου, ἐπεμβάντος ἀπροσδοκῆτως, ὡς θὰ ἐκθέσωμεν, καὶ ἀποκλείσαντος τὴν ἐκτέλεσίν του.

Καὶ μετέβαλε τὴν κατάστασιν ὁ περὶ οὗ πρόκειται

Έλιγμός, διότι διά τῆς συντριβῆς τῆς Μεραρχίας Ἀλπινιστῶν, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσε, μετέβαλε τὴν ψυχολογίαν τοῦ Μετώπου καὶ ἐπέδρασεν ἀποφασιστικά ἐπὶ τῆς εὐνοϊκῆς τροπῆς τῶν ἐπιχειρήσεων, πού ἐπηκολούθησαν. Τὸ δέος ὅτι ὁ ἀντίπαλος διέθετε συντριπτικά μέσα ἐξέλιπε καὶ ἡ αἰσιοδοξία ἐνεψύχωσε τοὺς Ἑλληνας μαχητάς, οἵτινες ἐρρίφθησαν εἰς τὴν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπακολουθήσασαν γενικὴν ἐπίθεσιν τοῦ Στρατοῦ μας μὲ πεποίθησιν πλέον ἐπὶ τὴν νίκην.

Τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν ἀμφισβητεῖ κανεὶς, οἱ δὲ εὐρεθέντες εἰς τὴν ζώνην τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἰδίᾳ ὅσοι λόγῳ ἀποστολῆς ὑπεχρεοῦντο νὰ παρακολουθῶσι τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Καλαμᾶ μέχρι τοῦ Σμόλικα καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἄβου δὲν παραλείπουν νὰ διακηρῦττουν ταύτην. Καὶ ὡς ἄλλως τε ἔχομεν προεῖπει πρόκειται ἐνταῦθα κυρίως περὶ τοῦ Ἐλιγμοῦ αὐτοῦ τοῦ ἐξουδετερώσαντος τὴν Μεραρχίαν Ἀλπινιστῶν καὶ ὅστις ἔλαβε χώραν ὑπὸ τὰς κάτωθι συνθήκας.

Ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Β' Σ. Στρατοῦ, Συνταγματάρχης Μαχᾶς Δ. ἐν τῇ ἐπιδιώξει του προφανῶς, ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἢ καλυτέρα συνεργασία μεταξὺ τῶν δύο Σωμάτων καὶ ὁ πληρέστερος συντονισμός τῶν παρακειμένων ἰδίᾳ Μονάδων τῶν κατετόπιζεν ἀνελλιπῶς τὸ Κλιμάκιον τῆς Διοικήσεως τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ, κατατοπιζόμενος ἀντιστοιχῶς παρά τούτου, περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Μονάδων τοῦ Β' Σώματος καὶ ἰδίᾳ ἐκείνων, τὰς ὁποίας τοῦτο ἠδυνήθη νὰ κατευθύνῃ, ἐλαφρὰς πάντως, ἐναντίον τῆς ἐχθρικής Μεραρχίας Ἀλπινιστῶν.

Ἀς μὴν ἐντυπωσιασθῇ ὁ ἀναγνώστης - θεωροῦμεν ἀπαραίτητον τὴν παρέμβασιν αὐτὴν - ἀπὸ τὰ δύο Σώματα Στρατοῦ, πού ἀναφέρομεν. Κατὰ τὴν περίοδον

ἐκείνην τῶν ἐπιχειρήσεων τὰ περί ὧν πρόκειται Σώματα, ὡς δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὸν λόγον, δι' ὃν συνέβαινε τοῦτο, δὲν διέθετον ἀξιόλογον δύναμιν. Τα κλιμάκια τῆς Διοικήσεως τῶν προσεπάθουν δι' ἀνεπαρκῶν καὶ περιορισμένων δυνάμεων νὰ ἐκληρώσουν δυσαναλόγως βαρείας ἀποστολάς.

*Παναγιώτης Δεμέστιχας, Ἀντιστράτηγος,
Διοικητὴς τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ.*

Καὶ τὸ μὲν Α' Σῶμα ἐξεθέσαμεν, ποίαν δύναμιν διέθετε, ἓνα Ἀπόσπασμα καὶ τοῦτο οὐχὶ ἰσχυρᾶς συνθέσεως, τὸ δὲ Β' Σῶμα, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἦτο ὅπωςδήποτε ἰσχυροτέρα ἔδρα ἐπὶ εὐρυτάτης ζώνης καὶ ἐν τῇ δραστηρίᾳ πράγματι προσπαθεία του νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ἀποστολήν του δὲν ἠδύνατο νὰ κατευθύνῃ ἐναντίον τῆς μέχρι καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἄφου εἰσδυσάσης ἐχθρικής Μεραρχίας παρά ἐλαφρᾶς δυνάμεις (Ἀπόσπασμα Ταξιαρχίας Ἱππικοῦ καὶ Ὀμάδος Ἀναγνώρισεως).

Καταπιεζόμενον, ὡς ἄνω ἐκθέτομεν, τὸ ἐν λόγῳ Κλιμάκιον τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ περὶ τῶν κινήσεων τοῦ Β' Σ. Στρατοῦ δὲν ἐβράδυνε νὰ διακρίνη τὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ ἀπὸ τὴν νοτίως τοῦ Ἄφου περιοχὴν καὶ νὰ πλήξῃ καιρίως τὸν ἐχθρόν. Καὶ

συγκεκριμένως:

Ο Αντιστράτηγος Δεμέστιχας Παν. κατόπιν σχετικής προτάσεως του Διευθυντού του Γραφείου Έπιχειρήσεων του Σώματος, συνεργασθέντος μετά του Διευθυντού του Γραφείου Πληροφοριών, προτάσεως, την όποιαν μετά ολιγόλεπτον μελέτην επί του χάρτου ένεκρινεν, κατηύθυνε τὸ εἰς τὴν περιοχὴν Βρυσοχωρίου Απόσπασμα τῆς VIII Μεραρχίας του Αντισυνταγματάρχου Φρυζῆ εἰς τὴν ἀμέσως ἐκείθεν τοῦ Ἄψου καὶ μεταξύ τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τοῦ Σμόλικα περιοχὴν. Σημειωτέον ὅτι ἡ VIII Μεραρχία ἐπρόκειτο νὰ ὑπαχθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σώματος ἀπὸ τῆς 11^{ης} Νοεμβρίου σύμφωνα μὲ σχετικὴν διαταγὴν τοῦ Γεν. Στρατηγείου.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον τὸ ἐν λόγῳ Απόσπασμα ἠπέλιψε διὰ τῆς ὡς ἄνω προσπελάσεώς του καὶ ἀπὸ τῶν νέων του θέσεων τὰ νῶτα τοῦ ἀνατολικώτερον καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Διστράτου δρῶντος ἐχθροῦ καὶ τὴν ὁδὸν ὑποχωρήσεως καὶ ἐφοδιασμοῦ τούτου ἀπέκοπτεν. Ἐπροκάλεσεν δηλαδή τὴν πλήρη ἐξουδετέρωσιν τῆς 3^{ης} Ἰταλικῆς Μεραρχίας τῶν Ἀλπινιστῶν, ἧτις τόσῃν διαταραχὴν εἰς τὴν προσπάθειάν μας τῆς ἀντιδράσεως εἰς τὴν ἐχθρικὴν εἰσβολὴν εἶχε προκαλέσει. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ Μεραρχία αὕτη τότε, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Μονάδων μας καὶ ὅλος ὁ βαρὺς ὄπλισμός της καὶ 800 περίπου Ἀλπινισταὶ αἰχμαλωτισθέντες.

Τὸ σημαντικὸν ὅμως σημεῖον τοῦ ζητήματος, πού ἀποτελεῖ ὁ ἐλιγμός αὐτός, τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ τονίσωμεν ἰδιαίτέρως εἶναι τοῦτο: Ἡ ἐντολή διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προκειμένης ἐνεργείας ἐδόθη τόσον εἰς τὸν Ἐπιτελάρχην τοῦ Ἀποσπάσματος Μεραρχίας Ἰππικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπεκοινῶνει μετὰ τοῦ Ἀποσπάσματος Βρυσοχωρίου, ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἐπιτελάρχην τῆς VIII

Μεραρχίας, ὅφ' ἦν ὑπήγετο τὸ Ἀποσπάσμα τοῦτο, ὅπερ, προσθέτομεν, συνεπεία σχετικῆς πάλιν Δ/γῆς Γεν. Στρατηγείου ἐπρόκειτο νὰ προστεθῆ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Ἀποσπάσματος τῆς Μεραρχίας Ἴππικοῦ.

Καὶ ἐνῶ συχνά ἐνήσκει τὸ Σῶμα ἔλεγχον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς του, δι' ἣν προεβλήθησαν δυσχέρειαι καὶ ἐνῶ ἀπῆτει τὴν ταχυτέραν ἐκτέλεσίν της, εὐρέθη ἀπροσδοκῆτως, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν ἀντιμέτωπον τοῦ Γεν. Στρατηγείου ἄγνωστον ἀκόμη ὑπό ποιῶν εἰδοποιηθέντος διὰ τὸν προκείμενον Ἐλιγμόν. Ὁ ἐχθρός, ἀκριβῶς τότε, συνεχίζων τὴν δρᾶσιν του ἐμάχετο εἰς Δίστρατον ἐνατίον τοῦ Ἀποσπάσματος τῆς Ταξιαρχίας Ἴππικοῦ, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀριστερόν παρά τὴν μαχητικότητα τοῦ Ἀποσπάσματος εἶχεν ἀνατρέψει.

Προφανῶς τὸ Γενικόν Στρατηγεῖον, ὅπως δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῆ τις, εἰδοποιήθη παρ' ἐκείνων, οἵτινες ἀντέδρασαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐλιγμοῦ καὶ κατόπιν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν του, ἀδιστακτικῶς καὶ ἐπιτηδεῖως διεξεδίκησαν τοῦτον...

Τὸ Γενικόν Στρατηγεῖον μὲ τὴν ἐπέμβασίν του ἠξίωσε τὴν ἀνάκλησιν πάσης Δ/γῆς μετακινήσεως τοῦ Ἀποσπάσματος Βρυσσοχωρίου καὶ κατὰ τὸν διαμειφθέντα διάλογον μετὰ τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Γραφείου Ἐπιχειρήσεων τοῦ Γεν. Στρατηγείου καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου Ἐπιχειρήσεων τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ:

Ὁ πρῶτος παρετήρησεν εἰς ἔντονον ὕψος διὰ τὴν διαταχθεῖσαν ἐνέργειαν τὸν δεύτερον, ὅστις μετὰ τὴν παρατήρησιν προσεπάθησε νὰ πείσῃ, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Γεν. Στρατηγείου περὶ τῆς ἐπιτυχίας, τὴν ὁποίαν θὰ συνεπήγετο ὁ διαταχθεὶς ἐλιγμός καὶ τῆς ὁποίας τόση ἀνάγκη παρίστατο παρά τὴν δραστηρίαν προσπάθειαν ὡς ἀναφέρομεν, τοῦ Β' Σ.

Στρατοῦ και παρά την ήρωικήν ἀκόμη και ἀποτελεσματικήν μέχρι τῆς στιγμῆς.... τῆς VIII Μεραρχίας εἰς τὴν περιοχὴν Ἐλαίας. Τὸ Γεν. Στρατηγεῖον ἀντιτάξαν τὴν ἀποψὶν του ἀπηγόρευσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Ἐλιγμοῦ.

Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν μας εἰς τὰς λεπτομερείας του τὸν διαμειφθέντα διάλογον, ὅπως ἐπίσης ὑπ' ὄψιν μας και τοὺς ἐπακολουθήσαντας χωρὶς βραδύτητα διαλόγους μεταξὺ τῶρα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου Ἐπιχειρήσεων τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ ἀφ' ἑνός και τῶν Ἐπιτελαρχῶν, τόσον τοῦ Ἀποσπάσματος Μεραρχίας Ἱππικοῦ, ὅσον και τῆς VIII Μεραρχίας ἀφ' ἑτέρου.

Και καθίσταντο ἀπαραίτητοι οἱ δύο αὐτοὶ τελευταῖοι διάλογοι, ἐφ' ὅσον εἶχε λάβει χώραν ὁ πρῶτος. Ὁ Ἐλιγμός «Βρυσοχωρίου - Ἀρμάτων, Ἐλευθέρου» ἔπρεπε νὰ γίνῃ και ἐπεβλήθη. Ὁ Στρατηγός Δεμέστιχας Παν., Διοικητῆς τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ, πληροφορηθεὶς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Γεν. Στρατηγεῖου ἐτόνισε κτυπήσας τὴν χεῖραν του ἐπὶ τῆς αὐτοῦ τραπέζης και ἀποκλείων οὕτω πᾶσαν ἀντίρρησην: «Ὁ ἐλιγμός θὰ γίνῃ».

Ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Σ. Στρατοῦ Συνταγματάρχης Πετζόπουλος Θωμᾶς ἔφθασεν εἰς Καλαμπάκα, ὅταν εἶχεν ἐπιβληθῆ πλέον ὁ ἐλιγμός και πιθανῶς εἶχεν ἀρχίσει ἢ ἐκτελεσίς του, λαβῶν δὲ γνῶσιν τούτου ὄχι μόνον δὲν ἐξεδήλωσεν ἐνδοιασμόν τινα, ἀλλὰ τὸναντίον κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν και διὰ τὴν περαιτέρω ἐπιτυχῆ ἐξέλιξίν του.

Περατοῦντες τὴν περιγραφὴν μας εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τονίσωμεν ὅτι πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες γνωρίζουσιν ὅσα ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω και ἀκόμη ὁ Ἀξιωματικὸς τοῦ Γεν. Στρατηγεῖου περὶ τοῦ ὁποῖου προαναφέραμεν, δὲν ἀρνεῖται ἀκόμη και σήμερον ἀλλ' ἀντιθέτως ἐμπνεόμενος ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν

ἀλήθειαν ἐπιβεβαιοῖ τὴν γενομένην ἐπέμβασιν τοῦ Στρατηγείου ὡς καὶ τὸν διαμειφθέντα διάλογον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου Ἐπιχειρήσεων τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ. Καὶ παρά ταῦτα ὁ ἐλιγμός τὸν ὁποῖον ἐξεθέσαμεν παρασιωπᾶται καὶ ἡ πραγματικότης παραποιεῖται.

Καὶ κατόπιν τούτου, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, παρέχεται ἡ δυνατότης πιθανῶς καὶ εἰς τοὺς ἀντιδράσαντας εἰς τὴν περί ἧς πρόκειται ἐνέργειαν, παρουσιαζομένης εὐκαιρίας νὰ οἰκειοποιῶνται ταύτην. Ὡς ἔχομεν καὶ ἀνωτέρω ἀναφέρει.

Καὶ τώρα ἀναπηδᾷ σοβαρόν ζήτημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ προκαλῆ τὴν προσοχὴν μας: Διατί δὲν ἀπεδόθη ὁ ἐλιγμός αὐτός; Διατί νὰ παρασιωπηθῆ καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ παραποιηθῆ ἡ ἀλήθεια; Τὴν ἀπαράδεκτον αὐτὴν ἐκδήλωσιν δικαιοῦμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι σκοπιμότης ἐπέβαλε. Σκοπιμότης, τῆς ὁποίας ἔπεσαν θύματα καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν συγγραφέων, οἵτινες διεπνέοντο ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐκθέσωσι τὰ γεγονότα, ὡς συνέβησαν.

Πάντως, οὐδέ εἰς καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπηυθύνθη καὶ εἰς ἓνα ἀκόμη Ἀξιωματικόν τοῦ ὡς ἄνω Κλιμακίου τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ, ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας πηγὰς ἃν ὄχι, τὴν κυριωτέραν διὰ τὴν ἐκετεθεῖσαν φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, φάσιν, ἣτις ἀναμφισβητήτως εἶναι ἡ σημαντικωτέρα εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν διεξαχθέντα εἰς Πίνδον ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐτονίσαμεν.

Ν. Πόρτολος

Και έπιλογικά και με άφορμή

Λίγες μέρες πριν από τη διαμάχη ανάμεσα στον αντιστράτηγο **Παναγιώτη Δεμέστιχα**, Διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού και στο Γενικό Στρατηγείο, για τον κρίσιμο «έλιγμό Βρυσοχωρίου», υπήρξε και άλλη μία, πιο σημαντική, διαμάχη ανάμεσα στον **Χαράλαμπο Κατσιμήτρο**, υποστράτηγο - Διοικητή της VIII^{ης} Μεραρχίας, και το Γενικό Στρατηγείο, για την **Άμυνα στο Καλπάκι**, κατά τις πρώτες μέρες της ιταλικής εισβολής.

Ειδικότερα, το Μάιο του 1939, η VIII^η Μεραρχία είχε ως κύρια αποστολή της να έπιβραδύνει απλώς την προέλαση των Ίταλων. Τον Αύγουστο του 1940 οι νεότερες άπόρρητες διαταγές που την άφοροϋσαν, ήταν:

α) να καλύψει τη Δυτική Μακεδονία, και

β) να περιφρουρήσει το δρόμο που όδηγοϋσε προς την Αίτωλοακαρνανία.

Η υπεράσπιση του έθνικοϋ έδάφους ήταν δευτερεϋον θέμα στις έκτιμήσεις του Γενικοϋ Έπιτελείου. Η μόνη άλλαγή έγινε στις 27 Σεπτεμβρίου 1940, όταν μία νέα διαταγή άφηνε στο διοικητή της VIII^{ης} Μεραρχίας την πρωτοβουλία να πράξει ό,τι θεωροϋσε καλύτερο. Αϋτή τη διαταγή έκμεταλλεύτηκε, άργότερα, ό υποστράτηγος Κατσιμήτρος και έπραξε, όπως έπραξε.

Στη διαταγή της 27^{ης} Σεπτεμβρίου, τονιζόταν από το Γενικό Έπιτελείο πως δεν αναμένονταν νίκες, παρά μόνο «ή σωτηρία της τιμής των έλληνικών όπλων». Άκόμα και στις 30 Οκτωβρίου 1940, την τρίτη δηλαδή μέρα του πολέμου, η έντολή του Γ.Ε.Σ. μιλοϋσε, για φρούρηση του δρόμου που όδηγοϋσε προς Νότο και κάλυψη της Δυτ. Μακεδονίας.

Πρωταρχική έπίδιωξη του στρατάρχη Παπάγου ήταν να ολοκληρωθει με έπιτυχία η έπιστράτευση των έφέδρων και

στή συνέχεια ἢ προώθησή τους στο μέτωπο. Γι' αὐτό ἐπέμενε τόσο πολύ στή φρούρηση τῶν δρόμων πού ὀδηγοῦσαν πρὸς τὴ Λάρισα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, διότι ἐκεῖ βρισκόνταν τὰ βασικά κέντρα ἐπιστράτευσης. Ὁ Κατσιμῆτρος, ὅμως, βλέποντας τὶς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ, ἦταν σίγουρος, ἀπὸ ἀρκετὸ καιρὸ, γιὰ τὴν ἰταλικὴ ἐπίθεση.

Χαράλαμπος Κατσιμῆτρος,
ὑποστράτηγος Διοικητὴς τῆς VIII^{ης} Μεραρχίας.

Εἶχε, λοιπόν, κάνει μὲ τοὺς συνεργάτες του ὅλες τὶς ἀπαραίτητες προεργασίες. Γνώριζε ὅτι τὸ μεγάλο βάρος τῆς ἄμυνας θὰ τὸ εἶχε τὸ Πυροβολικὸ καὶ γι' αὐτὸ ὁ διοικητὴς τοῦ Πυροβολικοῦ, **συνταγματάρχης Μαυρογιάννης**, δύο μῆνες πρὶν δὲν εἶχε σταθεῖ οὔτε στιγμή.

Γυρνοῦσε καὶ ἐπιθεωροῦσε φυλάκια, παρατηροῦσε κορφοβούνια, ὑψώματα, πλαγιές, ὑπολόγιζε ποῦ θὰ μπορούσε νὰ στήσει πολυβόλα, συρματοπλέγματα, χαρακώματα καὶ βεβαίως ναρκοπέδια, ὅλα αὐτὰ κρυμμένα. Περνοῦσε ἀπὸ τὰ χωριά καὶ ζητοῦσε τὴ συνδρομὴ τῶν

χωριανῶν.

Ὁ Κατσιμηῆτρος ἦταν πιὰ σίγουρος ὅτι: «Οἱ Ἴταλοί δὲν θὰ περνοῦσαν τὸ Καλπάκι», ἔτσι διαβεβαίωσε καὶ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, λίγο πρὶν τὴ μεγάλη ἐπίθεση. Ἴσως, ὅμως, ἡ πιὸ σημαντικὴ ἀπόφαση τοῦ πολέμου πάρθηκε ἀπὸ τὸν Κατσιμηῆτρο τὴν 1^η Νοεμβρίου 1940, ὅταν οἱ Ἴταλοί κατάφεραν νὰ δημιουργήσουν ἕνα ρῆγμα στὰ δεξιὰ τῆς VIII^{ης} Μεραρχίας.

Οἱ Ἴταλοί ξεχύθηκαν δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἀπὸ τὸν Σμόλικα. Ἀνάμεσα στὸ ἀπόσπασμα Πίνδου (πού εἶχε διοικητὴ τὸν Δαβάκη) καὶ στὴν VIII^η Μεραρχία δημιουργήθηκε ἕνα ἐπικίνδυνο κενό. Τὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο θύμισε, μὲ διαταγὴ του, στὸν Κατσιμηῆτρο, πὼς κύρια ἀποστολὴ τῆς VIII^{ης} Μεραρχίας ἦταν ἡ ἀπόφραξη τοῦ δρόμου πρὸς τὴ Θεσσαλία καὶ δευτερευόντως ἡ ἄμυνα τῆς Ἡπείρου.

Κατὰ τὴν κρίση τοῦ Παπάγου ἡ προσωρινὴ ἀπώλεια ἐδάφους δὲν θὰ εἶχε τόση σημασία, ὅση ὁ κίνδυνος νὰ ἀποκοποῦν οἱ δυνάμεις τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὶς δυνάμεις τῆς Θεσσαλίας. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Κατσιμηῆτρος δὲν ἄλλαξε τὴν ἀπόφασή του καὶ ἀγνόησε τὴ διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου γιὰ ὑποχώρηση. Ἄν ἔλεγε ἐκείνη τὴ στιγμή στοὺς στρατιῶτες του νὰ ὑποχωρήσουν αὐτὸ θὰ ἦταν ἕνα τεράστιο πλῆγμα στὸ ἠθικὸ τους. Δὲν ἦταν, ὅμως, μόνο αὐτό.

Ὁ Κατσιμηῆτρος ἔκανε τὴ σωστὴ πρόβλεψη, πὼς ἂν δὲν ἔπεφτε τὸ **Καλπάκι**, οἱ Ἴταλοί δὲ θὰ τολμοῦσαν μιά περαιτέρω προέλαση γιατί, ὅσο τὸ Καλπάκι βαστοῦσε, ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος νὰ πλευροκοπηθοῦν καὶ νὰ ἀποκοποῦν ἀπὸ τὶς βάσεις τους. Ἔτσι καὶ ἐγίνε. Παρότι ἀπὸ τὴν 1^η Νοεμβρίου τοῦ 1940 οἱ ἰταλικὲς δυνάμεις στὴν Ἡπειρο ἐπιχείρησαν νὰ διαρρήξουν τὴν ἀμυντικὴ τοποθεσίαν τῆς VIII^{ης} Μεραρχίας μὲ συντονισμένες ἐνέργειες πεζικοῦ, ἀρμάτων, πυροβολικοῦ καὶ ἀεροπορίας, δὲν τὰ κατάφεραν.

Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων στοὺς Καλπάκι καὶ γενικότερα στὴν Ἠπειρο ὑπῆρξε τὸ προανάκρουσμα τῆς ἐλληνικῆς πλέον προέλασης μέσα στὴν Ἀλβανία καὶ ἄλλαξε ἄρδην τὴν πορεία τοῦ ἐλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

Τὸ σημαντικό μὲ τούτους δύο αὐτούς διακεκριμένους στρατιωτικούς ἡγήτορες (**Κατσιμῆτρο** καὶ **Δεμέστιχα**) καθὼς καὶ μὲ τὸν ὑποστράτηγο **Γεώργιο Μπάκο**, διοικητὴ τοῦ Β΄ Σώματος Στρατοῦ τοῦ Τμήματος Στρατιάς Ἠπείρου, ἦταν ὅτι αφενὸς ἀκολούθησαν τὸν ἀντιστράτηγο **Τσολάκογλου** στὴ συνθηκολόγηση ποὺ ὑπέγραψε μὲ τούς Γερμανούς (αὐτὸ τὸ γεγονός θὰ μπορούσε, ἴσως, εὐκολότερα νὰ ἐξηγηθεῖ καὶ νὰ δικαιολογηθεῖ⁸), καὶ

⁸ Σύμφωνα μὲ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» («Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν»): «Ἡ διαταγὴ σύμπτυξης (στοὺς ἄλβανικό μέτωπο) ἐκδόθηκε στὶς 12 Ἀπριλίου 1941 καὶ σήμανε τὴν ἀρχὴ τῆς κρίσεως τόσο στοὺς στρατοὺς, ὅσο καὶ μεταξύ τῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ ἀδικαιολόγητη καθυστέρηση ἐκδόσεως τῆς διαταγῆς γιὰ τὴ σύμπτυξη τοῦ στρατοῦ εἶχε σοβαρὲς ἐπιπτώσεις στοὺς μέτωπο. Καλλιεργήθηκαν, τόσο μεταξύ τῶν ὀπλιτῶν ὅσο καὶ μεταξύ τῶν ἀξιωματικῶν, πνεῦμα ἀπειθείας πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ δυσαρέσκεια κατὰ τῆς κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀδράνεια φαινόταν ἀσυγχώρητη.

Ἡ σύμπτυξη τοῦ στρατοῦ, ποὺ ἄρχισε τὴν ἡμέρα ἐκδόσεως τῆς διαταγῆς, σύντομα ἐξελίχθηκε σὲ ἀτακτὴ ὑποχώρηση.[...]. Παράλληλα, οἱ πιέσεις στὸν ἀρχιστράτηγο Παπάγο γιὰ τὴν ἐξεύρεση λύσεως στοὺς μέτωπο ἔγιναν, μετὰ τὶς 16 Ἀπριλίου συχνὲς καὶ ἰσχυρὲς.

Μὲ ἀφορμὴ τὶς πιέσεις αὐτές, ὁ Παπάγος κατέστησε σαφὲς στοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου καὶ τοῦ Ἐπιτελείου ὅτι συνθηκολόγηση, ἐνὸς ἄγνωνίζονταν βρετανικὰ στρατεύματα, ἀποκλειόταν.[...]. Διατυπωμένη διαφορετικὰ ἢ θέση αὐτὴ τοῦ Παπάγου θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευτεῖ ὡς ἔγκριση τῆς προτεινομένης συνθηκολογήσεως μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν βρετανικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.[...].

Ὁ ἀπεσταλμένος τῶν διοικητῶν τοῦ μετώπου, σὲ συναντήσεις του μὲ στελέχη τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου καθὼς καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἀρχιστράτηγο, πῆρε τὴ διαβεβαίωση ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία στὴν

Αθήνα κατανοούσε πλήρως την κατάσταση στο μέτωπο και την επιθυμία των διοικητών να έξευρεθῆ «πολιτική λύσις». Τοῦ ἐξηγήθηκε, ὅμως, ὅτι παρόμοια ἀπόφαση ἦταν δύσκολη ἐξαιτίας τῶν δεσμεύσεων τῆς χώρας ἀπέναντι στήν Ἀγγλία.

Ὁ Παπάγος ἀναγνώριζε τήν ἀνάγκη συνθηκολογήσεως, χωρίς ὅμως νά ἐκτεθεῖ ἡ Ἑλλάδα ἀπέναντι στοὺς συμμάχους της, πού πολεμοῦσαν, ἀκόμα στοῦ ἔδαφός της τὸν εἰσβολέα.[...]. Στὴν Ἀθήνα οἱ πιέσεις κορυφώθηκαν στίς 16 τοῦ μηνός, ὅταν ἀποφασίστηκε ἡ ἀναχώρηση τῆς κυβερνήσεως γιὰ τὴν ἐπομένη.

Στὴν κρίσιμη αὐτὴ καμπὴ τοῦ πολέμου, πρὶν τὴ συνθηκολόγηση στοῦ μέτωπο καὶ τὴν ἀναχώρηση τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς πρότεινε στὸν Γεώργιο νά προβεῖ ἀμέσως στοῦ σχηματισμοῦ «μιᾶς πραγματικῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως, πού θὰ ἀντιπροσώπευε ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα». [...].

Ὁ Γεώργιος, ἀσφαλῶς, δὲν ἐκτίμησε τὸν ἀντίκτυπο πού θὰ εἶχε στοῦ σκληρὰ δοκιμαζόμενο λαὸ παρόμοια ἐνέργεια, οὔτε καὶ τὶς ἐπιπτώσεις στίς μελλοντικὲς πολιτικὲς ἐξελίξεις τῆς χώρας, γι' αὐτὸ καὶ ἀπέρριψε χωρίς πολλὴ σκέψη τὴν πρόταση αὐτή.[...]. Ἡ ἄρνησή του[...]πρέπει νά καταχωριστεῖ στοῦ παθητικοῦ τοῦ Γεωργίου, σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα πολιτικὰ του σφάλματα, ἐξίσου σοβαρὸ ἴσως μὲ ἐκεῖνο πού διέπραξε στίς 4 Αὐγούστου 1936, ὅταν ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή του γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ καθεστώτος αὐτοῦ. [...].

Στίς 17 Ἀπριλίου ἐκδηλώθηκε στάση σὲ ναυτικὲς μονάδες καὶ ἡ κρίση ἐπιδεινώθηκε. Τὴν ἐπομένη, Μεγάλη Παρασκευὴ, ἀποφασίστηκε ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς κυβερνήσεως[...]. Τὸ πρῶτὴ τῆς ἴδιας μέρας ὁ πρωθυπουργὸς δεχόταν τηλεφωνικὴ ἔκκληση τοῦ Πιτσιῆ νά βρεθεῖ ἀμέσως λύση, καὶ ἔδινε τὴν ὑπόσχεση νά τηλεφωνήσει ὡς τὸ μεσημέρι στοῦ μέτωπο τὴν ἄδεια νά συναφθεῖ ἀνακωχὴ.

Σὲ τηλεγράφημα τῆς ἴδιας μέρας (18 Ἀπριλίου) πρὸς τὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο καὶ τὸν πρωθυπουργό, ὁ διοικητὴς τοῦ Τ.Σ.Η. ἀνέφερε : «Κατάστασις ἔφθασε εἰς ἀπροχώρητον. Τμήματα XVII (Μεραρχίας) ἐγκαταλείπουσι θέσεις. Α' Σῶμα ἀναφέρει διαρροὴν εἰς VII Μεραρχίαν. XI Μεραρχία διαρρέει. Πρὸς Θεοῦ σώσατε Στρατόν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς.»

Ἐνῶ, ὅμως, ὁ Πιτσιῆς ἰκέτευε τὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο καὶ τὴν Κυβέρνηση νά ἀποφασίσουν γιὰ τὴν τύχη τοῦ στρατοῦ, οἱ τρεῖς σωματάρχες, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος, ἀναλάμβαναν τὴν πρωτοβουλία τῆς ἀνακωχῆς.

ἀφετέρου συμμετεῖχαν στήν κυβέρνηση πού σχημάτισε ὁ Τσολάκογλου, στίς 30 Ἀπριλίου 1941 (1^η κατοχική Κυβέρνηση, δοσιλόγων).

Τὸ βράδυ τῆς 18^{ης} ἀποφάσισαν νὰ στείλουν στήν κυβέρνηση τελεσίγραφο 12 ὥρων γιὰ νὰ ἀποφασίσει διαφοροτικά, οἱ σωματάρχες θὰ σχημάτιζαν κυβέρνηση σὰ Ἰωάννινα, μὲ πρωθυπουργό τὸ μητροπολίτη καὶ μέλη τοὺς ἴδιους, καὶ μὲ σκοπὸ τὴν ἐξέγερση λύσεως.[...].

Σὲ σύσκεψη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ βασιλιᾶ, τὸ ἀπόγευμα τῆς 18^{ης} Ἀπριλίου.[...]. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μοιραίας ἐκείνης συνεδριάσεως ἀναφέρεται ὅτι μερικοὶ ὑπουργοὶ ἐπέκριναν δριμύτατα τὴν πολιτικὴ πού εἶχε ἀκολουθήσει ὡς τότε ἡ κυβέρνηση.[...]. Ὅρισμένα μέλη τῆς κυβερνήσεως πρότειναν νὰ ἀναχωρήσουν ἀμέσως στήν Κρήτη ὁ βασιλιάς καὶ ἡ κυβέρνηση, γιὰ νὰ ἐπισπευθεῖ ἡ σύναψη ἀνακωχῆς, ἐνῶ ἄλλα πρότειναν νὰ ἀναλάβει ἡ ἴδια ἡ κυβέρνηση τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν εὐθύνη τῆς συνθηκολογήσεως. Ὅπως ἦταν φυσικό, ὁ βασιλιάς ἀπέρριψε τὴν τελευταία πρόταση, γιὰτὶ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ρήξη τῶν ἐλληνοαγγλικῶν σχέσεων καὶ σπίλωση τῆς τιμῆς τῆς χώρας.[...].

Ἀκολούθησε καὶ δεύτερη συνεδρίαση,[...]. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ συνεδρίαση δὲν ὀδήγησε σὲ ἀπόφαση. Μετὰ τὸ τέλος τῶν διαβουλεύσεων, ὁ Κοριζῆς ἀποσύρθηκε στὸ σπιτί του καὶ αὐτοκτόνησε, δηλώνοντας στὸ βασιλιά, πρὶν ἀποχωρήσει, ὅτι ἀπέτυχε στὸ ἔργο πού τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ.[...].

Στὸ μεταξύ, ἡ διαδικασία πού ὀδήγησε στὴ συνθηκολόγηση εἶχε τεθεῖ σὲ κίνηση. Στίς 18 Ἀπριλίου, ὁ Τσολάκογλου ἔστειλε στὸ Γενικό Στρατηγεῖο τὸν ἐπιτελάρχη του, συνταγματάρχη Χρυσοχόου, γιὰ νὰ πείσει τὸν ἀρχιστράτηγο γιὰ τὴν ἄμεση ἀνάγκη συνθηκολογήσεως.

Σὲ συνομιλίες πού εἶχε ὁ Χρυσοχόου μὲ ἀξιωματικούς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου, οἱ τελευταῖοι δὲν ἔκρυβαν τὴ δυσαρέσκειά τους γιὰ τὴν ἔλλειψη ἀποφασιστικότητας πού χαρακτήριζε τίς τελευταῖες μέρες τῆς στάσης τοῦ Παπάγου.[...].

Στὸ μέτωπο, τὸ πρῶτο πρωτόκολλο τῆς ἀνακωχῆς εἶχε ἤδη ὑπογραφεῖ στίς 20 Ἀπριλίου, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει καὶ δεύτερο, μὲ δυσμενέστερους ὅρους παραδόσεως, τὴν ἐπομένη.[...]. Τὴν ἐπομένη, 22 Ἀπριλίου, βασιλιάς καὶ κυβέρνηση ἄρχισαν τίς ἀπαραίτητες προετοιμασίες γιὰ τὴν ἀναχώρησή τους τὸ πρωὶ τῆς 23^{ης} Ἀπριλίου.[...].».

Ειδικότερα, ή συμμετοχή τους από την πρώτη στιγμή στην κυβέρνηση αυτή, του μὲν πρώτου ὡς ὑπουργοῦ Ἐργασίας καὶ προσωρινά Γεωργίας, τοῦ δευτέρου ὡς ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν καὶ τοῦ τρίτου ὡς ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἄμυνας ἐγείρει ἐρωτηματικά καὶ ἡ μόνη καλόπιστη ἐξήγηση πού θὰ μπορούσε νὰ δοθεῖ εἶναι ὅτι ὑπέπεσαν σὲ βαρύτατο ἀτόπημα.

Οἱ δύο πρῶτοι παραιτήθηκαν, βεβαίως, σύντομα ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, ἴσως ἐξαιτίας τῶν ὡμοτήτων τῶν βουλγαρικῶν κατοχικῶν στρατευμάτων στὴν Ἀνατολική Μακεδονία καὶ Θράκη. Οἱ περιοχές αὐτές, ὡς γνωστόν, εἶχαν παραχωρηθεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στοὺς Βούλγαρους, ὡς ἀνταμοιβή τῶν τελευταίων γιὰ τὴ συνεργασία τους μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα. Μὲ τὸν Γεώργιο Μπάκο, ὅμως, δὲν συνέβη τὸ ἴδιο.

Μετά τὴν ἀπελευθέρωση τῆς χώρας, οἱ Κατσιμήτρος καὶ Δεμέστιχας καταδικάστηκαν γιὰ τὴ συμμετοχή τους στὴν κυβέρνηση Τσολάκογλου μὲ 5,5 χρόνια φυλάκισης. Καὶ τοῦ μὲν Κατσιμήτρου, χαρίστηκε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ποινῆς του, στις 5 Ὀκτωβρίου 1949, μὲ διάταγμα τοῦ Βασιλιά Παύλου καὶ ἀποκαταστάθηκε ἀναδρομικά, τὸ 1953, μὲ ἐπαναφορά τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου ἐν ἀποστρατεία καὶ ὄλων τῶν παρασῆμων του, τοῦ δὲ Δεμέστιχα ἡ ποινή του τερματίστηκε τὸ ἔτος 1951 μὲ ἐπίσης βασιλικὸ διάταγμα.

Ἡ τύχη τοῦ στρατηγοῦ Μπάκου ἦταν διαφορετικὴ. Κατὰ τὰ «*Δεκεμβριανὰ*» συνελήφθη ἀπὸ δυνάμεις τοῦ ΕΛΑΣ καὶ ἀφοῦ κρατήθηκε ὄμηρος σὲ περιοχὴ τῆς Πάρνηθας, ἐκτελέστηκε, ὕστερα ἀπὸ σύντομη δίκη, στις 6 Ἰανουαρίου 1945 στὸ χωριὸ *Κρώρα*.

Καὶ ἐνῶ ἀναφέραμε γιὰ τους Κατσιμήτρο καὶ Δεμέστιχα ὡς καλόπιστη ἐξήγηση, τὸ βαρύτατο ἀτόπημά τους, γιὰ τὴ συμμετοχή τους στὴν κυβέρνηση δοσίλογων, ἐν τούτοις δὲν

μποροῦμε καὶ ἴσως δὲν πρέπει νὰ ἰσχυριστοῦμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς Τσολάκογλου καὶ Μπάκο.

Γιὰ τὸν μὲν πρῶτο ἀναφέρεται στὴν «*Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*»(Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν): «*Ὁ ἀντιστράτηγος Τσολάκογλου καὶ πρῶτος κατοχικὸς πρωθυπουργὸς σὲ συνομιλία πού εἶχε μὲ τὸν Ἕλληνα διπλωμάτη Ἰωάννη Πολίτη, τὸ Μάιο τοῦ 1941, “ἐξέφρασε τὴν πεποίθηση ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ ταχτεῖ μὲ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας καὶ ἀκόμα νὰ προβεῖ σὲ παραχωρήσεις πρὸς τὴ Βουλγαρία. Ἐξέφρασε ἐπίσης τὴ γνώμη ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχαν κάθε συμφέρον νὰ ἐξευμενίσουν τοὺς Γερμανούς, καὶ ἀκόμα νὰ προσανατολιστοῦν στὸ κοινωνικὸ τους σύστημα (Ἐξημερώσεις συνομιλίας τοῦ Πολίτη μὲ τὸν Τσολάκογλου», Ἀρχεῖο Βενιζέλου, Φάκελος Ι. Πολίτη, Μουσεῖο Μπενάκη.)*

Γιὰ τὸ δεύτερο δὲ, τὸν Γεώργιο Μπάκο, προκύπτει ἀπὸ τὸ βιβλίο: «*Ἐθνικοσοσιαλιστικὲς καὶ φασιστικὲς ὀργανώσεις στὴν Ἑλλάδα τοῦ Μεσοπολέμου καὶ τῆς Κατοχῆς*», τοῦ Ἰ. Χονδροματίδη (διπλωματούχου στρατιωτικῆς ἱστορίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἄαχεν) ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ πιὸ γερμανόφιλος τῆς κυβέρνησης Τσολάκογλου καὶ θεωροῦσε σχεδὸν σίγουρη τὴ γερμανικὴ νίκη. Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο πρότεινε νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ ἀντικομμουνιστικὴ λεγεὼνα («*Κυανόλευκος Μεραρχία*»), στὸ πλαίσιο τῶν ἐθελοντικῶν λεγεώνων ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, πού θὰ πολεμοῦσε στὴ Ρωσία στὸ πλευρὸ των Γερμανῶν.

Γιὰ τοὺς Τσολάκογλου καὶ Μπάκο ἐγείρεται, ἐπίσης, καὶ τὸ ζήτημα, ἐὰν οἱ δυὸ τους ὑπῆρξαν φιλοναζιστές πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων στὴ χώρα μας, ὁπότε σ’ αὐτὴ τὴν περίπτωση δροῦσαν ὡς «*Πέμπτη φάλαγγα*» στὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ ἢ ἄρχισαν νὰ λαμβάνουν φιλοναζιστικὲς θέσεις προϊόντος τοῦ χρόνου, δηλαδὴ μετὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν 1^η κατοχικὴ κυβέρνησι.

Μία έπιπλέον παράμετρος πού πρέπει νά έξεταστεί, προκειμένου νά έρμηνευτεί σωστότερα ή συμπεριφορά τών στρατιωτικών ήγητόρων του μετώπου, στο θέμα τής συνθηκολόγησης με τον έχθρό και τής συμμετοχής, μερικών έξ αυτών, στην κυβέρνηση Τσολάκογλου, είναι ή έξής:

Οί Διοικητές τών Σωμάτων και οί Μέραρχοι πού ύπηρετούσαν στο μέτωπο του πολέμου κατά τή διάρκεια του Έλληνοϊταλικού και Έλληνογερμανικού πολέμου (π.χ.: *Ίωάννης Πιτσίκας, Παναγιώτης Δεμέστιχας, Χαράλαμπος Κατσιμήτρος, Γεώργιος Μπάκος, Βασίλειος Βραχνός, Γεώργιος Τσολάκογλου*), ήσαν πράγματι άξιοι πολεμιστές, δοκιμασμένοι ήδη από τά χρόνια τής Μικρασιατικής έκστρατείας, γνώστες τών τοπικών συνθηκών και τών στρατιωτικών προβλημάτων στα πεδία μάχης του άλβανικού μετώπου.

Γι' αυτό, δέν είχαν και σέ πολύ μεγάλη ύπόληψη τούς έπιτελείς του Γενικού Στρατηγείου στην Άθήνα, ούτε επίσης και τον ίδιο τον άρχιστράτηγο Παπάγο. Μάλιστα, σέ κρίσιμες στιγμές του πολέμου, όπως άναφέραμε και προηγουμένως όχι μόνο ήλθαν σέ άντιπαράθεση με αυτούς, αλλά και τούς παρέκαμψαν και εκ του άποτελέσματος δικαιώθηκαν.

Είναι χαρακτηριστικά, παρότι ίσως υπερβολικά, τά όσα γράφει ό Παναγιώτης Δεμέστιχας στο βιβλίο του: *«Μνηήμες...»* για τον Άλέξανδρο Παπάγο. Άναφέρει ότι ό άρχιστράτηγος Παπάγος ήταν έντελώς άκατάλληλος, για τό σπουδαίο ρόλο πού είχε αναλάβει. *“Έμενε μακριά από τό Μέτωπο, όλες οί διαταγές του ήταν άκαιρες, ένω ό ίδιος δέν είχε κάνει σημαντικές στρατιωτικές σπουδές, δέν είχε στρατιωτικές γνώσεις και δέν είχε έμπειρία μάχης σέ όλους τούς σημαντικούς έλληνικούς πολέμους.*

Έπομένως, ή πρωτοβουλία τών παραπάνω στρατηγών

τοῦ μετώπου γιά συνθηκολόγηση, προκειμένου νά διαφυλάξουν τοὺς στρατιῶτες τους ἀπὸ τὸν σφαγιασμό ἐκ μέρους τῶν Ἰταλῶν, ἔχοντας ἤδη διαπιστώσει τὴν ἀτολμία τοῦ Παπάγου πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἦταν κάτι ἀνάλογο τῶν πρωτοβουλιῶν ἐκείνων πού εἶχαν ἀναλάβει π.χ. γιά τὴ μάχη στὸ Καλπάκι καὶ τὸν ἐλιγμό τοῦ Βρυσοχωρίου.

Αὐτὰ τὰ γεγονότα τοὺς ὀδήγησαν, ἴσως, στὰ μονοπάτια τῆς ὕβρης κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της τοὺς ὀδήγησε στὴ συμμετοχὴ τους στὴν κυβέρνηση τῶν δοσίλογων, ὅποτε στὸ τέρμα τοὺς περίμενε ἡ νέμεση ἀπὸ τὸ Δικαστήριο, μὲ τὴν καταδίκη τους, ὡς συμμέτοχων στὴν κατοχικὴ κυβέρνηση Τσολάκογλου.

Οἱ παραπάνω στρατηγοί, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Τσολάκογλου, ἐάν εἶχαν παραμείνει μόνο στὴ στήριξη καὶ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθηκολόγησης μὲ τοὺς κατακτητές δὲν θὰ ἦσαν φορεῖς ὄνειδος. Ἐξάλλου, πάντα οἱ ἠττημένοι σὲ ὅλα τὰ θέατρα τοῦ πολέμου τῆς παγκόσμιας ἱστορίας ἀναγκάζονται κάποια στιγμή νά ὑπογράψουν τὶς ἐπαχθεῖς συνθηκολογήσεις.

Ἐπίσης, οἱ παραπάνω στρατιωτικοὶ θυσίασαν τὴν πολεμικὴ τους φήμη, μὲ τὴν ἀνάληψη καθηκόντων πού δὲν τοὺς ἀναλογούσαν, καθόσον ἡ ὑπογραφή συνθηκολόγησης ἦταν ἀρμοδιότητα τῆς τότε στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἡγεσίας τῆς χώρας, ἡγεσίας πού ἀποδείχτηκε, ὅμως, πολὺ κατώτερη τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων στιγμῶν. Οἱ ἐκπρόσωποί της, γιά διαφορετικούς καὶ σίγουρα ἰδιοτελεῖς λόγους ὁ καθένας, δὲν ἀνέλαβαν τὶς εὐθῦνες τους, ὅπως θὰ ἔπρεπε.

Εἰδικότερα, πρῶτος καὶ χειρότερος ἀπὸ ὅλους ὁ **Βασιλιάς Γεώργιος Β΄**, ὁ ὁποῖος ὑπακούοντας, ὡς φορέας ὑποτέλειας καὶ ὄχι ὡς Ἕλληνας ἀνώτατος ἄρχοντας, τοὺς Ἄγγλους καὶ ἐξυπηρετῶντας, πρωτίστως, τὰ συμφέροντα τῶν τελευταίων, παρακώλυε, οὐσιαστικά ἐμπόδιζε ἀνοικτὰ καὶ ἐπίμονα, τὴν ὑπογραφή συνθηκολόγησης, πράγμα πού

ἀπέβαινε σὲ βάρος τῆς ἀσφάλειας, ἀφενὸς τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖες ὑποχωροῦσαν ἄτακτα ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ στὴ Μακεδονία, καὶ ἀφετέρου τῶν ἄμαχων πληθυσμῶν σὲ πόλεις καὶ χωριά, ὄχι μόνο τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπόλοιπης χώρας πού κινδύνευαν σοβαρὰ ἀπὸ ἀνηλεεῖς βομβαρδισμοὺς τῆς γερμανικῆς καὶ ἰταλικῆς ἀεροπορίας.

Τὸ χειρότερο γι' αὐτόν τὸ «μικρὸ» καὶ ἀνάξιο βασιλιά⁹, ἦταν ὅτι μὲ αὐτὴ του τὴν τακτικὴ καλόπιανε τοὺς Ἄγγλους, γιὰ δικούς του λόγους. Σὲ περίπτωσι, δηλαδή, νικηφόρας γιὰ τοὺς Βρετανούς ἔκβασις τοῦ πολέμου, νὰ τοὺς ἔχει ὡς προστάτες καὶ παρεμβατικούς βοηθούς, προκειμένου νὰ πετύχει ξανά τὴν ἐπιστροφὴ του στὸν ἐλληνικὸ θρόνο, διότι γινώριζε πολὺ καλὰ ὅτι στὸ τέλος τοῦ πολέμου, καὶ σὲ περίπτωσι ἦττας τοῦ Ἄξονα, θὰ ἐτίθετο, σίγουρα, ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῶν πολιτικῶν δυνάμεων τῆς πατρίδας μας πολιτειακὸ ζήτημα καὶ ἐπομένως θέμα δημοψηφίσματος, γιὰ ἐπιστροφὴ του ἢ ὄχι.

Σὲ ἀντίθεσι μὲ τὸ Γεώργιο Β' ὁ Πρωθυπουργὸς Κοριζῆς προερχόμενος ἀπὸ τὸν τραπεζικὸ χῶρο καὶ μὴ διαθέτοντας τὸν ἀπαραίτητο χαμαιλεοντισμὸ τῶν παλαιοπολιτικῶν, καὶ μὴ μπορῶντας νὰ ἀντέξει τῇ φοβερῇ συμπαιγνίᾳ Ἀγγλων καὶ Γεωργίου Β' ἀναγκάστηκε, ὄχι μόνο νὰ παραιτηθεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ αὐτοκτονήσῃ, διασώζοντας μὲ αὐτόν τὸν τρόπο τὴν τιμὴ του καὶ ὡς Ἑλληνας πρωθυπουργὸς καὶ ὡς ἄτομο.

⁹ Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα ἀναφέρει, γιὰ τὸ Γεώργιο Β', ὁ Θάναος Μ. Βερέμης στὸ βιβλίον του: «1940 - 1941 Ὁ πόλεμος τῶν Ἑλλήνων», καὶ συγκεκριμένα: «[...] Ἀπὸ ἐπιστολὴς τοῦ Γεωργίου σὲ Βρετανούς φίλους του εἶναι δυνατὸ νὰ συμπεράνουμε ὅτι αἰσθανόταν μεγαλύτερη σχέση μὲ τὴ χώρα ἐκείνη τῆς ἐξορίας του ἀπὸ ὅ,τι μὲ αὐτοὺς πού τὸν ἐξόρισαν, δηλαδή τοὺς Ἑλληνας.»

Ἐπίσης, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ αἰσχρὴ καὶ ἡ στάση τοῦ στρατάρχη Παπάγου¹⁰, ὁ ὁποῖος, ἄν καὶ κατανοοῦσε πλήρως, ὡς στρατιωτικὸς ἡγέτης, τὴν ἀνάγκη ἄμεσης συνθηκολόγησης, γιὰ νὰ μὴν ἀτιμασθεῖ καὶ ἀφανιστεῖ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κάτω ἀπὸ τὴν πίεση δύο ἐχθρικῶν ἀεροποριῶν, ἐν τούτοις θέλοντας νὰ διαφυλάξει τὴ φήμη του ὡς στρατάρχη νικητῆς στὸ ἔπος τοῦ '40 καὶ νὰ μὴ συνδεθεῖ τὸ ὄνομά του μὲ συνθηκολογήσεις, παρέμεινε πεισματικά στὴν Ἀθήνα, ὅλο αὐτὸ τὸ κρίσιμο διάστημα τῆς κατάρρευσης τοῦ μετώπου.

Καὶ δρῶντας ὁ ἴδιος ὡς φερέφωνο τοῦ Βασιλιά Γεωργίου Β' ἐπαναλάμβανε, ὑποκριτικά, πρὸς τοὺς γενναίους καὶ ἄξιους στρατηγούς τοῦ μετώπου, οἱ ὁποῖοι οὐσιαστικά ἦσαν καὶ οἱ βασικοὶ συντελεστὲς τῆς νίκης στὸν Ἑλληνοἰταλικὸ πόλεμο, «γιαὶ συνέχιση τοῦ ἀγῶνα»....

¹⁰ Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Παπάγου, ἀναφορικά μὲ τὴν καθυστέρηση τῆς ὑπογραφῆς συνθηκολόγησης, δείχνει τὴν πλήρη ὑποταγὴ του στὴν ἐπιθυμία τοῦ Γεωργίου Β', καὶ αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ πρώτου πρὸς τὸν δεῦτερο, λόγω τῆς τοποθέτησης καὶ καθιέρωσης τοῦ Παπάγου στὴ θέση τοῦ ἀρχιστράτηγου, ἀπὸ το βασιλιά, λαμβανομένου ὑπόψη ὅτι οἱ σχέσεις μεταξύ δικτάτορα Μεταξᾶ καὶ Παπάγου ἦταν ψυχρὲς ἕως ἐχθρικές.

Εἶναι, ἐξάλλου, χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα γράφει ὁ Ι. Μεταξᾶς στὸ ἡμερολόγιό του, στίς 16 Δεκεμβρίου 1940: «Σήμερα ἀνεχώρησε, (ἐννοεῖται γιὰ τὸ Μέτωπο), ὁ Παπάγος. Τὸν ἀποχαϊρέτησα χθές. Ἐπροσπάθησα νὰ μὴν ἐγείρω κανένα ζήτημα μαζί του. Ἔχω ὅμως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν εἶναι ἀπολύτως ἐντάξει μαζί μου. Σήμερα Παπαδήμας μοῦ φέρει καινούργιο ζήτημα διαταγῆς Παπάγου ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς διὰ προβιθασμὸν ἀποτάκτων τοῦ 1935. (Οἱ ἀπότακτοι εἶχαν κληθεῖ ὡς ἔφεδροι. Τὸ δικαίωμα προαγωγῆς των τὸ εἶχε ὁ ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν, ὃχι ὁ ἀρχιστράτηγος). Μάλιστα, ἡ κόρη τοῦ δικτάτορα εἶχε ἐπισκεφτεῖ τὸ μέτωπο, μὲ ἀποστολὴ νὰ ἀναζητήσει ἀντικαταστάτη τοῦ ἀρχιστράτηγου. («1940 - 1941, Ὁ πόλεμος τῶν Ἑλλήνων, σ. 121 καὶ 122», Θάνου Μ. Βερέμη, ἐκδόσεις «Μεταίχμιος», Ἀθήνα 2019.

Μικροί άνθρωποι σε μεγάλα αξιώματα!... Αντίθετα, σωστό παράδειγμα συμπεριφοράς, άναφορικά με το ζήτημα της συνθηκολόγησης, επέδειξε ο άξιος για τη θέση του Μητροπολίτης Ίωαννίνων **Σπυρίδων**¹¹.

Το πόσο σημαντικό ήταν να γίνει, χωρίς καθυστερήσεις ή συνθηκολόγηση, μετά την κατάρρευση του Μετώπου και την εισβολή των έχθρικών στρατευμάτων στο έλληικό έδαφος, προκύπτει και από το γεγονός ότι ή συνθηκολόγηση Τσολάκογλου έπαναλήφθηκε τρείς (3) φορές(!)

Και σε κάθε έπόμενη διατύπωση της ήταν όλο και πιο δυσμενέστερη για τους Έλληνες, πράγμα που σημαίνει ότι, εάν καθυστερούσε πολλές μέρες ακόμα ή ύπογραφή της, εκτός από την ατίμωση και την έξολόθρευση του έλληικό στρατεύματος που ύποχωρούσε, θα ήταν ή συνθηκολόγηση ακόμα πιο έπαχθής και πιο έξευτελιστική για το λαό μας.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το αρχικό πρωτόκολλο συνθηκολόγησης ύπογράφηκε στο *Βοτονάσι*¹², δυτικά της Κατάρας, στις 20 Απριλίου 1941, μεταξύ του στρατηγού Τσολάκογλου και του Γερμανού στρατηγού Ντήτριχ,

¹¹ Ο **Αννίβας Βελλιάδης** πρέσβυς έ.τ. στο σημαντικό βιβλίο του: «Κατοχή - Γερμανική πολιτική διοίκηση στην κατεχόμενη Ελλάδα» (σελίδα 33) αναφέρει: «Ένας σοβαρός παράγων που από την πρώτη στιγμή τάχθηκε ύπέρ της συνθηκολόγησης, φοβούμενος καταστροφές και αντίποινα των κατακτητών, κυρίως σε βάρος του λαού της Ηπείρου, ήταν ό μητροπολίτης Ίωαννίνων και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος **Σπυρίδων Βλάχος**.

Ο Ίεράρχης από την πρώτη στιγμή είχε διακηρύξει ότι "θα έθυσίαζε και την τιμήν του διά να έπιτευχθ ή άνακωχή και να άποτραπή ή βεβαία ατίμωση, και το όλοκαύτωμα μιās γενεάς, ή όποια κατενίκησε μίαν άυτοκρατορίαν και να άποτραπή ή έξόντωσις των νικητών παρά των ήττημένων."».

¹² «Κατοχή - Γερμανική πολιτική διοίκηση στην κατεχόμενη Ελλάδα», Αννίβα Βελλιάδη, πρέσβυ έ.τ.: (σελίδα 46).

διοικητή τῶν γερμανικῶν δυνάμεων SS, πού ἔφτασαν στήν περιοχή τοῦ Μετσόβου.

Ο Ντήτριχ, ἐπειδή ὑπέγραψε μέ δική του πρωτοβουλία, ὑπέστη κριτική ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρων του. Μάλιστα, ὁ στρατάρχης φον Λίστ, διοικητής τῆς 12^{ης} Γερμανικῆς Στρατιάς πού εἰσέβαλε στό ἐλληνικό ἔδαφος ἀξίωσε τήν ἐπαναδιαπραγμάτευση τοῦ πρωτοκόλλου παράδοσης καί συνθηκολόγησης.

Ὁ Τσολάκογλου ἀρνήθηκε, ἀρχικά, οἱ Γερμανοί, ὅμως, ἀπέληξαν ὅτι θά καταγγείλουν τή συναφθεῖσα ἀνακωχή¹³ καί ἔτσι καί μέ τήν προτροπή τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν πού παρευρίσκονταν, ὁ Τσολάκογλου ὑπέγραψε στά Ἰωάννινα στίς 21 Ἀπριλίου 1941 τὸ δεύτερο πρωτόκολλο συνθηκολόγησης πού ἦταν ἐπαχθέστερο ἀπὸ τὸ πρῶτο.

Οἱ Ἴταλοί, στό μεταξύ, πίεζαν νὰ ἀλλάξουν ἀκόμα οἱ ὅροι συνθηκολόγησης, ὥστε νὰ συμμετέχουν καί αὐτοί στήν ὑπογραφή καί νὰ ἱκανοποιῶνται σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ τὰ δικά τους συμφέροντα καί σχέδια, καθόσον σὲ περίπτωση νίκης τοῦ Ἄξονα σκόπευαν νὰ ἐνσωματώσουν στή χώρα τους ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας μαζί μέ τὰ Ἴονια νησιά καί τήν Πίνδο.

Οἱ Γερμανοί στρατιωτικοί ἐξέφρασαν τὴ δυσαρέσκειά τους, διότι θά ἔπρεπε καί πάλι νὰ ἀθετήσουν τήν ὑπογραφή τους καί τώρα γιὰ χάρη τοῦ Μουσολίνι. Ἐπειδὴ ὁ στρατάρχης φον Λίστ ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψει, τὸ τρίτο πρωτόκολλο συνθηκολόγησης, αὐτὸ ὑπογράφηκε στίς 23 Ἀπριλίου 1941 στὴ *Θεσσαλονίκη*¹⁴, ἐκ μέρους τῆς γερμανικῆς πλευρᾶς ἀπὸ τὸ στρατηγὸ Γιόντλ, ἐκ μέρους τῆς

¹³ «Κατοχή - Γερμανικὴ πολιτικὴ διοίκηση στὴν κατεχόμενὴ Ἑλλάδα», Ἀννίβα Βελλιάδη, πρέσβυ ε.τ.: (σελίδα 48).

¹⁴ «Κατοχή - Γερμανικὴ πολιτικὴ διοίκηση στὴν κατεχόμενὴ Ἑλλάδα», Ἀννίβα Βελλιάδη, πρέσβυ ε.τ.: (σελίδα 52).

ιταλικής πλευράς από το στρατηγό Φερέρο και φυσικά από ελληνικής πλευράς από τον στρατηγό Τσολάκογλου.

Το 3^ο και τελευταίο πρωτόκολλο συνθηκολόγησης ήταν ακόμα πιο έπαχθές, δεδομένου ότι σ' αυτό συμμετείχαν και οι Ιταλοί, τους οποίους οι Έλληνες είχαν συντρίψει στα άλβανικά βουνά.

Ένω, λοιπόν, η ύπογραφή της συνθηκολόγησης από τους στρατηγούς του Μετώπου, με προεξάρχοντα τον Τσολάκογλου, μπορεί να δικαιολογηθεί, μετά τα σκόπιμα προσκόμματα του βασιλιά και τις παλινωδίες της κυβέρνησής του, χάριν των Άγγλων, εν τούτοις ή συμμετοχή τους στην πρώτη κατοχική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Τσολάκογλου, δεν δικαιολογείται και θα πρέπει το λιγότερο να θεωρηθεί άστοχη ενέργεια.

Έπομένως, ήσαν δικαιολογημένες οι επικρίσεις έναντίον τους, ως δοσίλογων, παρότι οι ίδιοι ήσαν οι στρατηγοί που συνετέλεσαν άποφασιστικά στο έπος του '40. Φαίνεται ότι παρασύρθηκαν από την έως τότε συνήθη τακτική των Ελλήνων στρατιωτικών (όλο σχεδόν το διάστημα από την επανάσταση στο Γουδί, μέχρι και τη δικτατορία του Ι. Μεταξά) να εμπλέκονται στην πολιτική και μάλιστα με άνωμαλο τρόπο.

Έδω γείρονται δύο εύλογα, αλλά και πολύ άκανθώδη ζητήματα. Χρειάζονταν άραγε κατοχικές κυβερνήσεις ή όχι; Και σε περίπτωση που αυτές ήσαν αναγκαίες («*άναγκαίω κακό*»), ποιοί θα έπρεπε να τις σχηματίσουν, δεδομένου ότι ή τότε πολιτική ήγεσία είχε... «*δραπετεύσει*» στη Μέση Ανατολή (Κάιρο);

Γιά να διαπιστώσουμε την αναγκαιότητα ή μη κατοχικής Κυβέρνησης θα πρέπει να έχουμε υπόψη ότι με την εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων ή πατρίδα μας διαρέθηκε σε τρεις(3) κατοχικές ζώνες.

Ἡ μία ἦταν αὐτή πού εἶχαν ὑπό τὸν ἔλεγχό τους οἱ Ἴταλοί, δηλαδή τὸ κυρίως μέρος τῆς ἠπειρωτικῆς χώρας καὶ τὰ Ἴονια νησιά, μὲ τὸ σκεπτικό νὰ ἐντάξουν σημαντικὸ μέρος τῆς ζώνης αὐτῆς (Ἴονια νησιά, Δυτικὴ Ἑλλάδα καὶ Ἡπειρο) ὡς ἐπαρχία, στὴν Ἰταλία.

Ἡ δεύτερη ζώνη ἦταν αὐτή πού κατεῖχαν οἱ Γερμανοί, δηλαδή κεντρικές, κυρίως, νευραλγικές περιοχές τῆς χώρας, καθὼς καὶ σημαντικὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτη, διότι ἤθελαν νὰ ἐλέγχουν, ἀφενὸς τὸ διάδρομο ἀπὸ τὰ Βαλκάνια πρὸς τὴ Μέση Ανατολή - Βόρεια Αφρική, ὅπου ἔδιναν σκληρὸ ἀγῶνα καὶ ἀφετέρου ἤθελαν νὰ ἐμποδίσουν τυχόν ἄνοδο τῶν Ἀγγλων ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο πρὸς τὰ βόρεια, ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ χτύπημα τῶν πετρελαιοπηγῶν τῆς Ρουμανίας.

Τέλος, ἡ τρίτη ζώνη ἦταν οἱ περιοχές πού οἱ Γερμανοί εἶχαν παραχωρήσει στοὺς συμμάχους τους, τους Βούλγαρους, δηλαδή ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη, στὶς ὁποῖες ἄρχισαν ἀμέσως ἀπηνή ἀγῶνα, μὲ στόχο τὴν ἐξολόθρευση τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου, γιὰ νὰ ἐκβουλγαριστοῦν μὲ τὴ βία οἱ περιοχές αὐτές καὶ νὰ ἐνταχθοῦν στὴ Βουλγαρία στὸ τέλος τοῦ πολέμου, σὲ περίπτωσι ἐπικράτησι τῶν δυνάμεων τοῦ Ἄξονα.

Σὲ περίπτωσι παντελοῦς ἔλλειψις ἐλληνικῆς κυβέρνησις, ἔστω ὑποτυπώδους καὶ συνεργαζόμενης μὲ τοὺς κατακτητές, θα βοηθοῦσε σίγουρα τὰ σχέδια καὶ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Βουλγάρων, διότι θὰ δροῦσαν περισσότερο ἐξοντωτικά κατὰ τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν στὶς ζώνες πού ἔλεγχαν καὶ προόριζαν νὰ ὑφαρπάσουν.

Πέρα ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ οἱ Ἴταλοί κατὰ βάθος δὲν ἐπιθυμοῦσαν κανενὸς εἴδους ἐλληνικὴ κυβέρνησι, διότι

σχεδίαζαν για την Ελλάδα διορισμό και τοποθέτηση Ιταλού Κομισάριου¹⁵.

Αυτή η λύση θα ήταν ή πλέον χειρότερη για το δύστυχο ελληνικό γένος. Απόδειξη τούτου είναι το γεγονός ότι οι Ιταλοί έθεταν συνεχώς εμπόδια στο έπισητιστικό πρόβλημα τής χώρας, με σκοπό την κατάρρευση τής κυβέρνησης Τσολάκογλου, ώστε στη συνέχεια να προωθήσουν τή δική τους παραπάνω λύση.

Αντίθετα, οι Γερμανοί ήθελαν και στήριζαν μιά ελληνική κυβέρνηση ύποχείριό τους, ώστε να είναι μικρότερες οι τριβές τους με το ελληνικό στοιχείο, προκειμένου να μη χρειάζεται να άπασχολοῦν μεγάλο άριθμό δυνάμεών τους στην κατοχή τής Ελλάδας, για να μποροῦν να διαθέτουν περισσότερες δυνάμεις τους στο ρωσικό μέτωπο.

Η άναγκαιότητα κατοχικής κυβέρνησης («άναγκαῖο κακό») προκύπτει και άπό άλλους πιο σημαντικούς παράγοντες. Διαφωτιστικά είναι όσα άναφέρει ό πρέσβυς ε.τ. Άννίβας Βελλιάδης στον έπίλογο του βιβλίου του: «Κατοχή - Γερμανική πολιτική διοίκηση στην κατεχόμενη Ελλάδα» (σελίδες 213, 214). Συγκεκριμένα, ύποστηρίζει:

«Οί κατοχικές κυβερνήσεις όχι μόνο άναγκαῖες ήσαν, αλλά και προσέφεραν έθνικές ύπηρεσίες, όταν η χώρα άφέθηκε “όρφανή” με την άναχώρηση βασιλέως και Τσουδεροῦ, οί όποῖοι δέν έλαβαν τήν μέριμνα να έγκαταστήσουν μιάν ύποτυπώδη διοικητική ιεραρχία, η οποία θα μποροῦσε να δώσει στήριγμα και έλπίδα στον λαό που σφάδαζε κάτω άπό τήν τριπλή γερμανο - ιταλο - βουλγαρική κατοχή. Οί κατοχικές κυβερνήσεις ήσαν άπαραίτητες για να μὴν καταδικασθεῖ ό ελληνικός λαός στην πλήρη έξόντωσή του ως έθνος. [...].

¹⁵ «Κατοχή - Γερμανική πολιτική διοίκηση στην κατεχόμενη Ελλάδα», Άννίβα Βελλιάδη, πρέσβυ ε.τ. : (σελίδα 110).

Οἱ κατοχικές κυβερνήσεις, βεβαίως, εἶχαν περιορισμένες δυνατότητες παρέμβασης, ἀλλά διέθεταν ὥστόσο ἕναν δυνατό μοχλό πίεσης πάνω στήν γερμανική πλευρά. Οἱ ἀπειλές παραίτησής τους, ἀνάγκαζαν τοὺς Γερμανοὺς νὰ ὑπαναχωροῦν ἐπανειλημμένως σὲ καίρια θέματα, διότι δὲν ἤθελαν ἐπ' οὐδενί λόγῳ νὰ ἀναλάβουν τὴν διοίκηση τῆς χώρας πού θὰ ἀπαιτοῦσε παρουσία ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἀπολύτως ἀναγκαίων στὸ ρωσικὸ μέτωπο.

Ἡ λειτουργία τῆς κρατικῆς μηχανῆς καὶ ἡ καταβολὴ τῶν ἐξόδων κατοχῆς ἀπὸ τὶς ἑλληνικές κατοχικές κυβερνήσεις τοὺς βόλευε καὶ γι' αὐτὸ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἱκανοποιήσουν διάφορα ἑλληνικά αἰτήματα, ὅπως ἀπόλυση ὁμήρων, ἀπελευθέρωση αἰχμαλώτων ἢ ματαίωση καταδικαστικῶν σὲ θάνατο ἀποφάσεων, περιορισμὸ καταπιεστικῶν βουλγαρικῶν μέτων, ἐπισιτιστικὴ συνδρομὴ κ.α.

Ἐάν κανεὶς ἀναδιφῆσει τοὺς φακέλους τῶν κατοχικῶν κυβερνήσεων στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν θὰ ἀντιληφθεῖ ἀμέσως ὅτι τὸ ἔθνος στὴν περίοδο τῆς κατοχῆς ζοῦσε, δροῦσε καὶ ἀντιδροῦσε μὲ τὸ σύνθημα «καὶ ἡ ζωὴ συνεχίζεται», ὅπως ἔκανε πάντα κάθε φορὰ πού ὑφίστατο κάποια κατοχὴ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐντεῦθεν.

Ἔτσι ὁ ἐρευνητὴς θα βρεῖ στοὺς φακέλους αὐτοῦς διάφορα ζητήματα καθημερινῆς φύσεως, ὅπως κληρονομιῶν, ἀποζημιώσεων λόγω τραυματισμοῦ, ἀπολύσεις ὑπαλλήλων ἄδειες μεταβίβασης, δάνεια δήμων καὶ κοινοτήτων, ἀναγκαστικές ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἄλλα κοινωνικά ζητήματα, ἢ διευθέτηση τῶν ὁποίων ἀπαιτοῦσε ὕπαρξη κρατικῆς μηχανῆς ἔστω καὶ ὑποτυπωδῶς λειτουργούσης.»

Ἐνῶ, ἴσως, δικαιολογεῖται κατὰ κάποιο τρόπο ἡ ὕπαρξη κατοχικῆς ἢ κατοχικῶν κυβερνήσεων, ἐντούτοις δὲν δικαιολογεῖται ἡ πρωτοβουλία - ἀποδοχὴ τοῦ στρατηγοῦ

Τσολάκογλου και τῶν ὑπουργῶν του, στρατιωτικῶν καὶ μὴ, νὰ σχηματίσουν τὴν πρώτη κατοχική κυβέρνηση.

Πολύ περισσότερο δὲν δικαιολογείται ἡ πρωτοβουλία(;) - ἀποδοχή τοῦ Κωνστ. Λογοθετόπουλου, καθηγητῆς Γυναικολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, καὶ τῶν ὑπουργῶν του νὰ σχηματίσουν τὴ δεύτερη κατοχική κυβέρνηση, τέλος οὔτε καὶ ἡ πρωτοβουλία(;) - ἀποδοχή τοῦ Ἰωάννη Ράλλη (παρότι αὐτός ἦταν πολιτικό πρόσωπο) καὶ τῶν ὑπουργῶν του νὰ σχηματίσουν τὴν τρίτη κατοχική κυβέρνηση, εἶναι δικαιολογημένη.

Ὁ Τσολάκογλου ἦταν φυσικό ἐπακόλουθο νὰ γίνει κατοχικός πρωθυπουργός, ἔχοντας ἤδη πάρει στὶς πλάτες του τὴν ὑπογραφή τῆς συνθηκολόγησης καὶ ἔχοντας ἐπίσης τὸ παράδειγμα τῶν στρατιωτικῶν πού εἶχαν σχηματίσει κυβερνήσεις τὶς προηγούμενες δεκαετίες μετὰ ἀπὸ στρατιωτικά κινήματα.

Ὁ Λογοθετόπουλος, ὄντας ἀντιπρόεδρος τῆς πρώτης κατοχικῆς κυβέρνησης, σπουδασμένος στὴ Γερμανία καὶ παντρεμένος μὲ Γερμανίδα, ἦταν ἐπίσης φυσικό, μετὰ τὴν παραίτηση Τσολάκογλου, νὰ σχηματίσει κι αὐτός ὡς πρωθυπουργός τὴ δεύτερη κατοχική κυβέρνηση. Ἡ περίπτωση, ὅμως, τοῦ πολιτικοῦ Ἰωάννου Ράλλη, ἦταν πιο σύνθετη καὶ διαφορετική.

Ὁ Ι. Ράλλης, ὄντας ἔμπειρος πολιτικός, ὅταν σιγουρεύτηκε ὅτι ἦταν θέμα χρόνου νὰ νικηθοῦν οἱ Γερμανοὶ καὶ νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, βλέποντας τὸν κίνδυνο ἡ χώρα νὰ περάσει στὴν πλευρά τῶν κομμουνιστῶν, ἔχοντας στὸ νοῦ του τὸ σχηματισμό Ταγμάτων Ἀσφαλείας, γιὰ ἀντίβαρο στὸ ΕΑΜ - ΕΛΑΣ, πού ἦταν πλέον κάτω ἀπὸ τὸν ἀποκλειστικό ἔλεγχο τοῦ Κ.Κ.Ε., δέχτηκε, ἴσως καὶ τὸ ἐπιδίωξε, νὰ σχηματίσει τὴν τρίτη κατοχική κυβέρνηση, προκειμένου νὰ ἐμποδίσει, μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γερμανῶν, τὴ σοβιετοποίηση τῆς Ἑλλάδας.

Αξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ πρῶτος πού εἶχε τὴν ιδέα ἴδρυσης τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας ἦταν ὁ Πάγκαλος, γιὰ περισσότερους λόγους. Συγκεκριμένα, αὐτός ἐπεδίωξε νὰ σχηματίσει κατοχική κυβέρνηση καὶ ἴδρυση Ταγμάτων Ἀσφαλείας, μὲ φανερό μὲν σκοπὸ τὴν ἀνάληψη ἀντικομμουνιστικοῦ ἀγῶνα, πράγμα πού θὰ βόλευε τοὺς Γερμανοὺς κατακτητές, μὲ κρυφὸ καὶ ἀπώτερο σχέδιο νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιά Γεωργίου Β΄, καθόσον διέβλεπε τὴ σίγουρη νίκη τῶν συμμάχων κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἄξονα. Οἱ Γερμανοί, ὅμως, ἐνῶ ἀποδέχτηκαν τὶς ιδέες του, γιὰ τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας, δὲν ἤθελαν τὴ συνεργασία του, διότι δὲν τὸν ἐμπιστεύονταν¹⁶.

Ὁ σχηματισμὸς κατοχικῆς κυβέρνησης («*βρώμικη*», ἀλλὰ ἀναγκαία δουλειά), θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνει μὲ τὴ συνεννόηση καὶ γιατί ὄχι μὲ τὴν πρωτοβουλία τῶν πολιτικῶν ὄλων τῶν ἀποχρώσεων πού εἶχαν ἀπομείνει στὴ χώρα, ὅπως οἱ: *Σοφούλης, Καφαντάρης, Γονατᾶς, Μάξιμος, Παπανδρέου* καὶ *Πάγκαλος*.

Παρόλα αὐτά, οἱ παραπάνω, καθὼς καὶ ὄσοι προτίμησαν τὴν ἀσφάλεια τοῦ Καΐρου, δὲν θέλησαν νὰ ἐκτεθοῦν, νὰ κινδυνέψουν καὶ νὰ στιγματιστοῦν, κι ἔτσι ἄφησαν ἔρμαιο τὸν ὑπόδουλο λαὸ σὲ κατοχικούς ὑπουργούς, τύπου: «*Γκοτζαμάνη*»¹⁷, πού βαρύνονται μὲ αἰσchrές πράξεις καὶ

¹⁶ «Κατοχή - Γερμανική πολιτική διοίκηση στὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα», Ἀνίβα Βελλιάδη, πρέσβυ ε.τ. : (σελίδα 144).

¹⁷ Ὁ **Σωτήρης Γκοτζαμάνης** σπούδασε ἰατρικὴ στὴν Πάντοβα τῆς Ἰταλίας. Τὸ 1915 ἐκλέχτηκε βουλευτὴς Θεσσαλονίκης καὶ διετέλεσε ὑπουργὸς στὴν κυβέρνηση Τσαλδάρη τὴν περίοδο 1932-33. Ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν, στὴν πρώτη κατοχικὴ κυβέρνηση τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Μαΐου 1941, μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ μεγαλέμπορου Χατζημιχάλη.

Ἐπῆρξε ἄνθρωπος τῶν Ἰταλῶν καὶ ἀντιμετωπιζόταν πάντοτε μὲ καχυποψία ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς. Σταδιακὰ ἐγινε ὑπερυπουργὸς διευθύνοντας πέντε(5) ὑπουργεῖα καὶ ἦλθε σὲ φανερὴ ἀντιπαράθεση

συμπεριφορές, με σκάνδαλα και απαράδεκτες μεθοδεύσεις με τούς κατακτητές.

Η ιδιώτευση αφενός και η φυγή αφετέρου τών Έλλήνων πολιτικῶν στο Κάιρο, στα δύσκολα εκείνα χρόνια τῆς κατοχῆς - πού σίγουρα δέν τούς τιμᾷ, διότι οἱ πολιτικοί ταγοί δέν εἶναι μόνο γιά τιμές και ὠφέλη ἀπό τῆς ὑψηλῆς θέσεις τους, καί ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, ἀλλά, κυρίως, γιά τὰ δύσκολα, τὰ κρίσιμα, τὰ ἐπικίνδυνα και τῆς θυσίας - ἄφησε ἐλεύθερο τὸ πεδίο δράσης σὲ ἄτομα, ὁμάδες ἢ ὀργανωμένες παρατάξεις, νὰ παίξουν εἰς βάρος τῆς πατρίδας παιχνίδια ἀπό ἀφελή ἕως δόλια, καπηλευόμενοι πιεστικές βιωτικές ἀνάγκες και πατριωτικά αἰσθήματα, και τὸ χειρότερο θυσιάζοντας ζωές χιλιάδων πολιτῶν ἀκόμη και τὴν ὕπαρξη ὁλόκληρων χωριῶν¹⁸.

με τὸν πρωθυπουργὸ Τσολάκογλου. Ὁ τελευταῖος τὸν κατάγγειλε ἀνοιχτά στοὺς Γερμανούς γιά σωρεία οἰκονομικῶν σκανδάλων και ἀτασθαλιῶν.

Ὅταν ὁ Τσολάκογλου παραιτήθηκε και σχηματίστηκε ἡ κυβέρνηση Λογοθετόπουλου, ὁ Γκοτζαμάνης ἀνέλαβε πάλι τὸ ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν. Στὴν τρίτη, ὅμως, κατοχική κυβέρνηση, πού σχημάτισε ὁ Ἰωάννης Ράλλης, ὁ Γκοτζαμάνης ἀποπέμφθηκε και δέν ἀνέλαβε κανένα ὑπουργεῖο. Ἐξάλλου, εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐξασθενεῖ σοβαρά ἡ ἐπιρροή τῶν Ἰταλῶν καθώς λίγους μῆνες ἀργότερα ἀπὸ σύμμαχοι τῶν Γερμανῶν θὰ γίνονταν ἐχθροὶ τους.

¹⁸Οἱ συγγραφεῖς: **Στάθης Ν. Καλύβας** και **Νίκος Μαραντζίδης** ἐπικαλούμενοι ὡς πηγές: α)Τὸ βιβλίο: «*Ἡ ἔνοπλη ἀντίσταση: Κατακτήσεις και συγκρούσεις 1942-1944*» («*Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ 1770 -2000*», τοῦ Γιώργου Μαργαρίτη, Ἀθήνα 2003, «*Ἑλληνικά Γράμματα*») και β)Τὸ ἄρθρο «*1944: Μάχες τοῦ ΕΛΑΣ στὴν ὑπόδουλη Ἑλλάδα*», τοῦ Ἰάσονα Χανδρινοῦ, στὴν «*Ἐφημερίδα τῶν Συντακτῶν*», 19 Μαρτίου 2014' γράφουν στο βιβλίο τους: «*Ἐμφύλια Πάθη, 23 ἐρωτήματα και ἀπαντήσεις γιά τὸν ἐμφύλιο*» («*Μεταίχμιο*», Ἀθήνα 2015), στίς σελίδες 119 και 120, μεταξύ ἄλλων τὰ ἐξῆς:«*Ἀκόμα και οἱ ἱστορικοὶ ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἐκθειάσει τὴ σημασία τῆς δράσης τοῦ ΕΛΑΣ ἀναγνωρίζουν ὅτι ἡ ἔνοπλη ἀντίσταση δέν ἔπαιξε τὸν καθοριστικὸ ρόλο πού συχνά τῆς ἀποδίδεται[...]*».

Στή συνέχεια, οἱ παραπάνω ὑπηρετῶντας τυφλά καὶ δουλικά ξένες δυνάμεις (οἱ μὲν τὰ γεωπολιτικά συμφέροντα τῶν Βρετανῶν, οἱ δὲ τὰ γεωπολιτικά συμφέροντα των Σοβιετικῶν) φούντωσαν σταδιακά τὸ διχασμὸ τοῦ λαοῦ μας, πού ἔτσι κι ἄλλιῶς ὑπέβοσκε ἀπὸ τὶς προηγούμενες δεκαετίες.

Αὐτός ὁ διχασμὸς ὀδήγησε, τελικά, στὸ φοβερό ἐμφύλιο σπαραγμὸ, ὁ ὁποῖος κράτησε σχεδόν μιά δεκαετία, παρέλυσε κυριολεκτικά τὴν πατρίδα μας, ἀποδεκάτισε τὸν πληθυσμὸ της¹⁹, πού ἤδη εἶχε ὑποστεῖ βαριά τριπλή ξένη

Οἱ λίγες χιλιάδες γερμανικές ἀπώλειες, ἀποτέλεσμα κυρίως τῆς ἀντάρτικης δράσης τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς Κατοχῆς, ὅταν σχεδόν ὅλα εἶχαν κριθεῖ στὰ βασικά μέτωπα τοῦ Β' Παγκόσμιου πολέμου, δὲν ἀπέτελεσαν οὐσιαστική προσφορά καὶ μὲ κανέναν τρόπο δὲν ἰσοσκελίζουν, οὔτε κἂν πλησιάζουν σὲ ἀπόσταση, τὶς ἑλληνικές ἀπώλειες: μόνο τὸν τελευταῖο χρόνο τῆς Κατοχῆς οἱ Γερμανοὶ ὑπολόγισαν πὼς εἶχαν σκοτώσει σὲ «μάχη» ἢ σὲ ἀντίποινα περισσότερους ἀπὸ **18.000 Ἕλληνες**, στὴν πλειονότητά τους ἀμάχους, ἐνῶ οἱ νεκροὶ ἀπὸ γερμανικῆς πλευρᾶς ὑπολογίστηκαν μεταξύ **2.000 - 4.000**. Οἱ ζημιές στὶς ὑποδομές τῆς χώρας ὑπῆρξαν τεράστιες καὶ πολλές προκλήθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἀντίσταση.»

¹⁹ Ὁ Γιώργος Πετρόπουλος στὸ ἄρθρο του: «Ὁ πόλεμος πού σφράγισε τὴ σύγχρονη ἱστορία», στο www.w.w.efsyn («Ἐφημερίδας Συντακτῶν»), στὶς 29/8/2006, ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Στὶς 18/3/1952 ἡ ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» εἶχε δώσει ἕναν ἀπολογισμὸ τοῦ Ἐμφυλίου, τὰ στοιχεῖα τοῦ ὁποῖου ἔχουν ὡς ἑξῆς :

- Νεκροὶ **154.000**
- Ξεπιτωμένοι ἀγρότες **800.000**
- Σπίτια ὀλικά κατεστραμμένα **24.626**
- Σπίτια μερικὰ κατεστραμμένα **22.000**
- Ἀγροτικά νοικοκυριά κατεστραμμένα **15.139**
- Σχολεῖα κατεστραμμένα **1.600**
- Γέφυρες ὀδικές κατεστραμμένες **476**
- Γέφυρες σιδηροδρομικές κατεστραμμένες **439**
- Ἐργοστάσια, νοσοκομεῖα κατεστραμμένα **241**
- Ζῶα πού χάθηκαν **1.486.669**».

κατοχή επί τρεισήμισι χρόνια, τῆς στέρησε τὴ δυνατότητα νὰ ἀπαιτήσει μὲ ἀξιώσεις ἀπὸ τοὺς συμμάχους της, ὅσα οἱ Ἕλληνες δικαιούνταν γιὰ τὶς μεγάλες θυσίες τους καὶ τὴ συνεισφορά τους στὴ νίκη κατὰ τοῦ Ἄξονα, καὶ, δυστυχῶς, τὶς ἐπιδράσεις αὐτοῦ τοῦ ἐμφυλίου βιώνει ἡ πολιτικὴ μας ζωὴ μέχρι καὶ σήμερα καὶ ἄγνωστο ἀκόμα μέχρι πότε.²⁰

²⁰ Ὁ διχασμὸς ποὺ φούντωσε μετὰ τὸ ἔπος τοῦ '40 καὶ ὁδήγησε τοὺς Ἕλληνες στὸ φοβερὸ ἐμφύλιο πόλεμο, ἴσως καὶ νὰ ἦταν ἀπὸ μιὰ ἀποψη ἀναπόφευκτος, λόγω τῶν διεθνῶν συγκυριῶν ποὺ προβάλλονταν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, μετὰ δηλαδή τὴ διαφαινόμενη ἦττα τοῦ Ἄξονα καὶ τῆς ὀσημέραι ἀντιπαλότητας τῶν ἐκατέρωθεν συμμάχων (Δυτικῶν - Σοβιετικῶν).

Ὁ ἔλεγχος τῆς Ἑλλάδας δὲν ἦταν μικρὸ δέλεαρ γιὰ τοὺς διαφαινόμενους νικητές, ὥστε νὰ παραιτηθοῦν εὐκόλα καὶ νὰ ἀφήσουν ἀμαχητὶ (οἱ Βρετανοὶ δροῦσαν ἄμεσα καὶ ἀπροκάλυπτα, ἐνῶ οἱ Ρῶσοι ἔμμεσα καὶ δι' «ἀντιπροσώπων») ἀπὸ τὰ χέρια τους τὶς μαριονέτες τους στὴ χώρα μας (πολιτικούς τῶν ἐκατέρωθεν ἀντίπαλων παρατάξεων) κι ἔτσι νὰ χάσουν, ἀβασάνιστα, καὶ ἀδιαφιλονίκητα τὴν... «παράσταση» στὴν πολὺ αὐτὴ κρίσιμη γωνιὰ τῆς Μεσογείου, ποὺ λέγεται ἑλληνικὴ χερσόνησος.

Ἔχει πολὺ ἐνδιαφέρον, ἐάν σκεφτεῖ κανεὶς τι θα σήμαινε γιὰ τὸ Κρεμλίνο καὶ, κατὰ συνέπεια, γιὰ τὴν παγκόσμια πολιτικὴ σκηνή, στὴν περίπτωση ποὺ ἡ Ἑλλάδα ἔπεφτε στὴν ἀγκαλιά τοῦ σοβιετικοῦ μπλόκ, τὴ δεκαετία τοῦ '40. Ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος στὰ χέρια τῶν Σοβιετικῶν θὰ ἀπέκοπτε σὰν ἰσχυρὴ ρομφαία τὴν Ἀνατολικὴ ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Μεσόγειο.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, οἱ Σοβιετικοὶ θὰ ἔφταναν στὸ σύνορο, ποὺ ξεκινώντας *grosso modo* ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ Θάλασσα καὶ καταλήγοντας στὸν κόλπο τῆς Σύρτεως στὴ Λιβύη, διεχώριζε πολιτιστικά, στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, τοὺς λατινογενεῖς λαοὺς καὶ πληθυσμούς, στὰ δυτικά, ἀπὸ τοὺς ἑλληνογενεῖς, στὰ ἀνατολικά, ποὺ ἦταν καὶ οἱ θεμελιωτές τῆς βυζαντινῆς ἰδιαιτερότητας, καὶ καθόλου συμπτωματικὰ τὸ ἴδιο αὐτὸ σύνορο ἐξακολουθεῖ νὰ χωρίζει ἀκόμα ἔως καὶ σήμερα τοὺς Καθολικοὺς ἀπὸ τοὺς Ὀρθοδόξους.

Στὴ συνέχεια, οἱ Σοβιετικοὶ θὰ καθιστοῦσαν, σταδιακὰ, τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο μιὰ οἰονεὶ δεύτερη Κασπία Θάλασσα, δεδομένου

ὄτι εὐκόλα θὰ προσεταιρίζονταν τοὺς Ἄραβες(πού εἶχαν ἤδη νιώσει μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο τὴ δυτικὴ καταπίεση καὶ εκμετάλλευση τῶν Βρετανῶν καὶ γενικότερα τῶν Δυτικῶν), προσεγγίζοντας πρῶτα τὴν Αἴγυπτο καὶ στὴ συνέχεια ὅλα τὰ ὑπόλοιπα κράτη τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

Ἔχοντας μὲ αὐτόν τὸν τρόπο ἐξασφαλίζει διάδρομο πρὸς τὸν Περσικὸ κόλπο καὶ ἔχοντας ἐγκλωβίσει, κυριολεκτικά, καὶ παραλύσει ὄχι μόνο τὴν Τουρκία, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἰράν, θὰ πραγματοποιοῦσαν ἀνέλπιστα τὸ αἰώνιο ὄνειρο τῶν Ρώσων ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Πέτρου νὰ κατέβουν, δηλαδή, στὰ θερμὰ νερά τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ.

Αὐτὸ θὰ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εὐκολὴ πρόβαση τῶν Σοβιετικῶν στὸ «*Ρίμλαντ*» [*Ρίμλαντ*](«*Rimland*») σύμφωνα μὲ τὸν ἐξέχοντα Ἀμερικανὸ πολιτικὸ ἐπιστήμονα **Nicolas J. Spykman** εἶναι οἱ περιφερειακὲς περιοχὲς τῆς Εὐρασίας, πού κατέχουν νευραλγικὴ θέση καὶ ἔχουν ξεχωριστὴ σημασία γιὰ τὴν παγκόσμια πολιτικὴ σκηνή, λόγῳ τοῦ ναυτικοῦ προσανατολισμοῦ τους].

Ἐξάλλου, ἥδη ἀπὸ τὴ δευτέρη δεκαετία τοῦ 20^{ου} αἰῶνα, ὁ Βρετανὸς σερ **Χάλφορντ Μακίντερ** (**Halford J. Mackinder**), πού θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς σύγχρονης γεωπολιτικῆς, στὸ βιβλίο του: «*Democratic Ideals and Reality*», 1919 καὶ 1942, πίστευε ὅτι ὁ ἔλεγχος τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ μιὰ Μεγάλῃ Δύναμει θὰ ἦταν ἀρκετὸς γιὰ νὰ ἐξασφαλίζει σὲ αὐτὴν τὸν ἔλεγχο ὀλόκληρης τῆς Εὐρασίας!

Συγκεκριμένα, εἶχε γράψει: «*Ἡ κατοχὴ τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ μιὰ Μεγάλῃ Δύναμει τοῦ «Χάρτλαντ»[«Χάρτλαντ (καρδιά τῆς γῆς)»* στὴ γεωπολιτικὴ εἶναι ἡ περιοχὴ πού περιλαμβάνει ὀλόκληρη τὴν ἔκταση τῆς πρῶν Σοβιετικῆς Ἑνωσης)], *θὰ ἔφερε ἐνδεχομένως μαζί της καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς «Πλανητικῆς Νήσου»[«Πλανητικὴ Νῆσος»* στὴ γεωπολιτικὴ εἶναι οἱ τρεῖς συνδεδεμένες κατὰ κάποιον τρόπο ἡπειροί: Εὐρώπη, Ἀσία καὶ Ἀφρική)».

Καὶ σὲ ἄλλη θέση ὁ ἴδιος ὁ Μακίντερ, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ φανταστεῖ, τότε, καθότι Βρετανός, τὸ σημερινὸ ζήτημα τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰνδίας ἔγραψε τὸν ἐξῆς μεγαλειώδη καὶ ταυτόχρονα ἀπλουστευτικὸ του ἀφορισμό:

«Ὅποιος κυβερνᾷ τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπη, κυβερνᾷ τὸ Χάρτλαντ.

Ὅποιος κυβερνᾷ τὸ Χάρτλαντ κυβερνᾷ τὴν Πλανητικὴν Νῆσο.

Ὅποιος κυβερνᾷ τὴν Πλανητικὴν νῆσο, κυβερνᾷ ὀλόκληρη τὴ γῆ.»

Ὡς ἐκ τούτου, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται ἐντελῶς ἄσχετα καὶ ἀσύνδετα θέματα, ἀφενὸς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν πέρασε μετὰ τὸ Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο στὴ σοβιετικὴ κυριαρχία καὶ ἐπίρροή, καὶ

Και ενώ παρατηρούμε την απaráδεκτη συμπεριφορά των Έλλήνων πολιτικών (φυγή - δραπέτευση, ιδιώτευση, διχασμός, αντιπαλότητα μέχρις έσχάτων με προσκόλλησή τους σε αντίπαλες μεγάλες γεωπολιτικές δυνάμεις), τόσο κατά την εισβολή και κατοχή της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα, όσο και μετά την αποχώρησή τους, σε αντίστιξη, βλέπουμε τη συμπεριφορά των Τούρκων πολιτικών, εκείνα τα φοβερά χρόνια.

Οι Τουρκοί κινήθηκαν, πράγματι, τόσο επιδέξια και τόσο ύπουλα απέναντι των έμπολέμων, και άφοβη κατόρθωσαν να μην έμπλέξουν τη χώρα τους στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, πέρασαν, στο τέλος αυτού του πολέμου, με το μέρος των νικητών, όταν ήταν πλέον βέβαιες οι παγκόσμιες εξελίξεις, χωρίς να χυθεί αίμα, ούτε ενός Τούρκου στρατιώτη, ούτε ενός Τούρκου πολίτη!..., και μάλιστα ήταν έτοιμοι ακόμα και για διεκδικήσεις στο τραπέζι των νικητών!....

Τέλος, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας και τα εξής:

άφετέρου το γεγονός ότι σταδιακά και σε βάθος χρόνου οι Σοβιετικοί έχασαν από τους Δυτικούς τον «Ψυχρό πόλεμο».

Πέραν των ανωτέρω, είναι λογικό να αναρωτηθούμε και για το ποιά θα ήταν η εξέλιξη της πατρίδας μας, σε περίπτωση επικράτησης των Σοβιετικών και στην ελληνική χερσόνησο. Σε μία τέτοια περίπτωση είναι σίγουρο, πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι ολόκληρη η Μακεδονία και η Θράκη θα είχαν περιέλθει στους Βόρειους γείτονές μας (Σέρβους και Βούλγαρους) και ήταν πολύ πιθανόν ένα μέρος της Ηπείρου να είχε περιέλθει στους Αλβανούς.

Αυτή η περιπέτεια της Ελλάδας θα ήταν πραγματικά η μεγαλύτερη είρωνία στη νεότερη παγκόσμια ιστορία, όπου μία χώρα μικρή, ενώ έχει αγωνιστεί κατά των Δυνάμεων του Άξονα σαν ίση προς ίσους, και δίνει παράδειγμα πολεμικής αρετής σε όλους τους λαούς της γης, στο τέλος του φοβερού αυτού πολέμου, και ενώ βρίσκεται στη μεριά των νικητών, όχι μόνο δεν κερδίζει τίποτα στο τραπέζι των νικητών, αλλά αντίθετα «ξυπνά» μία μέρα κατακρεουργημένα, έχοντας χάσει τα βόρεια και πιό ζωτικά της τμήματα, χωρίς καλά - καλά να το αντιληφθεί!...

α) Τὸ σύνολο τῶν πολιτικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε ἀπαξιωθεῖ πλήρως στὰ μάτια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς συνεχῆς προπαγάνδα τῆς μεταξικῆς δικτατορίας (μεγάλος ὑπεύθυνος γι' αὐτὸ ὁ Μεταξᾶς).

Ἔτσι, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δικτάτορα δὲν εἶχαν βρεῖ τὸ σωστὸ πολιτικὸ βηματισμὸ τους. Δοθέντων δὲ καὶ τῶν ἀδυναμιῶν συνεννόησής τους πού ἐνυπῆρχαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς μεταξικοῦ καθεστῶτος, ἦταν περισσότερο ἀπὸ βέβαιο ὅτι δὲν θὰ μπορούσαν νὰ σταθοῦν στὸ ὕψος τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων καὶ νὰ δράσουν συλλογικά καὶ πατριωτικά στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, ὥστε νὰ παίξουν γιὰ τὸν ὑπόδουλο τότε ἑλληνικὸ λαὸ ἓνα πιὸ θετικὸ καὶ πιὸ χρήσιμο ρόλο. Ἐπομένως, ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα σενάρια γιὰ ἀνώμαλες καὶ καταστροφικὲς πολιτικὲς ἐξελίξεις στὴν Ἑλλάδα, στὴ δεκαετία τοῦ '40, ἦταν πλέον ἐπὶ θύραις.

β) Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ Γερμανοὶ μετὰ τὴν εἰσβολή τους στὴ χώρα μας δὲν πολυενδιαφέρονταν νὰ συνεργαστοῦν μὲ πολιτικούς καὶ πνευματικούς παράγοντες. Ἀντίθετα τοὺς ἐνδιέφερε πολὺ ἡ συνεργασία μὲ Ἕλληνες ἀξιωματικούς.

Μάλιστα, κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν ἤδη συνδεθεῖ, κατὰ τὴ στρατιωτικὴ τους σταδιοδρομία, μὲ τὴ Γερμανία²¹ ὅπως π.χ. στὰ χρόνια πού εἶχαν μεταφερθεῖ στὴν πόλη *Γκαίρλιτς*²¹ κατὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον πόλεμον. Ἐπιπλέον, οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ μισοῦσαν τοὺς Ἰταλοὺς, πρᾶγμα πού βόλευε τοὺς Γερμανοὺς στὸ πλαίσιο τῶν ἀνταγωνισμῶν μέσα στὸν Ἄξονα.

Στὴ λογικὴ αὐτὴ ἐντάσσονται, κατὰ τὸ μεγάλο βαθμὸ, καὶ οἱ «*φιλοφρονήσεις*» τοῦ Χίτλερ γιὰ τὴ γενναιότητα τῶν Ἑλλήνων, τόσο στὸ ἀλβανικὸ μέτωπο, ὅσο καὶ στὸ μέτωπο

²¹ «Ἑλλήνων ἱστορικά - Ἄπριλιος 1941. Ἡ Γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα», *Γιώργου Μαργαρίτη*»(σελίδα 109).

τῶν ὄχυρῶν Μεταξᾶ, μὲ τις παρουσιάσεις ὄπλων ἀπέναντι στοὺς ἠττημένους τῶν ὄχυρῶν. Φαίνεται, καλύτερα, τὸ καλόπιασμα τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι καὶ στὰ τρία πρωτόκολλα συνθηκολόγησης ὑπῆρχε τελικὴ παράγραφος πού ἀναφερόταν τιμητικὰ γιὰ τοὺς Ἑλληνας ἀξιωματικούς:

Συγκεκριμένα, ἀναφερόταν²²:

i) Στὸ πρῶτο πρωτόκολλο: «Οἱ ἀξιωματικοὶ τιμητικῶς θὰ διατηρήσουν τὴν ἐξάρτυσή τους καὶ τὸν ὄπλισμό τους μὴ θεωρούμενοι αἰχμάλωτοι καὶ θὰ διοικοῦνται βάσει τῶν ἐλληνικῶν νόμων.»

ii) Στὸ δεῦτερο πρωτόκολλο: «Τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα θὰ παραμείνουν ὑπὸ τὴν ἡγεσία τῶν ἀξιωματικῶν τους. Ἡ Ἀνωτέρα Διοίκηση τῶν ἐν Ἑλλάδι γερμανικῶν στρατευμάτων ἀναγνωρίζει ὅτι τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα ἀγωνίστηκαν γενναίως καὶ ἐκράτησαν τὴν στρατιωτικὴ τιμὴ. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἑλληνας ἀξιωματικοὶ διατηροῦν τὸν ὄπλισμό τους καὶ τὶς ἐξαρτύσεις τους.»

Οἱ ἴδιες αὐτές ἀναφορὲς γιὰ τὴ γενναιότητα τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων καὶ τὴ διατήρηση τοῦ ὄπλισμοῦ καὶ τῆς ἐξάρτυσης τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν παρέμενε καὶ στὸ τρίτο, τὸ πιὸ ἐπαχθές, πρωτόκολλο συνθηκολόγησης.

Ἀξίζει νὰ σταθοῦμε, τώρα, στὸ θέμα τῶν γερμανικῶν ἀπωλειῶν στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, τὴν περίοδο 1941-1944, γιὰ τὶς ὁποῖες ἀναφέρονται πολλὰ καὶ διάφορα ἀπὸ διάφορες πλευρὲς, εἰδικὰ ὅσον ἀφορὰ τὴ διαστρωμάτωση αὐτῶν τῶν ἀπωλειῶν.

²² «Κατοχή - Γερμανικὴ πολιτικὴ διοίκηση στὴν κατεχόμενὴ Ἑλλάδα», Ἀννίβα Βελλιάδη, πρέσβυ ε.τ. : (σελίδες: 46, 48 καὶ 52).

Τὸ μόνο σίγουρο πού μπορούμε νὰ γνωρίζουμε γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν νεκρῶν Γερμανῶν στρατιωτικῶν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο εἶναι οἱ **14.438** Γερμανοὶ πού κείτονται στὰ γερμανικὰ νεκροταφεῖα *Μάλεμε Χανίων (4.465)* καὶ *Διονύσου - Ραπεντόζας Ἀττικῆς (9.973)*.

Γιὰ τὴν κατηγοριοποίηση, ὅμως, τῶν νεκρῶν Γερμανῶν στρατιωτικῶν στὴν Ἑλλάδα, τὸ μόνο ἐπίσημο ντοκουμέντο εἶναι τὸ ἀπὸ 26/2/1985 ἔγγραφο τῆς ἀρμόδιας ὑπηρεσίας τῆς τότε Ὅμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, με ἀριθ. 27.610²³ ἔγγραφο ἀκριβοῦς

23

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΑΡ. 27.610
ΠΕΣΟΝΤΕΣ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΟΔ. ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΓΓΕΝΩΝ
ΤΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΒΕΡΜΑΧΤ (WEHRMACHT)
EICHBORNDAMM 167, D-1000 ΒΕΡΟΛΙΝΟ 51

Πρὸς τὸν
Ἑλλάδα

Γιὰ πληροφ.: Τμήμα IV / RL / BV – 11
Ἡμ/νία : 26.2.1985

Ἀξιότιμε κ...

Ἐπὶ τῆς ἀπὸ 27.11.1984 ἐρώτησής σας (ἐνδιάμεση ἐπιστολή μας ἀπὸ 10.1.85), σᾶς πληροφοροῦμε, ὅτι σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιθυμία σας νὰ μάθετε τὸν ἀριθμὸ τῶν πεσόντων Γερμανῶν στρατιωτῶν, μπορούμε νὰ σᾶς βοηθήσουμε μόνον βάσει τῶν δηλώσεων ταφέντων, πού ἔχουμε στὸ ἀρχεῖο μας.

Οἱ ἀριθμοὶ ὡστόσο αὐτοὶ δὲν μποροῦν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ εἶναι δεσμευτικοί, διότι:

α) Στρατιῶτες, δηλωθέντες σὰν ἀγνοούμενοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀκόμα ἐπιστρέψει στὴν πατρίδα τους καὶ οἱ ὅποιοι πιθανότατα ἔχουν πεθάνει, δὲν μποροῦν νὰ συμπεριληφθοῦν στοὺς ἀριθμούς πού ἀκολουθοῦν.

β) Στρατιῶτες πού τραυματίσθηκαν στὴν Ἑλλάδα, ὑπέκυψαν στὰ τραύματά τους καὶ σὲ τόπους ἐκτός τῆς ἐπικράτειας τῆς Ἑλλάδας.

γ) Ἀγνωστοὶ στρατιῶτες, δηλ. νεκροὶ πού δὲν μποροῦν πλέον νὰ ἀναγνωριστοῦν, δὲν μποροῦσαν νὰ συμπεριληφθοῦν, γιατί δὲν ἔχει δηλωθεῖ ἡ αἰτία τοῦ θανάτου τους.

δ) Καὶ τέλος οἱ δηλώσεις τῶν ταφέντων πού ἔχουμε, δὲν εἶναι πιθανότατα πλήρεις.

Μποροῦμε νὰ σᾶς γνωστοποιήσουμε τοὺς ἀριθμούς τῶν ὀνομαστικὰ γνωστῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν ταφεῖ στὰ νεκροταφεῖα πεσόντων στρατιωτῶν τοῦ **Διονύσου - Ραπεντόζα** καὶ **Μάλεμε**.

Οἱ πεσόντες στὴν Ἑλλάδα τὸ 1941 ἀναφέρονται στὸ «Χρονικὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου», πού ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν ὀμάδα πολεμικῶν ἐρευνῶν τὸ ἔτος 1966, στὸν Ἐκδοτικὸ Οἶκο τῆς Φραγκφούρτης **BERNARD & GRAEFE** ὡς ἐξῆς: 2.559 νεκροί, 5.620 τραυματίες καὶ 5.169 ἀγνοούμενοι κατὰ τὴν «Βαλκανικὴ Ἐκστρατεία». Ὅσὸσο στοὺς ἀριθμούς αὐτοὺς δὲν περιλαμβάνονται οἱ περίπου 4.000 νεκροὶ καὶ ἀγνοούμενοι κατὰ τὴν «Ἐπιχείρηση Κρήτη».

Μετὰ ἀπὸ ἐπανεξέταση τοῦ ἀρχείου μας γιὰ τοὺς ταφέντες στὰ δύο προαναφερθέντα νεκροταφεῖα, προέκυψαν οἱ ἀκόλουθοι ἀριθμοί:

1) Στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν στὴν μάχη μεταξύ αὐτῶν καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι σκοτώθηκαν σὲ ναυμαχίες καὶ ἀεροπορικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ τῶν ὁποίων τὰ πτώματα βρέθηκαν, καθῶς καὶ τραυματίες, οἱ ὅποιοι ὑπέκυψαν στὰ τραύματά τους.....**13.337**

2) Στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι τραυματίσθηκαν θανάσιμα κατὰ τὴν ἀσκηση τῶν στρατιωτικῶν τους καθηκόντων σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος.....**1.094**

3) Στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι πέθαναν σὲ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα, προσβληθέντες ἀπὸ μαλάρια, τύφο καὶ ἄλλες ἀσθένειες.....**721**

4) Στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι σκοτώθηκαν σὲ μάχες μὲ ἀντάρτες. Δεδομένου ὅτι δὲν ἀναφέρεται σὲ ὅλες τὶς δηλώσεις τῶν ταφέντων τὸ εἶδος τῆς μάχης, θὰ μποροῦσε ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς νὰ εἶναι μεγαλύτερος, ἐνῶ ὁ ὑπὸ (1) ἀναφερόμενος μικρότερος.....**376**

5) Στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι αὐτοκτόνησαν ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους.....**237**

6) Στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι δικάστηκαν ἀπὸ στρατιωτικὰ δικαστήρια γιὰ διάφορα ἐγκλήματα, καταδικάστηκαν σὲ θάνατο καὶ ἐκτελέστηκαν. **139**

7) Στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι πέθαναν σὰν αἰχμάλωτοι πολέμου, μετὰ τὴν Συνθηκολόγηση.....**121**

μετάφρασης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Σύμφωνα μὲ τὸ ἐν λόγω ἔγγραφο ἀναφέρονται, μεταξύ ἄλλων, τὰ ἑξῆς:

α) «Στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι ἔπασαν στὴν μάχη μεταξύ αὐτῶν καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι σκοτώθηκαν σὲ ναυμαχίες καὶ ἀεροπορικές ἐπιχειρήσεις καὶ τῶν ὁποίων τὰ πτώματα βρέθηκαν, καθὼς καὶ τραυματίες, οἱ ὁποῖοι ὑπέκυψαν στὰ τραύματά τους: **13.337**.

β) Στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι τραυματίσθηκαν θανάσιμα κατὰ τὴν ἄσκηση τῶν στρατιωτικῶν τους καθηκόντων σὲ ἑλληνικό ἔδαφος: **1.094**.

Ἡ ἐξεύρεση τῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν ποὺ σκοτώθηκαν ἀπὸ τις ἀντάρτικες ὀργανώσεις ΕΔΕΣ καὶ ΕΛΑΣ εἶναι ἀδύνατη, γιατί λείπουν οἱ σχετικές καταχωρήσεις.

Σύμφωνα μὲ τὸ τηρούμενο ἀρχεῖο μας, τὸ ἔτος 1941 στὴν Ἑλλάδα ἔπασαν στὴν μάχη ἢ ὑπέκυψαν στὰ τραύματά τους **1.040**, τραυματίσθηκαν θανάσιμα 146 καὶ πέθαναν ἀπὸ διάφορες ἀσθενεῖες **111** Γερμανοὶ στρατιῶτες.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν «Ἐπιχείρηση Κρήτη», μπορέσαμε νὰ ἐξακριβώσουμε **3.183** πεσόντες στὴν μάχη, **31** πληγωθέντες θανάσιμα καὶ **12** θανόντες ἀπὸ ἀσθενεῖες.

Τέλος, θὰ θέλαμε νὰ ἐπισημάνουμε ἄλλη μιά φορά, ὅτι οἱ παραπάνω ἀριθμοὶ δὲν εἶναι δεσμευτικοί, παρὰ μόνον ἐνδεικτικοί, ἀναφορικά μὲ τὴν κατὰ προσέγγιση σχέση μεταξύ τῶν κατ' ἰδίαν κατηγοριῶν τῶν παραπάνω νεκρῶν.

Ἐλπίζουμε ὅτι σᾶς παρείχαμε χρήσιμες πληροφορίες καὶ διατελοῦμε

Μετά τιμῆς

Μ.Ε.

Ὁ Προϊστάμενος τῆς Υπηρεσίας (Υπογραφή)

Ἀθήνα, 20.3.85

Πιστὴ μετάφραση ἀπὸ τὸ γερμανικό πρωτ/πο

Ἡ μεταφράστρια

Κ. Πέτροβα

γ) Στρατιώτες, οι οποίοι σκοτώθηκαν σε μάχες με άντάρτες. Δεδομένου ότι δεν αναφέρεται σε όλες τις δηλώσεις των ταφέντων το είδος της μάχης, θα μπορούσε ο αριθμός αυτός να είναι μεγαλύτερος, ενώ ο υπό (α) αναφερόμενος μικρότερος: **376**.

δ) Η έξεύρεση των Γερμανών στρατιωτών που σκοτώθηκαν από τις αντάρτικες οργανώσεις ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ είναι αδύνατη, γιατί λείπουν οι σχετικές καταχωρήσεις.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία του γερμανικού έγγραφου και έχοντας υπόψη τη σχολαστικότητα και συστηματικότητα των Γερμανών στην τήρηση στοιχείων και αρχείων, κι αν ακόμα δεχτούμε ότι οι Γερμανοί στρατιώτες δεν ήσαν οι αναφερόμενοι παραπάνω **376**, αλλά αριθμός διπλάσιος ή τριπλάσιος ή τετραπλάσιος ή πενταπλάσιος ακόμα και δεκαπλάσιος(!) τότε αυτοί δεν θα μπορούσε να υπερβαίνουν τον αριθμό **3.760**.

Και εάν τώρα προσθέσουμε όλους τους Γερμανούς που αναφέρονται ως θανάσιμα τραυματισθέντες κατά την άσκηση των στρατιωτικών τους καθηκόντων σε έλληνικό έδαφος, δηλαδή τους **1.094**, δεχόμενοι ότι όλοι αυτοί σκοτώθηκαν εξαιτίας αντιστασιακών ενεργειών των Έλλήνων (πού στην πραγματικότητα δεν μπορεί να είναι αληθινό στην ολότητά του) Τότε, μπορούμε να εικάσουμε με ασφάλεια ότι οι Γερμανοί που φονεύθηκαν εξαιτίας της Έθνικης αντίστασης (όλων των αντιστασιακών δυνάμεων: ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ κλπ. αντιστασιακών σχηματισμών και ομάδων) δεν μπορεί να υπερβαίνουν, σε καμία περίπτωση, τους $3.760 + 1.094 = 4.854$ και, στρογγυλεμένα, περίπου τους 5.000.

Αν τώρα αυτούς τους πολύ υπερεκτιμημένους **5.000** Γερμανούς νεκρούς στρατιωτικούς (όπλίτες - άξιωματικούς) τους συγκρίνουμε με τα έλληνικά θύματα και στη φάση της Έθνικης Αντίστασης και στη φάση του μετέπειτα Έμφυλίου

πού ἀναφέραμε πιά πάνω, πού ἀνέρχονται συνολικά σε $(18.000 + 154.000) = 172.000$ νεκρούς καί, ἐπίσης, λάβουμε ὑπόψη μας τίς τεράστιες καταστροφές στίς ἐλληνικές ὑποδομές, τότε, μάλλον ἢ πολυδιαφημισμένη Ἐθνική Ἀντίσταση θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ ὡς ... «Πολύ “κακό” γιά τὸ ... “τίποτα”».

Μὰ θά ἀναρωτηθεῖ ὁ καλόπιστος ἀναγνώστης, οἱ Ἕλληνες, πού μὲ τοὺς ἀγῶνες τους γιά τὴν ἐλευθερία, ὅλους τοὺς προηγούμενους αἰῶνες, ἔδωσαν τρανὸ παράδειγμα φιλοπατρίας σὲ ὅλους τοὺς λαούς, δὲν θά ἔπρεπε νά συνεχίσουν τὴ συμβολὴ τους στὴν παγκόσμια προσπάθεια τῶν Συμάχων κατὰ τοῦ Ἄξονα; Βεβαίως, ναί, ἐάν δὲν εἶχαν προηγουμένως δημιουργήσει τὸ ἔπος τοῦ '40.

Ἐχοντας, ὅμως, δημιουργήσει τὸ ἔπος τοῦ '40, καὶ μάλιστα στὴν πλέον κρίσιμη φάση τοῦ Β' Παγκόσμιου Πολέμου, καὶ ἔχοντας ἤδη δώσει **7.948** νεκρούς (ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίτες), κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου, θά ἔπρεπε, στὴ συνέχεια, νά περάσουν στὰ μετόπισθεν αὐτοῦ τοῦ παγκόσμιου ἀγῶνα, γιατί εἶχαν ἤδη κάνει τὸ καθῆκον τους, ὡς ἔθνος, μὲ τὸν καλύτερο καὶ τὸν πιά ἔνδοξο τρόπο καὶ εἶχαν συνεισφέρει στὴν παγκόσμια ἐλευθερία πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅσο τοὺς ἀναλογοῦσε.

Αὐτό γίνεται ἀκόμα πιά φανερό, ὅταν σκεφτοῦμε ὅτι οἱ δυνάμεις τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ τῆς Γαλλίας σαρώθηκαν ἀπὸ τὰ ναζιστικά στρατεύματα, μέσα σὲ ἕξι(6) μόνο ἑβδομάδες (ἀπὸ τίς 10 Μαΐου ἕως τίς 25 Ἰουνίου 1940)!

Ἐξετάζοντας, λοιπόν, τὴν Ἐθνικὴ ἀντίσταση, ὅπως διαμορφώθηκε, ἐξελίχθηκε καὶ ἔδρασε, μπορούμε μὲ βάση καὶ τὰ ὅσα ἀναφέρθηκαν παραπάνω νά ὑποφιαστοῦμε ὅτι αὐτὴ μάλλον σχετίζεται στενά μὲ σκοπιμότητες τῶν ἀντίπαλων ἐλληνικῶν πολιτικῶν παρατάξεων, σὲ

συνδυασμό πάντα με τὰ γεωπολιτικά συμφέροντα τῶν Μεγάλων δυνάμεων (Μεγάλης Βρετανίας - Σοβιετικής Ένωσης), οἱ ὁποῖες ἐπηρέαζαν τότε δραστικά τὴ χώρα μας.

Καὶ παρότι εἶναι ἄχαρο νὰ συζητοῦμε γιὰ ἱστορικά θέματα, κάνοντας ἐκ τῶν ὑστέρων ὑποθετικά σενάρια, ἐν τούτοις δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποκλείσουμε τὴν περίπτωση μὴ ὑπαρξης ΕΑΜ, ΕΛΑΣ καὶ ΕΔΕΣ, σὲ περίπτωση μὴ ἀκύρωσης στὴν πράξη τοῦ «*σύμφωνου μὴ ἐπιθέσεως Μολότωφ - Ρίμπεντροπ*», τὸ ὁποῖο ὡς γνωστόν κατέρρευσε μετὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν ναζιστικῶν δυνάμεων στὴν πρώην Σοβιετικὴ Ένωση.

Αὐτό τὸ ὁποῖο, ἴσως, θὰ μπορούσε νὰ συμβαίνει στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, σε περίπτωση μὴ ἀκύρωσης τοῦ προαναφερθέντος συμφώνου, θὰ ἦταν μᾶλλον κάποιοι ἀντιστασιακοὶ πυρῆνες, πού θὰ ἐμφανίζονταν καὶ θὰ ἔσβηναν ὡς διάπτοντες ἀστέρες.

Αὐτοὶ οἱ ἀντιστασιακοὶ πυρῆνες θὰ δροῦσαν μὲ σαμποτάζ καὶ ὑποκινήσεις συλλαλητηρίων κατὰ τῶν κατοχικῶν δυνάμεων, κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τῶν Ἑλλήνων, ὁσάκις βόλευε τὸν ἀγῶνα τῶν τελευταίων, ἢ ὅταν θὰ ἦταν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβεβλημένες ἀντιστασιακές ἀπαντήσεις σὲ περιπτώσεις ἀκράιων συμπεριφορῶν τῶν δυνάμεων κατοχῆς.

Ἐπίσης, θὰ δροῦσαν πολλὰ κατασκοπευτικά δίκτυα, προκειμένου νὰ τροφοδοτοῦν μὲ πληροφορίες τοὺς συμμάχους, γιὰ τὶς κινήσεις τῶν κατακτητῶν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ὥστε νὰ μπορούν νὰ σχεδιάζουν καλύτερα τὴ στρατηγική τους στὰ μέτωπα τῆς Βορείας Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Ὁ ἐπικός ἀγών τοῦ ὑψώματος 1878 (17-11-40) καὶ ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Ταγματάρχου Μαντούβαλου Παναγιώτη.

Ὑπό Ἀν/χου Πυρ/κοῦ Θεοδ. Δρακ. Βουδικλάρη

Προλογικά

Προκειμένου νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὰ παρακάτω ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Ἀντισυνταγματάρχη Πυροβολικοῦ **Θ. Βουδικλάρη**, σχετικά μὲ τὸν ἀγῶνα στὸ ὕψωμα 1878 στὶς 17-11-40, ἀξίζει νὰ σημειώσουμε λίγα εἰσαγωγικά λόγια ἀπὸ ὅσα σχετικά καταγράφει σὲ ἓνα γενικότερο πλαίσιο ὁ Ἀντιστράτηγος ἐ.ἀ. **Ἄλεξ. Ἐδιπίδης** στὴν «*Ἱστορία τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ καὶ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου 1940-1941*» (σελίδες 322 ἕως καὶ 326), Ἐκδοτικός οἶκος «*Βιβλιοαθηναϊκή*» Περικλῆ Σίψα, Ἀθήνα. Εἰδικότερα:

«Ὅταν εἶχε ὀλοκληρωθῆ ἔντός τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους ἡ κατάλληλος βάσις ἐξορμήσεως ἀμέσως οἱ ἑλληνικές δυνάμεις τῆς Β.Δ. Μακεδονίας ἄρχισαν νὰ ἀσχολοῦνται τώρα μὲ τὴν προετοιμασίαν τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ ὄρεινοῦ συγκροτήματος τοῦ Μόροβα καὶ τοῦ συγκοινωνιακοῦ κόμβου τῆς Κορυτσᾶς.

Ἡ ἐπίθεσις

Στὸ μέτωπο αὐτό, οἱ ἑλληνικές δυνάμεις ἐπετέθησαν πρὸς ὀλόκληρη τὴν ζώνη ἀπὸ τοῦ Γράμμου μέχρι τῆς λίμνης Πρέσπας, ἐναντίον τῆς τοποθεσίας Μόροβα - Ἰβάν. [...]. Το

Επιθετικές επιχειρήσεις Γ' Σώματος Στρατού(14-23/11/1940).

32^ο Σύνταγμα είχε παραταχθῆ με μέτωπο πρό βορρᾶν και ἀπειλοῦσε τὸ πλευρό τῆς ἐχθρικής τοποθεσίας, ἐνῶ μιά βαρεία πυροβολαρχία τῶν 105 προωθήθηκε γοργά και ἔδρασε με κατεύθυνση πρὸς τὴν Κορυτσά. Κατόπιν τούτου, ὁ ἐχθρὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψη τὸ ἀπὸ Χοτσίσκι και νοτίως μέτωπον και οὕτω νὰ διεξαγάγη ἀγῶνα πλέον ἐπὶ μὴ ὀργανωμένου ἀμυντικῶς πεδίου μάχης.

Ταυτοχρόνως, στὸν τομέα τῆς X Μεραρχίας τὸ ἀριστερὸ συγκρότημα προῆλασε ἀντιμετωπίζοντας συνεχῶς ἐχθρική ἀντίστασι και κυρίευσε και δεύτερο ὕψωμα στὰ νότια τοῦ 1878. Τὸ κεντρικὸ συγκρότημα ὠλοκλήρωσε τὴν κατάληψη τοῦ σταυροειδοῦς ὕψωματος, κατέλαβε τὸ 1827, ἐνῶ τὸ δεξιὸ κυρίευε τὴν Ἄρζα και τὰ ὕψωματα.

Οἱ Ἴταλοί, ὅμως, ἄρχισαν νὰ ἐπιδεικνύουν μιά ἔντονη σχετικῶς δραστηριότητα. Ἐφεδρεῖες τῶν Μεραρχιῶν Πιεμόντε και Βενέτσια εἶχαν ἤδη πάρει μέρος στὴν διεξαγόμενη μάχη και κατεῖχαν σταθερά τὸ ὕψωμα 1878

καὶ τὶς δυτικές προσβάσεις τοῦ Μόροβα, στὰ νότια τῆς διαβάσεως τῆς Ντάρζας.[...]. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασι ἰσχυρῶν δυνάμεων στὴν κορυφογραμμὴ τοῦ Μόροβα, στὰ βόρεια τῆς Ντάρζας ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἦταν ἀναμφισβήτητη.[...].

Ἡ προώθησις τῶν προφυλακῶν τῆς IX Μεραρχίας, πού ἐγίνε στὶς 17 Νοεμβρίου στὶς δυτικές κλιτύες τοῦ Μόροβα γιὰ τὴν κατάληψη μερικῶν ὑψωμάτων, θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς σὰν προσέλασις πρὸς τὴν Κορυτσά καὶ προκάλεσε τὴν κατεσκευασμένη ἀποχώρησι ἀπὸ τὴν πόλι τῶν Ἰταλῶν κατοίκων της, πού εἶχαν ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ τὸ τελευταῖο καιρό.[...]. Εἰς τὸ μεταξύ, ὅμως, ὁ ἐχθρὸς ἐνισχυόταν. Στὶς 16 Νοεμβρίου ἤδη εἶχε σημειωθῆ ἡ ἐμφάνισις ἐπάνω στὸν Μόροβα καὶ στὸ Ἴβάν μιᾶς νέας μεγάλης ἐχθρικής μονάδος, τῆς 53 Μεραρχίας πεζικοῦ Ἀρέτζο, πράγμα πού ἐπέβαλλε μεγάλη προσοχή στὸν ἀγῶνα ἐναντίον ἐχθροῦ πού ὑπερτεροῦσε πολὺ ἀριθμητικῶς καὶ πού διέθετε ἀεροπορία, ἡ ὁποία, τὸ χειρότερο δροῦσε ἀνενόητα καὶ ἀκατάπαυστα.

Ὑπὸ τὶς συνθηκὲς αὐτές, ἡ διαταγὴ ἐπιχειρήσεων, πού ἐξεδόθη τὸ βράδυ τῆς 16 καὶ ἀνεφέρετο στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς ἐπόμενης μέρας, ὥριζε τὰ ἀκόλουθα: Ἡ Χ Μεραρχία θὰ ἐπετίθετο γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ ὑψώματος 1878, ἡ IX Μεραρχία, μὲ τὸ ἀριστερό της, θὰ ἐπετίθετο πρὸς τὴν κατεύθυνσι Ντάρζας - Λότο, καὶ μὲ τὸ δεξιό της θὰ ἐπετίθετο πρὸς βορρᾶν, κατὰ μῆκος τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ Μόροβα, γιὰ νὰ «ἀποκαθλώσῃ» ἐκ τῶν νῶτων τὴν ἀντίστασι τῶν Ἰταλῶν. Τέλος ἡ XV Μεραρχία θὰ προσπαθοῦσε νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἴβάν.[...].

**Πίνακας ήρωϊκῶς φονευθέντων,
στις 17/11/1940, στο ὕψωμα 1878, Μόροβα ὄρος**

A/A	Όνοματεπώνυμο	Βαθμός
1.	Άθανασιάδης Πέτρος τοῦ Σάββα	Στρατιώτης 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
2.	Άθανασόπουλος Ἐμμανουήλ τοῦ Δημητρίου	Στρατιώτης 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
3.	Άθανασόπουλος Ἰωάννης τοῦ Χρ.	Στρατιώτης 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
4.	Ἀποστολίδης Θεόδωρος τοῦ Εὐσταθίου	Λοχαγός 50 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
5.	Βερροϊόπουλος Κωνσταντῖνος τοῦ Νικολάου	Στρατιώτης 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
6.	Γιαννόπουλος Ἰωάννης τοῦ Ἀλεξίου	Στρατιώτης 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
7.	Βατίκης Γεώργιος τοῦ Βασιλείου	Ἄνθυπασπιστής 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
8.	Γκαραβέλης Νικόλαος τοῦ Θωμᾶ	Δεκανέας 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
9.	Γράβας Παναγιώτης τοῦ Παναγιώτη	Δεκανέας 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
10.	Γρηγορόπουλος Πέτρος τοῦ Κωνσταντίνου	Λοχίας 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
11.	Δακουρός Δημήτριος τοῦ Νικολάου	Στρατιώτης 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
12.	Δημακόπουλος Ἀναστάσιος τοῦ Παναγιώτη	Λοχίας 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
13.	Δολόπικος Φώτιος τοῦ Χρήστου	Στρατιώτης 53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
14.	Ζίβας Δημήτριος	Στρατιώτης

	τοῦ Σκοπιώτη	53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
15.	Καλκατζῆς Γρηγόριος
τοῦ Γεωργίου	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
16.	Καμαρᾶτος Νικόλαος
τοῦ Ζαχαρία	Ἄνθυπολοχαγός
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
17.	Κανελλόπουλος Δημήτριος
τοῦ Σπυρίδωνα	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
18.	Κεμερίδης Εὐστάθιος
τοῦ Γεωργίου	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
19.	Κολίτσης Θωμᾶς
τοῦ Μιχαήλ	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
20.	Κοντοπουλάκης Φώτιος
τοῦ Ἄντωνίου	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
21.	Μαντούβαλος Παναγιώτης
τοῦ Ἡλία	Ταγματάρχης
50^{ου} Σ.Πεζικοῦ
22.	Μέμος Κωνσταντῖνος
τοῦ Μάρκου	Δεκανέας
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
23.	Μπαρλαμπάς Δημοσθένης
τοῦ Βασιλείου	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
24.	Μπέλιας Ἀθανάσιος
τοῦ Θεοδώρου	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
25.	Τρυφωνόπουλος Γεώργιος
τοῦ Διονυσίου	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
26.	Φωτόπουλος Ἰωάννης
τοῦ Δημοσθένους	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
27.	Χαρτάς Χαράλαμπος
τοῦ Διονυσίου	Δεκανέας
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
28.	Χονδρυσάνας Εὐάγγελος
τοῦ Ἰωάννη	Στρατιώτης
53 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ

Είκοσι επτά ολόκληρα έτη παρήλθαν έκτοτε, αλλά διατηρείται - και θα διατηρηται πάντοτε - νωπή εις την μνήμην των πραγματικών Ελλήνων ή έποποιία του ύψώματος 1878, της Βορείου Ηπειρωτικής μας γής, ή όποια έγράφη την 17^η Νοεμβρίου 1940.

Υπέρποτε άλλοτε σήμερα - πού μία σύγχυσις μάς περιβάλλει πανταχόθεν και προσπαθει να μάς διαλύση - επιβάλλεται, όπως ρίψωμεν εν ταχύ βλέμμα εις τα γεγονότα της ως άνω ήμερομηνίας, ίνα τó μὲν άντλήσωμεν τὰς άπαραιτήτους ψυχικάς δυνάμεις, αί όποιαί θα μάς επιτρέψωσι να σταθώμεν άντιμέτωποι πρòς τó ρεϋμα της ύλικής έρμηνείας του Κόσμου, τó δέ ένωτισθώμεν των πρωτεργατών της τρισενδόξου εκείνης τιτανομαχίας.

-Αρχίζει ή Έλληνική Επίθεσις πρòς Κορυτσάν.

Τήν 14^η Νοεμβρίου 1940 ήρχισεν ή επίθεσις του Γ' Σώματος Στρατου (Άντιστράτηγος Τσολάκογλου) πρòς έκβίασιν της στενωπου Τσαγκόνι (σχηματιζομένη μεταξύ των όρέων Μόροβα και Σούχα Γκόρα) και κατάληψιν της Κορυτσάς. Η επίθεσις αύτη είχεν όργανωθεί, γενικώς, ως εξής:

Αί Μεραρχίαι ΙΧ και Χ θα έπετίθεντο κατά της κορυφογραμμής της Μόροβας (προεκτάσεως της Πίνδου πρòς Βορράν) διατεταγμένοι, ή μὲν ΙΧ δεξιά με κατεύθυνσιν από Ανατολών πρòς Δυσμάς (έδαφικό διαμέρισμα Χίκετς) ή δέ Χ άριστερά με κατεύθυνσιν από Νοτιο Ανατολών πρòς Βορειοδυσμάς(αύχήν Ντάρτζας). Η Χ Μεραρχία θα ένεργοϋσε ταυτοχρόνως εις τον λαϊμόν των δύο Πρεσπών λιμνών) πρòς Ίβάν.

Η Χ Μεραρχία (ένισχυθείσα και διά δυνάμειων της ΙΧ Μεραρχίας) πρòς έκπλήρωσιν της άποστολής της συνεκρότησε τέσσερας φάλαγγας έκ των όποίων ή άκρα

ἀριστερά (Ἀντισυνταγματάρχης Ζουμπουλάκης Ἡρ.) θὰ ἐνήργει, ἐν εἶδει πλαγιοφυλακῆς, κατὰ μῆκος τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Πίνδου ἀπὸ Νότον πρὸς Βορρᾶν μὲ κατεύθυνσιν τὸν ὀρεινὸν ὄγκον ὑψώματος 1878 ἐκ τοῦ ὁποίου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐσυνέχιζε πρὸς Βορρᾶν ἢ κορυφογραμμὴ τῆς Μόροβας καταλήγουσα εἰς Τσαγκόνι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐσχηματίζετο πρὸς Δυσμάς, μὲ τὰς Ἀνατολικὰς κλιτεῖς τῆς Ὀστροβίτσας ὁ αὐχὴν Κιάφε Κάριτ, διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται ἡ ὁδὸς Κορυτᾶς - Λεσκοβικίου - Ἰωαννίνων.

Τὸ «Ἀπόσπασμα Ζουμπουλάκη» ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ 2^{ον} Τάγμα τοῦ 50^{ου} Συντάγματος Πεζικοῦ (Θεσσαλονίκης) (οὗτινος διοικητὴς ἐτύγχανεν ὁ Ταγματάρχης Παναγιώτης Μαντούβαλος τοῦ Ἡλία), ἀπὸ ἐλάχιστον Πυροβολικὸν καὶ ἀπὸ ἀρκετὸν Ἴππικὸν (3 ὀμάδες ἀναγνωρίσεως), τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ὠθήσῃ τολμηρῶς πρὸς Κιάφε - Κάριτ - Κορυτᾶν εἰς τὰ νῶτα δηλαδὴ τῆς Μόροβας.

-Ἡ ἐποποιία τοῦ ὑψώματος 1878

Τὴν 17^{ην} Νοεμβρίου 1940 ὁ Ταγματάρχης Πεζικοῦ Μαντούβαλος Παναγιώτης διατάσσεται νὰ καταλάβῃ μὲ τὸ Τάγμα του τὸ ὕψωμα 1878, τὸ κλειδί δηλαδὴ τῆς τοποθεσίας Μόροβα.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τούτου ἐχθροῦ ἦτο ἄγνωστος, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως δυνάμεως, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ὀργανώσεως. Ἦτο ὁμως ἀναντίρρητον ὅτι ἡ φυσικὴ ἰσχυρὰ αὐτῆ θέσις - τὴν μεγάλην Στρατηγικὴν σημασίαν τῆς ὁποίας ἀσφαλῶς θὰ ἐγνώριζον οἱ ἀντίπαλοί μας Ἴταλοί - θὰ εἶχεν ὑποστῆ καὶ τεχνικὴν ἀμυντικὴν βελτίωσιν.

Παρά τὴν κραυγαλέαν καὶ ὀφθαλμοφανῆ ταύτην δυσχέρειαν τῆς διαταχθείσης ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν

άνεπαρκεστάτην ύποστήριξιν Πυροβολικοῦ ὁ Αἰάντειος τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ Αἰάντειος καὶ τὴν ψυχὴν, ὡς ἀπεδείχθη Ταγματάρχης Μαντούβαλος Παναγιώτης ὑπακούων εἰς τὰς ἐπιταγὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ ἀκολουθῶν τὰς παραδόσεις τῆς οἰκογενειακῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Μανιάτικης καταγωγῆς του δὲν διστάζει πρὸ τοῦ τολμήματος.

Τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πρώτου Κλιμακίου τοῦ Τάγματός του, καὶ παρέχων ἑαυτὸν ὑπόδειγμα ἀκάμπτου ἀνδρείας καὶ ἀσβέστου πίστεως μέχρι θανάτου εἰς τὴν Ἰδέαν τῆς Πατρίδος, ὄρμᾳ θυελλώδης μὲ τὸ περίστροφον ἀνά χειρὰς ἐναντίον τοῦ ὑψώματος 1878. Κατακλυσμός πυρός τῶν ἀμυνομένων ἐπὶ τοῦ ὑψ. 1878 Ἰταλῶν προσπαθεῖ νὰ ἀνακόψῃ τὴν πορείαν του, ἀλλὰ ματαιῶς. Ὁ χάλυψ τῶν μηχανημάτων πυρός τοῦ ἐχθροῦ δὲν λυγίζει τὸν χάλυβα τῆς καρδίας τοῦ πραγματικοῦ Μανιάτου, τοῦ ἀληθῶς γενναίου Ταγματάρχου Μαντουβάλου Παναγιώτη. Ἡ ὄρμη τῆς ἐφόδου τὸν ἔχει τυφλώσει... κραδαίνων ἤδη τὸ μάνλιχερ φονευθέντος στρατιώτου(κατ' ἀφήγησιν διασωθέντος στρατιώτου) καὶ ἀκολουθούμενος ἀπὸ πεντηκοντάδα στρατιωτῶν τοῦ ἀποδεκατισθέντος Τάγματός του χωρεῖ ἀλύγιστος καὶ ἀποφασιστικός καὶ φθάνει ὀλίγον κάτωθεν τῆς Στρατιωτικῆς ὄφρυος τοῦ ὑψώματος 1878, ὅπου τὸν ὑποδέχεται ἰσχυρὸν ἐχθρικὸν συρματόπλεγμα καὶ κόλασις πυρός πλαγιοφυλασσόντων τοῦτο αὐτομάτων ὄπλων.

Ὁ θρυλικὸς πλέον Ταγματάρχης, ὁ ἐμφανίσας μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰκόνα ἥρωισμοῦ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου, πίπτει διάτρητος ἐκ σφαιρῶν περιστοιχιζόμενος ἀπὸ εὐαρίθμους πιστοὺς καὶ ἥρωικούς

Ὁ Ταγματάρχης **Παναγιώτης Ἡλία Μαντούβαλος** (1898 -1940)
Ὁ ἥρωας τοῦ ὑψώματος 1878 (Μόροβα).

στρατιώτας του, τοὺς ὁποίους ἐγονάτισεν ἐπίσης ὁ Σιδερένιος ἀέρας τῆς Μάχης. Ὁ θάνατος τοῦ ἀδαμάστου Ταγματάρχου παραλύει ἀκαριαίως τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Τάγματός του. Μία ωραία σελίς τῆς Ἐποποιίας μας τοῦ 40-41: «Ἡ Τιτανομαχία τοῦ ὑψώματος 1878» εἶχε γραφεῖ... Μία λαμπρά μετόπη εἶχε προστεθεῖ εἰς τὸ ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνος τῆς Ἐθνικῆς μας Ἀλκῆς καὶ Δόξης... Ὁ Ταγματάρχης Πεζικοῦ Μαντούβαλος Παναγιώτης τοῦ Ἡλία ἔκειτο μαζί μὲ εὐαρίθμους

στρατιώτας του, εις τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψώματος 1878
Νεκρὸς ΝΑΙ, ἀλλὰ Ἡττημένος ΟΧΙ.

-Τὰ ἐπακόλουθα

Ἡ Ἐποποιία τοῦ ὑψώματος 1878 καὶ ὁ θάνατος τοῦ
Ταγματάρχου Μαντουβάλου Παναγιώτη ἀναγκάζουσι
τὴν Ἀνωτέραν Ἑλληνικὴν Στρατιωτικὴν Διοίκησιν νὰ
ἀντιληφθῆ τὴν σοβαρότητα τοῦ ἐγχειρήματος καὶ νὰ
προβῆ, ἔστω καὶ ἀργά, εἰς τὴν λήψιν
ἀποτελεσματικωτέρων μέτρων πρὸς κατάληψιν τοῦ
ὑψώματος 1878.

Πράγματι, τῇ ἀμέσῳ ἐπεμβάσει τοῦ Ἀρχιστρατήγου
(Ἀντιστράτηγος Παπάγος) καὶ τοῦ Τμήματος Στρατιᾶς
Δυτικῆς Μακεδονίας (Ἀντιστράτηγος Πιτσιῆς)
συγκροτεῖται ἐσπευσμένως Ὁμάς Μερραρχιῶν
ἀποτελούμενη ἀπὸ τὰς Χ^ην καὶ ΧΙ^ην Μερραρχία. Ἡ ὁμάς
αὕτη τεθεῖσα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀντιστρατήγου
Κοσμᾶ διατάσσεται νὰ καταλάβῃ τὸν ὄρεινόν ὄγκον
ὑψώματος 1878 καὶ ἐνεργήσῃ πρὸς Κιάφα Κάριτ
ὑποβοηθοῦσα τὸν ἀγῶνα τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ.

Ἐναντίον τοῦ ὑψώματος λοιπὸν τὸ ὁποῖον διετάχθη
καὶ ἀτρομήτως ἐτόλμησε νὰ καταλάβῃ ὁ Ταγματάρχης
Πεζικοῦ Μαντούβαλος Παναγιώτης μὲ ἓν Τάγμα!!! θὰ
ἐνεργοῦσαν ἤδη δύο πλήρεις Μερραρχίαι... καὶ ἰδοῦ,
κατόπιν προσωπικῆς προετοιμασίας καὶ βραχείας ἀλλ'
ἰσχυρᾶς προπαρασκευῆς Πυροβολικοῦ ἢ «Ὁμάς
Μερραρχιῶν» ἐπιτίθεται μετωπικῶς καὶ ὑπερκερωτικῶς
κατὰ τοῦ ὑψώματος 1878 καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν κατάληψιν
τούτου παρά τὴν ἀπεγνωσμένην ἐχθρικὴν ἀντίστασιν.

Ἡ πτώσις τοῦ ὑψώματος 1878 ἐπέτρεψεν εἰς τὸ Γ'
Σῶμα Στρατοῦ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς Μεγάλης
κορυφογραμμῆς τῆς Μόροβας διὰ τῶν ΙΧ^{ης} καὶ ΧΙΙ^{ης}
Μερραρχιῶν (διατεθεισῶν αὐτῶ ἐκ τῶν γενικῶν
ἐφεδρειῶν) καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ κατάληψιν τῆς

Κορυτσᾶς (22-11-40) καθ' ὃν χρόνον ὁ στενωπός Τσακόνι κατελαμβάνετο διά τοῦ ἀπό Βορρᾶν κατελθόντος δεξιοῦ τῆς XV Μεραρχίας.

Διεπιστώθη τότε ὅτι τὸ ὕψωμα 1878 ἀποτελοῦν τὴν κλεῖδα τῆς ὅλης ἐχθρικής τοποθεσίας, ἦτο ἰσχυρότατα ὀργανωμένον ἐν εἴδει «περιβολῆς», δηλαδή κυκλοτερῶς, μὲ πλήρες σύστημα πλαγιοφυλάξεως, διακεκαλυμμένων πολυβολείων, τὸ ὁποῖον εἶχε συνδυασθεῖ μὲ ἰσχυρά συρματοπλέγματα. Τὸ ὕψωμα τοῦτο κατεῖχετο ὑπὸ ἰσχυροτάτης ἐχθρικής δυνάμεως ἐχούσης ἐντολήν νὰ θυσιασθῇ ἐπὶ τόπου, ὅπως καὶ ἔπραξεν.

Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντος τὸ ὕψωμα 1878 συρματοπλέγματος εὐρέθησαν καὶ δύο Ἑλληνες Στρατιῶται νεκροὶ ἀγκιστρωμένοι δίκην σταφυλῶν ἐπ' αὐτοῦ. Νὰ ἐπρόκειτο ἴσως περί Στρατιωτῶν τοῦ Τάγματος Μαντουβάλου; Οὐδεὶς θὰ τὸ μάθη ποτέ, ἀφοῦ πέπλος πυκνὸς καλύπτει ἐνίστε πολλά σοβαρὰ γεγονότα τοῦ φοβεροῦ δράματος τοῦ πολέμου...

-Συμπέρασμα.

Δὲν ἐθυσιάσθη ὄθεν ἐπὶ ματαίῳ ὁ Ἥρωες Ταγματάρχης Μαντούβαλος Παναγιώτης μὲ τοὺς ἀνταξίους του Στρατιώτας του ἐπὶ τοῦ ὑψώματος 1878 τὴν 17^{ην} Νοεμβρίου 1940. Ἔλαβε τὴν ἐπαφήν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξηκρίβωσε διὰ τῆς ὑπερόχου θυσίας τῆς ζωῆς του τὴν ἰσχύν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ δεξιοῦ τῆς ἐχθρικής παρατάξεως ἔναντι τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ καὶ ὑπεχρέωσε τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν νὰ λάβῃ, ἔστω καὶ ἀργά ὡς προεῖπομεν ἀποφασιστικῆς σπουδαιότητος μέτρα διὰ τὴν Μεγάλην μας Νίκην τῆς Κορυτσᾶς. Τὸ - κατὰ Πλούταρχον - «προεμβατήριον γέρας» («πρῶτον βραβεῖον δηλαδή»), τῆς ὁποίας ἀνήκει

δικαιωματικῶς εἰς τὸν Ταγματάρχη Πεζικοῦ Μαντούβαλον Παναγιώτην τοῦ Ἡλία καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πεσόντας Ἑλληνας Στρατιώτας εἰς τὸ ὑψῶμα 1878 τῆς Μόροβας...

Ἄς εἶναι ἐλαφρόν τὸ χῶμα τὸ μακάριον τῆς Βορείου Ἡπειρωτικῆς γῆς πού σκεπάζει τὸν Ταγματάρχη Πεζικοῦ Μαντούβαλον Παναγιώτην τοῦ Ἡλία καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πεσόντας ἐπὶ τοῦ ὑψώματος 1878 Στρατιώτας του καὶ ἡ μνήμη των αἰωνία. Τὸ νῆμα τῆς ζωῆς των δὲν ἐκόπη ἀνωφελῶς καὶ τὸ αἷμα των δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ, ἔδωσαν τὴν ἰδικῶν των ζωὴν διὰ τὴν ζήσιν ἡ Ἑλλάς μας.

Οἱ ἐρημικοὶ τάφοι των, οἱ ὅποιοι ἔχουσι τὴν βωβὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως εἰς τὴν ὁποίαν δὲν κωφεύει τις, θὰ διδάσκουσιν συνεχῶς τὴν ἀρετὴν τῆς θυσίας καὶ τῆς Πίστεως πρὸς τὸ Καθῆκον ὑπομνησκοντας εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς ὅτι: «Ἡ ζωὴ εἶναι ἄσκοπος ἄνευ τῆς Ἐλευθερίας, τὰ πάντα διὰ τὴν Ἐλευθερίαν καὶ ἐκ τῆς Ἐλευθερίας τὰ πάντα».

Αἱ Μεγαλοπρεπεῖς Σκιαὶ των δὲν θὰ χαθῶσιν εἰς τὴν ὀμίχλην τῆς Ἱστορίας καὶ ὁ ἀκατάσχετος χεῖμαρος τῶν αἰώνων δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀμαυρώσῃ τὸ ἠθικόν Μεγαλεῖον τῆς συμπεριφορᾶς των. Αἱ συμπαθεῖς μορφαὶ των θὰ τέρπουν καὶ θὰ δεσμεύουν εἰς αἰῶνας τὸ λογικόν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Εἰς τὴν ψυχὴν μας θὰ ἔχωμεν ἔσαεὶ τὸν φανατισμὸν Ἐθνικῆς Εὐγνωμοσύνης πρὸς Αὐτοῦς, ἐνῶ ἀπὸ τὰ χεῖλη μας θὰ ἐκπέμπεται καὶ θὰ ἀκούωσι μέχρι ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται μία καὶ μόνη Ἑλληνικὴ φωνή: «ΖΗΤΩ Η ΠΑΤΡΙΣ».

18/6/67

Θ. Βουδικλάρης

Μία εἰκὼν ἀπὸ τὴν Ἐποποιϊαν 40 - 41

Ὁ ἀγὼν τοῦ ὑψώματος 731 (εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁποίου εὕρισκόμενῃ κατὰ τὴν μεγάλην ἔαρινὴν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν, Μάρτιος 1941) - ὅπως τὰ εἶδα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια.

Ἰπὸ Ἀν/χου Πυρ/κοῦ Θεοδ. Δρακ. Βουδικλάρη

Προλογικά

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα καὶ νὰ νιώσουμε βαθύτερα τὰ παρακάτω φλογερὰ λόγια τοῦ Ἀντισυνταγματάρχῃ Πυροβολικοῦ **Θ. Δρακ. Βουδικλάρη**, ἀγωνιστῆ **στοῦ ὑψώμα 731**, θὰ ἐπικαλεστοῦμε πάλι ὅσα σχετικὰ καὶ σὲ γενικότερο πλαίσιο καταγράφει, ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἐν λόγω ὑψώμα, ὁ Ἀντιστράτηγος ἐ.ά **Ἀλεξ. Ἐδιπίδης** στὴν **«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ καὶ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου 1940 -1941»** (σελίδες 506 ἕως καὶ 514) Ἐκδοτικὸς οἶκος «Βιβλιοαθηναϊκὴ» Περικλὴ Σίψα, Ἀθήνα. Εἰδικότερα:

«Ἀρχίζει ἡ ἐπίθεσις

Ὁ Μάρτιος 1941 εἶναι ὁ σημαντικώτερος μῆν τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, καθὼς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Κατὰ τοῦτον διεξήχθησαν γύρω ἀπὸ τὴν περιοχὴν Τρεμπεσίνα - ὑψώματα περιοχῆς 734 - Μπούμπεσι - Σπαντάριτ ἐπικοὶ ἀγῶνες, ὅπου οἱ Ἕλληνες

Τρεμπεσίνα - ύψωμα περιοχή 731 - Μπούμπεσι - Σπαντάριτ.

υπερασπισταί μαχόμενοι σάν λιοντάρια για την τιμή τους και την πατρίδα τους ὤρθωσαν τὰ κορμιά τους ἐμπνευσμένοι ἀπό ἓνα ἀνώτερο ἰδανικό και συνέτριψαν ὅλα τὰ ὄνειρα και τὰς ἐλπίδας του Φασισμού.

Πάνω σ' αὐτή τὴν ἔνδοξο περιοχή τῶν δευτέρων Θερμοπυλῶν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, ἀνοίχθηκε ὁ τάφος τῶν Ἰταλῶν, ἀλλὰ και συγχρόνως ὁ τάφος τοῦ ἄξονος, γιατί ἡ συντριβὴ τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δεκαπενθημέρου 9 ἕως 24 Μαρτίου 1941 καλῶς προπαρασκευασθείσης και ἐξαπολυθείσης μεγάλης ἰταλικῆς ἐαρινῆς ἐπιθέσεως, ὑπῆρξε και τὸ προμήνυμα τῆς καταρρεύσεως τοῦ ἄξονος.

Ἡ μεγάλη ἰταλικὴ ἐπίθεσις τῆς «Πριμαβέρας» ἄρχισε τὸ πρωὶ τῆς 9^{ης} Μαρτίου τοῦ 1941.

Στις 6:30 ἀκριβῶς, τὸ Πυροβολικὸ τῶν 8, 4 καὶ 25 Σωμάτων Στρατοῦ, ἄρχισαν καταγιγιστικά πυρά ἐναντίον σ' ὀλόκληρο τὸ μέτωπο τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ, πού ἀποτελοῦσαν τὴν τελευταίαν προπαρασκευὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξόρμησι τῶν μαζῶν τοῦ πεζικοῦ. 130 πυροβόλα συνεκέντρωσαν τὰ πυρά των εἰς τὸ μέτωπον ὑψ. 1308 Τρεμπεσίνας.

Τὸ μεγαλύτερο βάρος τῆς ἐπιθέσεως ἔλαχε στὴν Ἰ Ἑλληνικὴ Μεραρχία νὰ τὸ δεχθῆ. Ὁ βομβαρδισμὸς σ' ὅλη τὴ γραμμὴ ἀπὸ Σπανταρίτ ὡς Τρεμπεσίνα ἦταν ἀπερίγραπτα σφοδρός. Ἡ πυκνότητα τοῦ πυρός τῶν ἰταλικῶν πυροβόλων καὶ ἄλλων ὀπλων ἦταν πραγματικά συντριπτικὴ, ἐξουθενωτικὴ. Καὶ ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τῶν ὑψωμάτων 717 καὶ 731. Στὰς 8:30' ἐξώρμησε τὸ ἰταλικὸ πεζικὸ πρὸς ἐπίθεσιν ἢ κυρία ἐπίθεσις ἐφηρμόζετο ἐναντίον στὰ δύο αὐτὰ ὑψώματα καὶ στὸ Μπρεγκοῦ Ραπίτ.

Τὸ ἰταλικὸ πυροβολικὸ ἐκάλυπτε τὴν ἔφοδο τῶν πεζῶν. Ἀλλὰ ἡ ὀρμὴ τῶν Ἰταλῶν δὲν κράτησε πολὺ. Γρήγορα ἐξατμίσθηκε μπροστά στὰ συγκεντρωτικὰ πυρά, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ ἐπίθεσις ἔγινε δεκτὴ ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ πλευρά. Καὶ ἦταν τόσο εὔστοχα τὰ πυρά αὐτά, τόσο ἀποτελεσματικά, ὥστε ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν τρομακτικῶν τους ἀπωλειῶν, οἱ Ἰταλοὶ ὑποχώρησαν ἀτάκτως.

Γύρω στίς ἐννιάμιση ξαναγύρισαν, ἀφοῦ πῆραν ἀνάσα καὶ ἀνασυντάχτηκαν. Τὸ ἑλληνικὸ πυροβολικὸ τοὺς δέχθηκε κι αὐτὴ τὴ φορά μὲ τὴν ἴδια θερμότητα, μὲ τὴν ἴδια δαψίλεια κι εὔστοχία πυρός. Στόχος τῶν Ἰταλῶν ἦταν πάλι τὰ ὑψώματα 731 καὶ Μπρέγκο - Ραπίτ. Ταυτοχρόνως, προσπαθοῦσε νὰ συγκεντρωθῆ στίς Β. Δυτικὲς πλαγιὲς τῆς Τρεμπεσίνας μὲ τὴν πρόθεσι προφανῶς νὰ ἐπιτεθῆ καὶ πάλιν πρὸς τὴν κατεύθυνσι τῆς περιοχῆς τοῦ ὑψώματος 1308. Ἐναντίον τῆς συγκεντρώσεως ἔβαλε ἐγκαίρως τὸ ἑλληνικὸ πυροβολικὸ καὶ τὴν διέλυσε πρὶν καταστῆ ἀπειλητικὴ. Ὅμως ἡ ἐναντίον τοῦ ὑψώματος 717, 200μ. Β.Δ.

του ὑψώματος 731, ὄχι μόνον ἐπέτυχε, παρά καὶ οἱ Ἴταλοί κατάφεραν νὰ πλησιάσουν ἐπικίνδυνα πρὸς τὸ ὕψωμα 731. Εὐτυχῶς μιὰ ἐλληνικὴ διμοιρία, πού ἐπετέθη με ἀσυγκράτητη ὀρμητικότητα, ἀνέτρεψε τοὺς Ἴταλοὺς πού εἶχαν βάλει πόδι στὸ 717 καὶ τοὺς ἔδιωξε κακὴν κακῶς. Οἱ Ἴταλοί ἔφυγαν πρὸς τὸ Μοναστέρο, κατησχυμένοι, κυνηγημένοι.

Ὅμως τὸ 731 εἶχε γίνοι ὁ κύριος ἀντικειμενικός τους σκοπός, στὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ φθάσουν πρὶν νυχτώσῃ καὶ με ὅσεσδήποτε θυσιῆς. Γι' αὐτὸ καὶ στὶς δώδεκα τὸ μεσημέρι πάλι οἱ Ἴταλοί ξαναγύρισαν στὴν ἐπίθεσί τους ἐναντίον στα ὑψώματα 717 - 731, ἐπὶ τῆς Τρεμπεσίνας, συνοδεύοντας τὴν ἐπίθεσί τους με ἰσχυρότατον βομβαρδισμό τῆς περιοχῆς Κιάφε - Λούζιτ - Μαζιάνι, για νὰ καλύψουν τὰ ἐσωτερικὰ πλευρὰ τῆς ἐπιθέσεώς τους. Καὶ ναὶ μὲν ἡ ἐπιχειρήσις πρὸς τὴν Τρεμπεσίνα ἀπέτυχε, τὸ ὕψωμα, ὅμως, 717 ἔπεσε πάλι στὰ χέρια τῶν Ἰταλῶν. Μία ἀντεπίθεσις ἀπὸ μέρους τῶν ἐλληνικῶν τμημάτων γιὰ τὴν ἀνακατάληψί του, δὲν ἀπέδωσε ἀποτελέσματα.

Οἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἰταλῶν διαδέχονταν ἡ μία τὴν ἄλλη σὲ ἀπανωτὰ κύματα κατὰ τοῦ μετώπου τῆς I Μεραρχίας μέχρι τῆς 18:30', ἀλλὰ ἅπασαι ἀπέτυχον. Ἀλλὰ στὶς τρεῖς οἱ Ἴταλοί πάλι ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Κιάφε - Λούζιτ τώρα, ἀλλὰ καὶ πάλι ἀποκρούσθησαν. Ὅπως καὶ ἐτέρα προσπάθεια τοῦ ἐχθροῦ εἶχεν τὴν τύχη τῶν προηγουμένων.[...].

Ἔτσι τελείωσε ἡ πρώτη ἐκείνη ἡμέρα τῆς μεγάλης ἰταλικῆς ἐπιθέσεως. Ὁ ἐχθρὸς ἐπετέθη σὲ ἀλλεπάλληλα κύματα ὀρμητικῶν ἐφόδων, ἐνῶ σμήνη βομβαρδιστικῶν ἀεροπλάνων ὑποστήριζαν τὶς προσπάθειές του καὶ ἐκάλυπταν διὰ πυρός καὶ σιδήρου τὴν περιοχὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἄψου μέχρι Κουρβελέσι. Ὅμως, τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ κατῶρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὸ βάρος τῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, με μόνη ἀπώλεια τὸ 717 ὕψωμα, πού τὸ

ὑποστήριζε δύναμις οὐλαμοῦ, ἡ ὁποία εἶχε ἐντολή νὰ προτάξῃ ἐκεῖ ἄμυνα περιωρισμένης διαρκείας.

Ἀλλὰ τὸ κυριότερο χαρακτηριστικό αὐτῆς τῆς μέρας ἦταν ἡ ἐπίμονη προσπάθεια τῶν Ἰταλῶν νὰ καταλάβουν μὲ κάθε θυσία τὸ ὕψωμα 731. Πέντε - ἕξ ἐπιθετικές ἔφοδοι πραγματοποιήθηκαν τὴν ἴδια μέρα ἐναντίον τοῦ ὕψωμα αὐτό, πού ἡ ἰταλική ἀεροπορία βομβάρδιζε συνεχῶς, χωρὶς οὔτε μίαν στιγμή ἀνάπαυλας.»

Ὁ λογοτέχνης καὶ ἀκαδημαϊκός **Ἄγγελος Τερζάκης**, πολεμιστής καὶ πολεμικός ἀνταποκριτής τὸ 1940, ἔγραψε:

“Ξημερώνει ἡ 10 Μαρτίου 1941, ἡμέρα Δευτέρα, καὶ τὸ πυροβολικό τοῦ Καβαλλέρο ξαναρχίζει... ἀπὸ τὴν Τρεμπεσίνα, μὲ πεῖσμα διπλό, γιατί ἡ πρώτη μέρα χάθηκε κι αὐτό εἶναι ἄσχημο γιὰ μίαν ἐπίθεση, πού πρέπει νὰ τὸ πετύχει στὶς πρῶτες ὥρες της. Τὸ κανονίδι τώρα ἀπλώνεται ἀνατολικά, στὸ 731. Εἶναι τέτοιο πού μόνο μὲ τοὺς θρυλικούς βομβαρδισμούς τοῦ Βερντέν, στὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ. Τ’ ἀκούει καὶ ζαρώνει περίτρομη ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἑλληνικά πυρά, τῆς ἔκοψαν τὴν ὀρμὴ, ὡς πού τὸ μεσημέρι οἱ Ἰταλοὶ ἐνισχυμένοι μὲ νέες δυνάμεις, ξανάρχισαν, ὅμως, τὸ πεζικό κατόρθωσε μὲ μόνον τὰ δικά του νὰ σπάσει τὸ πρῶτο κύμα τοῦ ἐχθροῦ.

Στὶς 6 τ’ ἀπόγεμα οἱ Ἰταλοὶ ἄνοιγαν μεγάλη φωτιά κατὰ τοῦ 731. Χίμηξαν ὕστερα μὲ ταυτόχρονη προσπάθεια νὰ τὸ ὑπερκεράσουν ἀπὸ τὴ δημοσιά, ἐνῶ ἐπιαναν καὶ νὰ βομβαρδίζουν τὴν Τρεμπεσίνα. Ἦταν ἡ ἔβδομη ἐπίθεσή τους γιὰ τὸ 731. Τὸ ὕψωμα ἔμπαινε πιά, ζωσμένο μὲ φλόγες στὸ θρυλο”.

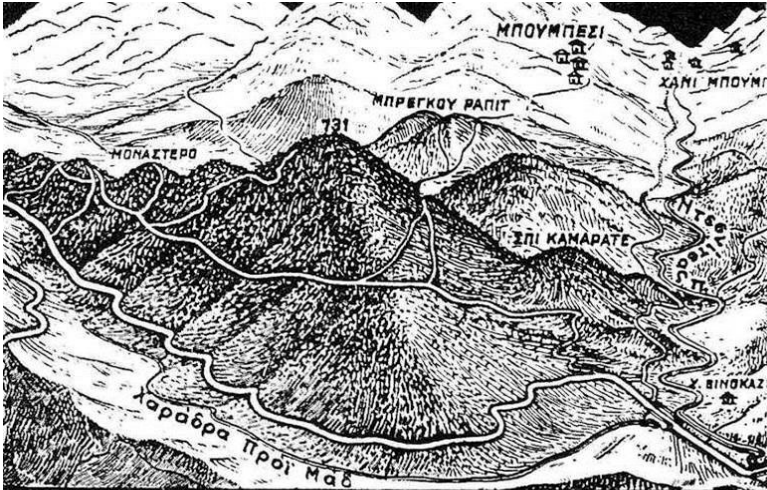
**Πίνακας ήρωϊκῶς φονευθέντων,
στις 9/3/1941, στο ὕψωμα 731, Ν/Δ Μπούμπεσι**

A/A	Όνοματεπώνυμο	Βαθμός
1.	Γεωργιάδης Σπυρίδων τοῦ Ἰωάννη	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
2.	Γρηγορίου Γρηγόριος τοῦ Χριστοδοῦλου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
3.	Δερβίσης Κωνσταντῖνος τοῦ Ἰωάννη	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
4.	Θεοδώρου Χρῆστος τοῦ Λάμπρου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
5.	Καραβαγγέλης Δημήτριος τοῦ Ἀθανασίου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
6.	Κατσιπόντης Γεώργιος τοῦ Παναγιώτη	Δεκανέας 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
7.	Κοντός Γεώργιος τοῦ Κωνσταντῖνου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
8.	Κοτούζας Νικόλαος τοῦ Γεωργίου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
9.	Λάμπας Χρῆστος τοῦ Εὐαγγέλου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
10.	Νάζαρης Δημήτριος τοῦ Μιχαήλ	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
11.	Ξηροτύρης Ἀθανάσιος τοῦ Ἀλεξάνδρου	Στρατιώτης 34 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
12.	Σερέτης Βασίλειος τοῦ Γεωργίου	Ἄνθυπολοχαγός 51 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
13.	Τσιαντᾶς Εὐάγγελος τοῦ Κωνσταντῖνου	Δεκανέας 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
14.	Τσικάρης Εὐάγγελος τοῦ Δημητρίου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ
15.	Χήτας Χαράλαμπος τοῦ Νικολάου	Στρατιώτης 5 ^{ου} Σ.Πεζικοῦ

Ἡ νύχτα τῆς 8^{ης} Μαρτίου 1941 εἶχε περάσει ἡσυχῇ, καὶ τίποτε δὲν προέλεγε τὴν ἐπερχομένην καταιγίδα. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐφάνησαν αἱ πρῶται ἀμυδραὶ λάμπεις αἱ διατρέχουσαι πεπλανημένως τὸν οὐρανὸν καὶ φωτίζουσαι διὰ προσφάτου φωτός μακρυνούς ὀρίζοντας, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἐξαφανίσωσι κατὰ κράτος τὸν σκυθρωπὸν πέπλον τῆς νυκτός...

Αἴφνης μυκηθμός πυρός διέρχεται τὸ ἄπειρον. Αἱ ὁμοβροντίαι τῶν Ἰταλικῶν πυροβόλων ταρασσοῦν τὴν σιγὴν τῆς περιοχῆς... Νομίζεις ὅτι ἠνοιχθήσαν αἱ πύλαι τῆς Κολάσεως... Τὰ Ἑλληνικά πυροβόλα, ἀπαντοῦν ἀμέσως μὲ τὴν βροντώδη φωνὴν τους πού ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἠχώ τῶν γύρω βουνῶν καὶ φαράγγων. Χάλαζα παντός εἶδους βλημάτων καὶ βομβῶν καλύπτει τὴν περιοχὴν τοῦ ὑψώματος 731, ὡς αἱ θύλλαι ἐκεῖναι τῶν χαλαζῶν, τὰς ὁποίας ἐκτοξεύει ἐνίοτε ὁ οὐρανός... Ἡ Κόλασις μεθ' ὅλων τῶν δαιμόνων τῆς εἶχεν ἐπιπέσει ἐναντίον τοῦ ὑψώματος τούτου... Ὁ ὀρίζων ἀπαστράπτει ἀπὸ μακρὰς πυρίνας γλώσσας, αἱ ὁποῖαι συμπλέκονται, συγχέονται καὶ ἔπειτα διασκορπίζονται καὶ σκιρτῶσιν σπινθηροβολοῦσαι. Ἦτο ἡ αὐγὴ τῆς 9^{ης} Μαρτίου 1941, πρώτης ἡμέρας τῆς μεγάλης ἐαρινῆς Ἰταλικῆς Ἐπιθέσεως, τὴν ὁποίαν παρακολουθεῖ ὁ Μουσουλίνι - ἐπὶ τούτῳ, ἐλθὼν εἰς Ἀλβανίαν, ἀπὸ δεσπόζοντος παρατηρητηρίου ἐπὶ τῆς μνημειώδους τοποθεσίας τῶν «Τριῶν Ἀβγῶν».

Τὸ ὑψωμα 731 ἐφλέγετο κυριολεκτικῶς... Κοχλάζων λέβης πυρός ἐξεκκενοῦτο συνεχῶς κατ' αὐτοῦ. Δὲν διακρίνεται τίποτε ἀπὸ αὐτό παρά μόνον οἱ καπνοὶ τῶν διαρρήξεων τῶν πάσης φύσεως βλημάτων καὶ βομβῶν,

Μία πρόχειρη πανοραμική εפוψis τῆς μετώπικῆς γραμμῆς τοῦ ὄψωματος 731, ὅπου συνεντρίθησαν οἱ μεραρχίες τοῦ 8ου ἰταλικοῦ σώματος στρατοῦ (9 – 14 Μαρτίου 1941).
(Σχεδίασμα Γ. Δουρδοῦ)

πού ὁμοιάζουν μὲ τὰ πύρινα σύννεφα πού ἔκαψαν τὰ Σόδομα καὶ Γόμορα, ἥ - ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Πίνδαρος - «ἐπακτός ἐλθῶν ἐριβρόμου νεφέλας στρατός ἀμείλιχος» («χύμηξεν ἐπάνω του ἀμείλικτος στρατός ἀπὸ κεραυνοφόρα νέφη»)...

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἡμέρα προχωρεῖ γιὰ καλὰ, ἀδιαφοροῦσα διὰ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων... Ὁ ἥλιος, ὅμως, δὲν τολμᾷ νὰ προβάλῃ καὶ νὰ φωτίσῃ τὸ παιζόμενον δράμα, ἴσως ἀπὸ ἀποστροφὴν τοῦ πρὸς τὴν φρίκην ἢ ἀπὸ φόβον του, μήπως λερώσει τὶς ἀκτίνες του στοῦ αἵμα πού ἔχει πλημμυρίσει τὸ 731...

Κοντεύει μεσημέρι. Νομίζουμε ὅτι ἡ γῆ ἀνατρέπεται καὶ τὴν αἰσθανόμεθα σαλεύουσιν ὑπὸ τους πόδας μας. Ἡ Μοίρα καὶ ἡ Ἱστορία ρίχνουν ἐπάνω στὴν περιοχὴ αὐτὴ τὰ ἀτσαλένια τους ζάρια...

Ὅλα τὰ σύνεργα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου χτυποῦν ἀλύπητα τὸ 731. Κόκκινες διαρρηξῆεις, μαῦρες διαρρηξῆεις,

σταχτιές διαρρήξεις, καὶ ποικιλόχρωμοι καπνοὶ τὸ ἔχουν ἀγκαλιάσει... Καὶ ὁμως, μέσα σ' αὐτόν τὸν ἔβδομο κύκλο τῆς κολάσεως τοῦ Δάντη ζοῦν Στρατιῶται πού κρατοῦν σφιχτὰ τὸ ὕψωμα...

Σέ λίγο τὸ Οὐράνιο τόξο κατακάθαρο περιβάλλει τὸ ὕψωμα λές κι ὁ Οὐρανὸς στεφανώνει μὲ τρίχρωμο στεφάνι τοὺς ὑπερασπιστὰς του... Οἱ σφαιρες καὶ οἱ ὀβίδες τῶν ἀντιπάλων μας σχηματίζουν σιδηροῦν θόλιον ἄνωθεν τῶν κεφαλῶν τῶν γενναίων μας, πού χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀσπίδα τους τοὺς λάκκους πού ἔχουν ἀνοίξει τὰ βλήματα καὶ αἱ βόμβαι τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ τῆς Ἀεροπορίας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τῶν ὁποίων ἡ θέλησις εἶναι ἀλύγιστος...

Ἡ τρικυμία σιδήρου καὶ ὁ θάνατος πού χτυπᾷ πανταχόθεν δὲν τρομάζει τὰς ἀποφασιστικὰς ἐκείνας καρδίας. Ὅπως τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ἐξογκοῦνται καὶ ἐξαφανίζονται καὶ θραύονται συνεχῶς εἰς τὴν ἀκτὴν μετὰ πατάγου παρασύροντα ἄμμον καὶ χάλικας, ἔτσι ἐθραύοντο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γραμμῶν αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Μόνη ἀνάμνησις τῶν κυμάτων παραμένουν ὄστρακα, μόνη ἀνάμνησις τῶν ἐχθρικῶν ἐπιθέσεων παραμένουν πτώματα - πτώματα...

Εἶναι ἡ ὥρα Δευτέρα περίπου ἀπογευματινῆ. Μέσα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τοῦ ὕψωματος διακρίνονται σκιαὶ ἀνθρώπων κινουμένων πρὸς τὰ εμπρὸς... Τὶ συνέβαινε; «Ἐγέρθητι ἐσύ πού διαβάζεις τὶς γραμμές αὐτές ἢ πού ἀκοῦς τὴν ἀφήγησίν μου ταύτην, ὅποιοσδήποτε κι ἂν εἶσαι, καὶ στάσου προσοχὴ...».

Βούρκωσαν τότε τὰ μάτια μου ἀπὸ Ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ συγκίνησιν καὶ βουρκώνουν πάντα, ὅταν θυμοῦμαι τὴν εἰκόναν αὐτὴν... Ἐπρόκειτο περὶ ἀντεπιθέσεώς μας, ἡ ὁποία ἐξετοξεύθη, ἐνῶ αἱ ἐχθρικαὶ

γραμμάι έκαίγοντο κυριολεκτικῶς από τὰ ἀριστοτεχνικά πυρά ὀλοκλήρου τοῦ Πυροβολικοῦ μας, τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς, τὸ ὁποῖον ἔβαλλε φρενιασμένα καὶ μὲ ἀφάνταστη ταχυβολία καὶ ἀχρήστευσε, λαμπαδιάζοντάς τα, τὰ μόλις ἐμφανισθέντα ἐχθρικά ἄρματα μάχης...

Ἐκανε λίγο κρῦο μὰ οἱ περισσότεροὶ ὑπηρεταὶ τῶν πυροβόλων μας εἶχαν βγάλει τὰ χιτώνιά τους καὶ ἦσαν ξανααμμένοι καὶ καταἰδρωμένοι ἀπὸ τὴν κούραση τῆς, ἄνευ διακοπῆς ἐπὶ ἐπτάωρον, ὑπηρετήσεως τῶν πυροβόλων, τὰ ὁποῖα ἦσαν σχεδόν πυρακτωμένα... Ναι, λοιπόν, με περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον, ἀμιλλώμενοι εἰς ἡρωϊσμόν, ἀδελφωμένοι καὶ μὲ ἐνιαίαν ἀπόφασιν διὰ τὴν Νίκην, ὠρμοῦσαν ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται τοῦ 731 πρὸς τὰ ἐμπρός, εἰς τὴν χάλαζαν τῶν μύδρων πού ὄργωναν τὸ ἔδαφος...

Εἶχαν ὅλοι καταληφθεῖ ἀπὸ τὴν Τεράν ἐκείνην μανίαν, ἢ ὁποῖα οὔτε συζητεῖ, οὔτε λογικεύεται... Εἶχε τεθεῖ εἰς ἐνέργειαν ἡ τρομερὰ Στρατηγικὴ τῶν Μαζῶν, καὶ οἱ ἀτρόμητοι μαχηταὶ ἀντεπετίθεντο μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς ἀπελπισίας καὶ ἔτρεχαν στὴν ἀγκαλιά τοῦ θανάτου μέσα εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν, ἢ ὁποῖα μόνον τὴν σκληροτάτην συναυλίαν τοῦ πολέμου ἐγνώριζεν.

Πλήρης ἀποθέωσις δηλαδὴ τοῦ ἀγίου ἐκείνου πάθους τὸ ὁποῖον, ὅταν καταλάβῃ τὰς μάζας, δὲν ὑπακούει εἰμὴ μόνον εἰς τὸ ιδεῶδες πού ἐξέθρεψε τὸ πάθος αὐτό καὶ τὰς ἐπιταγὰς τῆς Ἱστορίας ἐκάστου Λαοῦ καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀκαταγώνιστον καὶ ἀκατάβλητον, διότι ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ προχωρήσει πέραν τοῦ θανάτου... Κάθε βῆμα πρὸς τὴν Δόξαν ἦτο καὶ βῆμα πρὸς τὸν Τάφον καὶ ἐσημειοῦτο διὰ γραμμῆς αἵματος...

Τότε ἔβγαλα τὸ συμπέρασμα ὅτι, στον πόλεμον ὁ θάνατος ἐξαγοράζει τὴν ἀγριότητά του μὲ κάποιαν

τρομεράν ἀξιοπρέπειαν καὶ στή φωτιά τῆς μάχης οἱ γενναῖοι παίρνουν μίαν στάσιν ὑπερήφανον καὶ μεταμορφώνονται ἐνῶ ἐξαφανίζονται...

Ἡ νύχτα ἔφθασε καὶ τὸ ὕψωμα 731 ἦτο γερά στα χέρια μας. Ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλες παρόμοιες ἡμέρες καὶ νύχτες, χωρὶς καμμία ἀνωτέρα θέλησις νὰ δύναται νὰ ἐπιστεύση τὴν πορείαν τους, ὅλες οἱ μέρες καὶ οἱ νύχτες τῆς δεκαήμερου ἐαρινῆς Ἰταλικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τὰς ὁποίας ξεμάθαμε ὀλότελα τὸν ὕπνο... καὶ κάθε πῆδημα τοῦ λεπτοδείκτου ἐσήμαινε καὶ ἐπιθανατίους ρόγχους...

Ναί, δέκα ἡμέρες καὶ δέκα νύχτες ἡ γῆ ἔφτυνε πρὸς τὸν Οὐρανὸ κορμῖα κομματιασμένα, ὁ Οὐρανὸς σφυροκοποῦσε τὴ γῆ μὲ σιδερένιες γροθιές, ὁ Ἄρης ἔσπερνε ἀτσάλι σ' ὅλη τὴν περιοχὴ, καὶ οἱ νεκροὶ ξανασκοτωνόντουσαν...

Ἡ δυσσομία τῶν σκοτωμένων, οἱ γογγυσμοὶ τῶν βαρέως τραυματιῶν, οἱ λυγμοὶ τῶν ξεψυχούντων, ἡ ἀγωνία τῶν ζώντων καὶ οἱ κρωγμοὶ τῶν ἀγρίων πεινασμένων πουλιῶν δημιουργοῦν μίαν ἐφιαλτικὴν αὐτόχρημα ἀτμόσφαιραν...

Ἡ ἀνασκαμμένη ἀπὸ ἀμέτρητες ὀβίδες καὶ ἀεροπορικὲς βόμβες γῆ εἶναι, πλημμυρισμένη ἀπὸ νεκρούς... Οἱ ἐπιζῶντες χώνονται μεταξύ τῶν νεκρῶν, ζοῦν ἐν ἐπαφῇ μ' αὐτούς, τοὺς χρησιμοποιοῦν ἐνίοτε γιὰ προκάλυμμα καὶ ἀναπνέουν τὴν ὀσμὴν τῶν πτωμάτων... Ὅλη ἡ φρίκη τοῦ πολέμου εἶναι παροῦσα...

Τὸ ὕψωμα ὁμῶς 731 οὐδέ στιγμὴν ἔπαυσε νὰ εἶναι Ἑλληνικόν διότι, αἱ καρδίαι εἶχον νικήσει τὰς πολεμικὰς μηχανάς. Πλημμυρισμένοι στὸ αἶμα οἱ γίγαντες τοῦ 731 ἀμύνονται μὲ λυσσασμένο φανατισμὸ πάνω στὴν ἱερά πλέον γῆ τοῦ ὕψωματος αὐτοῦ... Καὶ τότε πού ἡ

δοκιμασία ξεπερνούσε τὰ ὄρια τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων αὐτοὶ παρέμειναν στή θέση τους μὲ πίστη στήν Νίκη γνωρίζοντας ὅτι ὀλόκληρος ἡ Ἑλληνική Ἱστορία τοὺς καμαρώνει...

Ὅλα αὐτὰ συνέβησαν εἰς τὸ ὕψωμα 731 κατὰ τὴν μεγάλην ἐαρινὴν Ἰταλικὴν Ἐπίθεση τοῦ Μαρτίου τοῦ 1941. Τὰ εἶδον μὲ τὰ μάτια μου καὶ ὅπως λέγει ὁ Ἡράκλειτος «ὄφθαλμοὶ γὰρ ὠτῶν ἀκριβέστεροι μάρτυρες» («οἱ ὄφθαλμοὶ δηλαδή εἶναι ἀκριβέστεροι μάρτυρες ἀπὸ τὰ ὠτα»)...

Διερωτᾶται κανεὶς καὶ δικαίως «πῶς Ἕλληνες Στρατιῶται ὑπερασπισταὶ τοῦ 731 κοινοὶ καὶ ἀπλοὶ ἄνθρωποι μετεβλήθησαν ὅλοι των καὶ ἀκαριαίως εἰς “Ἡρώας”»; Ἡ ἰδική μου ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι ἡ ἐξῆς: «Φαίνεται ὅτι ἡ ἀντίστασις ἑνὸς λαοῦ λαμβάνει πολλάκις χαρακτῆρα σκληρόν, ἀνάλογον τοῦ ὑποστηριζομένου δικαίου ἢ τῆς ὑποστηριζομένης ἐδαφικῆς περιοχῆς. Ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ὑποστηριζομένου Ἐθνικοῦ Δικαίου καὶ τῆς τεραστίας Στρατιωτικῆς ἀξίας τῆς τοποθεσίας τοῦ ὑψώματος 731 ἐχαλύβδωσαν τοὺς ὑπερασπιστάς τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς... Ἡ μάχη δὲν εἶναι περίπτωσις ἰδιορρύθμων προσωπικοτήτων, καὶ ὁ βίαιος θάνατος καθὼς καὶ ὁ ἥρωισμὸς νὰ τὸν ἀψηφίσῃ κανεὶς ὑπάγονται ἴσως εἰς κάποιον νόμον ἰσορροπίας... ὁ δὲ Στρατιώτης πού ξέρει γιατί πολεμᾷ καὶ πού πιστεύει στήν ἱερότητα τοῦ ἀγῶνος του οὐδέποτε νικᾶται, ἔστω καὶ ἐάν φονεῦται...».

Τὸ ὕψωμα 731 ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄφθονα καὶ ὑπέροχα παραδείγματα, ἡρέμου γενναιότητος, ἐκουσίας αὐτοθυσίας καὶ ἀποφασιστικῶς καὶ ὀλοκληρωτικῶς ἐκπληρωθέντος καθήκοντος... Τὸ ὕψωμα αὐτὸ συνεκέντρωσε τόσους Ἡρώας ὅσους θὰ ἔψαχνε νὰ βρῆ κανεὶς εἰς τὰ παλαιὰ ἐπικά χρόνια σκορπισμένους εἰς

διάφορα σημεῖα τῆς γῆς καὶ εἰς πολλά ἔτη. Καμμία ἀπό τὰς βασικὰς προϋποθέσεις τοῦ πραγματικοῦ Ἡρωισμοῦ δὲν ἔλειπαν ἀπὸ τούς μαχητὰς τοῦ ὀνομαστοῦ ὑψώματος, οὔτε ἡ αὐτοθυσία, οὔτε ἡ ἀνιδιοτέλεια, οὔτε ἡ περιφρόνησις τοῦ θανάτου, οὔτε τὸ Ἡθικόν περιεχόμενον τοῦ σκοποῦ...

Αἱ φυσιογνωμίαι τῶν θὰ συνθέτουν τὸν μεγαλειώδη πίνακα τῆς Ρητορείας τῆς Φιλοπατρίας τῶν - τῆς Εὐγλωττίας τῆς θυσίας τῶν - τῆς Εὐστομίας τοῦ ὄπλου τῶν, καὶ θὰ ἐμφανίζουσι τὸ τρίπτυχον τῶν ἀδαμάστων ὑπερασπιστῶν τῆς Ἐλευθερίας, δηλαδή δύναμιν καρδίας, περιφρόνησιν θανάτου, ἄνευ ὄρων θυσίαν τῆς Ζωῆς.

Δόξα καὶ Τιμὴ στοὺς ἐπιζήσαντας ὑπερασπιστὰς τοῦ 731 καὶ αἰωνία ἡ μνήμη τῶν ἀθανάτων νεκρῶν τοῦ καθαγιασθέντος διὰ τοῦ αἵματος Ἑλλήνων Στρατιωτῶν θρυλικῶ τούτου ὑψώματος.

Ἐγγραφον, Φεβρουάριος 1968

Θ. Βουδικλάρης

Ροῦπελ - Λίσσε

Άποσπάσματα απότὰ κεφάλαια: VI, VII, VIII, IX καὶ X τοῦ βιβλίου: «*Ροῦπελ*», τοῦ Χρήστου Ζαλοκώστα.

Προλογικά

Ἡ ὀχύρωση Μεταξά, ἢ ἀλλιῶς **γραμμὴ Μεταξά**, στὴν Ἀνατολική Μακεδονία, περιλάμβανε ἀπὸ δυτικά πρὸς ἀνατολικά, τὰ ἐξῆς ὀχυρά (μὲ τοὺς ἀναφερόμενους διοικητές τους κατὰ τὴ διάρκεια τῆς γερμανικῆς ἐπίθεσης):

α) Δυτικά τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνα, στὸ Μπέλες:

Ποποτλίβιτσα (Λοχαγὸς Θελούνης),

Ἰστίμπεη (Ταγματάρχης Πικουλάκης Ξανθός),

Κέλκαγια (Λοχαγὸς Ζακυνθινὸς Τηλέμαχος),

Ἀρπαλούκι (Ταγματάρχης Καραθάνος Δημήτριος),

Παληουριῶνες (Ταγματάρχης Χατζηγεωργίου Ἀλέξανδρος).

β) Ἀνατολικά τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνα:

β1) *Ροῦπελ* (Ἀντισυνταγματάρχης Δουράτσος Γεώργιος),

Καρατάς (Ταγματάρχης Κοντογιάννης Ἀστέριος),

Κάλη (Ταγματάρχης Κωστόπουλος Κωνσταντῖνος).

Αὐτὰ τὰ ὀχυρά μαζί μὲ τὰ προηγούμενα ὀχυρά, πού βρισκόνταν δυτικά τοῦ Στρυμόνα, κάλυπταν τὴν κύρια ὄδευση ἀπὸ τὴν Τζουμαγιά πρὸς τὴν κοιλάδα τῶν Σερρῶν.

β2) *Περσέκ* (Λοχαγὸς Θύμης Σπυρίδων),

Μπαμπαζώρα (Ταγματάρχης Κώτσης Ἀναστάσιος),

Μαλιάγκα (Θεοδωρόπουλος Εὐστάθιος),

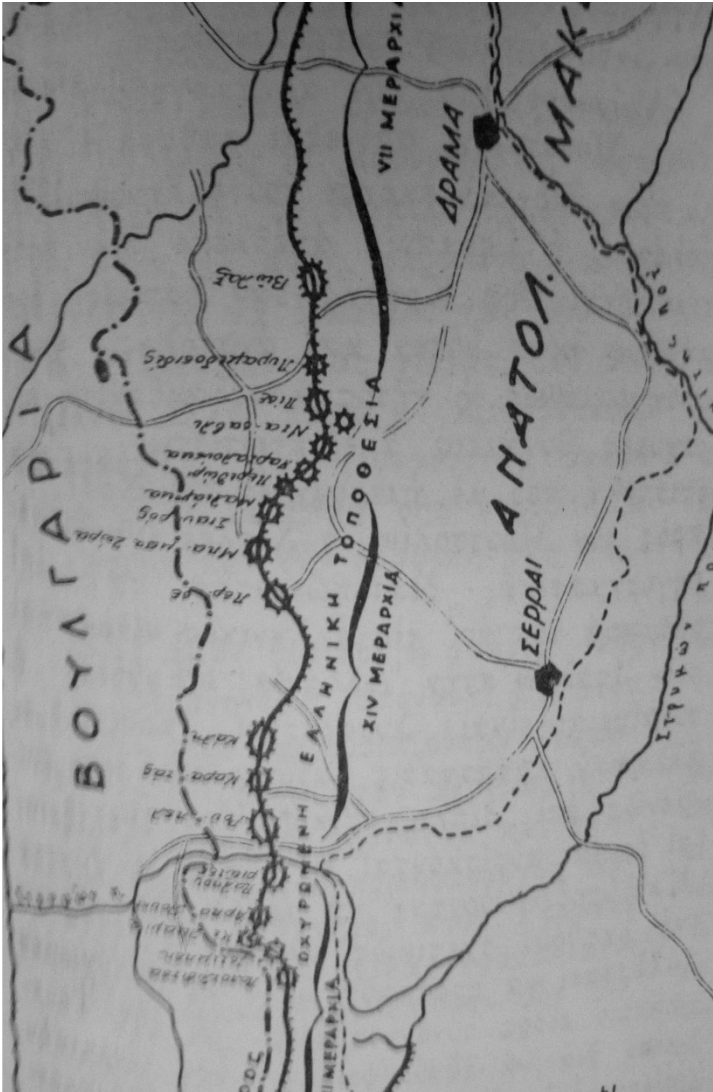
Περιθώρι (Λοχαγὸς Δαράτος Σπυρίδων),

Παρταλούσκα (Λοχαγὸς Δρακουλαράκος Σταῦρος),

Ντάσαβλι (Υπολοχαγὸς Κόνιαρης Ἰωάννης),

Λίσσε (Ταγματάρχης Δετοράκης Γεώργιος),

Πυραμοειδές (Λοχαγὸς Ρογκάκος Παναγιώτης),

Όχυρά Μεταξά

Καστίλλο (Λοχαγός Θεοδωράκης Γεώργιος),
Άγιος Νικόλαος (Λοχαγός Χατζίκος Γεώργιος),
Μπαρτσισέβα (Λοχαγός Δημίδης Παναγιώτης).

Όλα αυτά βρίσκονταν στα ύψιπεδα του Νευροκοπίου και κάλυπταν την οδευση από Νευροκόπι προς την κοιλάδα της Δράμας.

γ) Έχινου (Ταγματάρχης Δρακούσης Χρίστος),
Νυμφαίας (Ταγματάρχης Άναγνωστός Άλέξανδρος)
στη Δυτική Θράκη.

Οι απώλειες τῶν Γερμανῶν ὑπῆρξαν σημαντικές. Σύμφωνα με γερμανικές πηγές οἱ τραυματίες καὶ οἱ ἀγνοούμενοι ἀνήλθαν σὲ 2.305 καὶ οἱ νεκροὶ σὲ 555. Ἀνάλογος ἦταν καὶ ὁ ἐλληνικὸς φόρος αἵματος, καθὼς οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματίες ξεπέρασαν τοὺς 1.000 («*Ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδας στὸν Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο*», Διεύθυνση Ἱστορίας Στρατοῦ - Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ, Ἔκδοση Διεύθυνσης Ἱστορίας Στρατοῦ, Ἀθήνα 2009.)

Τὸ Μάιο τοῦ 1942 ἡ Ἀνώτατη Διοίκηση τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἀπέστειλε, στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία, Ἐπιτροπὴ Ἀξιωματικῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸ *Σνάιντερ*, γιὰ νὰ μελετήσουν τὴν ἐλληνικὴ αὐτὴ ὀχύρωση. Μετὰ τὴ σχετικὴ αὐτοψία κατέληξαν στὰ ἐξῆς συμπεράσματα:

Τὸ ἐλληνικὸ αὐτὸ σύστημα ὀχύρωσης ἀποτελοῦσε τὸ μέσο ὄρο μεταξύ τῆς γαλλικῆς ὀχύρωσης(γραμμὴ Μαζινὸ) καὶ τοῦ συστήματος ὀχύρωσης ἄλλων κρατῶν.

Συγκεκριμένα: ἡ γαλλικὴ ὀχύρωση χαρακτηριζόταν ἀπὸ ὑπερβολικὴ κάλυψη καὶ ὑπερβολικὴ φροντίδα εὐζωΐας τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἀπὸ ποσότητα ὀπλισμοῦ μικρῆς σὲ σύγκριση μετὰ τὴν ἕκταση τῶν ὑπογείων ἐσκαφῶν τῶν ὀχυρῶν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ ὀχύρωση τῶν ἄλλων κρατῶν χαρακτηριζόταν ἀπὸ ἀνεπαρκὴ φροντίδα γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἀπὸ δυσανάλογη μεγάλη

πυκνότητα όπλισμοῦ σέ σύγκριση μέ τήν ἔκταση τῶν όχυρωματικῶν ἔργων.

Τά ἑλληνικά όχυρά χαρακτηρίστηκαν ὡς παρέχοντα ἑπαρκῆ κάλυψη, ἑπαρκῆ φροντίδα γιά τή ζωή τοῦ προσωπικοῦ καί πυκνότητα όπλισμοῦ ἀνάλογη μέ τήν ἔκταση τῶν ἔργων. Ἐπίσης, στά ἑλληνικά όχυρά ὑπῆρχε καταπληκτική ἔκλογή τῶν θέσεῶν τους, ἄριστη ἔκμετάλλευση τοῦ ἐδάφους καί καλή προσαρμογή ἀμυντικοῦ πυρός σέ σχέση μέ τήν τοποθεσία τους

« VI

[...]Καθῶς βλέπουν οἱ Ἕλληνες πυροβολητές πῶς χάνει ὁ ἔχθρός σιγά - σιγά τὸ θάρρος του καί μαζεύεται σέ διστακτικούς όμίλους, λησμονᾶν τή διαταγή οἰκονομίας πυρομαχικῶν καί κοπανᾶν ἀλύπητα αὐτές τίς συγκεντρώσεις. Σὰ στάχια θερίζουν οἱ ριπές τῶν πολυβόλων δέκα - δέκα τοὺς ναζῆδες. Ἐνας φαῦλος κύκλος συμβαίνει τότε: ὅσο καθαρώτερα ἀντιλαμβάνονται οἱ Γερμανοί τὸ μακελιό πού γίνεται στίς τάξεις τους, τόσο περισσότερο όμαδιάζουν ἀντί ν' ἀραιώνονται. Τώρα πιά δὲν προχωροῦν καθόλου.[...].

Ἔτσι ἐκφυλλίζεται μέ παράλογες ἀπώλειες αὐτή ἡ μεγάλη ἐπίθεση γερμανικοῦ πεζικοῦ, τήν τρίτη μέρα τῆς μάχης. Σ' ὄλο τὸ μέτωπο δὲν καταφέρνουν νὰ πατήσουν οἱ χιτλερικοί παρά μόνο τὸ μικρὸ όχυρὸ Ντάσβαλι, νὰ λιώσουν μέ εἰδικά φλογοβόλα τή σιδερένια πόρτα του καί νὰ μποῦνε μέσα. Μὰ ἡ φρουρά κατορθώνει μέ ὑπεράνθρωπη προσπάθεια νὰ τοὺς διώξη καί νὰ κρατήση πάλι ἄπιαστους τοὺς κρῖκους τῆς ἄμυνας.

Ψηλά ἀπό τ' ἀερόστατο ὁ Γερμανός στρατηγός βλέπει τή στρατιά του, ἰσχυρότατο ὄργανο πολέμου πού τοῦ ἐμπιστεύτηκε ὁ Φύρερ, γιά νὰ παραβιάση τή γραμμή

Ροϋπελ, τή βλέπει νά δίνη χτυπήματα, χωρίς αποτέλεσμα. "Όπου κι ἄν ἔκρουσε τὰ όχυρά, οἱ Ἕλληνες ἀγρυπνοῦσαν καί τόν ἔριξαν πίσω.[...]. Ἐνάμιση τώρα χρόνο στήν Πολωνία, στήν Ὀλλανδία, τὸ Βέλγιο, τή Γαλλία, παντοῦ εἶχε ἀντιμετωπίσει στρατούς τρομαγμένους ἀπό τὰ στούκας καί τάνκς του, μόνο ἐδῶ ἀντίκρουσε σωστή ἐνεργητική ἄμυνα πού ἀπαντοῦσε μέ ἀντεπιθέσεις σέ κάθε του ἐπίθεση. [...].

Ὁ ἥλιος γέρνει νά δύση, ὅταν ἕνας δικός μας μέραρχος πάει ὡς τὸ Πυραμιδοσειδές νά παρακολουθήσῃ ἀπό κοντά τόν ἀγῶνα. Ὁ φρουρός πού τόν ἀναγνωρίζει, ἀντί νά τοῦ παρουσιάσῃ ὄπλα, τοῦ κλείνει τὸ μάτι καί τοῦ λέει:

«Ἦρθες νᾶ δῆς μόνος σου πῶς τοὺς κοπανᾶμε;»

Μὰ ὁ Μέραρχος δέν ἔχει ὄρεξη γι' ἀστεῖα, προσπερνάει ἀμίλητος. Ἀπό τὸ παρατηρητήριο πού ἀνεβαίνει φαίνονται στήν κατηφοριά μπροστά του νά πυργώνουν σωροί σκοτωμένων ἐχθρῶν, φαίνονται τὰ κράσπεδα τοῦ Λίσσε νά μαυρίζουν ἀπό ξέπατα τάνκς.[...]. Ἀντί νᾶ σφίξῃ τὰ πρησμένα χέρια τῶν παλικαριῶν πού τόν τριγυρίζουν γελαστοί, ἀντί νά παρηγορήσῃ τραυματίες βουτηγμένους ἀκόμα στὰ αἱματά τους, ρωτᾶ κάτι παράδοξα πράματα, ἄν ἔχουν ἀνοίξει ὀρύγματα ἀπό τήν πίσω μεριά σὰ νά πρόκειται ποτέ ν' ἀφήσουν τοὺς Γερμανούς νά φτάσουν πρὸς τὰ ἐκεῖ.[...].

Ὁ Μέραρχος δέν εἶναι τρελλός. Ἔμαθε ἀπό τὸ Σωματάρχη του τήν εἶδηση πῶς τὸ σερβικό μέτωπο διασπάστηκε καί ξεχύθηκαν τὰ γερμανικά τάνκς στήν κοιλάδα τῆς Δοϊράνης. Αὔριο θὰμποῦνε στή Θεσσαλονίκη. Τήν εἶδηση αὐτή δέν τήν λέει σέ κανένα, οὔτε κἄν στοῦ φρούραχο.[...].

VII

"Ὅσο περνᾶν οἱ ὥρες τόσο ἡ ἄμυνα γίνεται δυσκολώτερη, ἀλλά τόσο θεριεύουν τὰ παλικάρια μας. Ἐκεῖνο πού ἔλεγαν προχτές: «Θὰ κρατήσουμε τὸν ἐχθρό μέ τὰ δόντια», τότε

ἦταν ἀκόμη σκέτη φράση, τώρα ὅμως ἔχει γίνει πραγματικότητα.[...].

Μὰ δὲν βογοοῦσαν οἱ λαβωμένοι, δὲ λύγιζαν οἱ πόνοι τὴν καρδιά τους. Μόνο μερικοί ἐτοιμοθάνατοι ἀγκομαχοῦσαν παραπονεμένοι. Ζήταγαν, εἴτε κανένα φίλο τους, εἴτε τὸ διμοιρίτη ἀξιωματικό, για νὰ τοῦ ἐμπιστευθοῦν τὶς τελευταῖες τους θελήσεις, μὰ ποιὸς ἄδειαζε γιὰ τέτοια ψυχικά; Μόνον ν' ἀνεβοκατέβης στὰ ἑκατὸ σκαλοπάτια, πού χωρίζαν τὰ πολυβολεῖα ἀπ' τὸ νοσοκομεῖο, ἦταν μεγάλο χασομέρι.

Ἕνας ἀπλοϊκὸς χωριάτης ἀπ' τὴ Ρούμελη, σκοπευτὴς πολυβόλου, εἶχε χτυπηθῆ ἀπὸ ὀβίδα εὐθείας τροχιάς καὶ τὸ στῆθος του ἔστεκε ἀνοιχτό σὰ βιβλίο. Στὸ χειρουργεῖο πού τὸν μετάφεραν κατάλαβε πὼς θὰ πεθάνη καὶ ζήτησε νὰ τοῦ τραγουδήσουν «τὸν Κατσαντώνη». Κανεῖς δὲν τὸν θυμόταν. Κάποιος νοσοκόμος γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, ἄρχισε νὰ τοῦ τραγουδάῃ ἄλλο δημοτικό, μὰ ὁ Ρουμελιώτης εἶπε: «Δὲν εἶν' αὐτό». Κοίταζε τὸ γιατρό ἀπελπισμένος, χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξη. Ἐκεῖνος ἔσκυψε καὶ τοῦ χᾶιδεψε τὸ μέτωπο. Στὰ μάτια τοῦ φαντάρου φάνηκε τότε ἕνα δάκρυ πού κύλησε σιγαλά κατὰ τὸ στόμα. Κι ὕστερα ψυχοπαράδωσε.

VIII

Τετάρτη, 9 Ἀπριλίου. Τὴν ἡμέρα πού μπαίνουν στὴ Θεσσαλονίκη τ' ἄρματα μάχης τῆς μεραρχίας Φάιελ, κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴ Γιουγκοσλαβία, ἐξακολουθεῖ κι ὁ στρατός, πού πολεμᾷ κατὰ μέτωπο τὸ Ροῦπελ, τὶς προσπάθειες νὰ διαρρήξῃ τὴ γραμμή.[...]. Κόντευε τέσσερεις ἢ ὦρα τ' ἀπόγευμα, ὅταν φάνηκε μπροστὰ σὲ κάθε φρούριο θωρακισμένο ἄρμα νὰ γυροφέρνει μὲ σηκωμένη λευκὴ σημαία.[...].

Οἱ φρούραρχοι στέλνουν ἀξιωματικούς νὰ φέρουν μέσα τοὺς ξένους ἀποσταλμένους, κι ἀκοῦν μὲ κατάπληξη νὰ τοὺς ἀπαιτοῦν παράδοση τῶν ὄχυρων, ἐπειδὴ ὁ Ἕλληνας

σωματάρχης είχε αναγκασθῆ νὰ συνθηκολογήσῃ.[...]. Ἀπαντᾷ ὅτι δὲν δέχονται διαταγὲς ἀπὸ Γερμανοῦς. «Μὰ ἡ Θεσσαλονίκη συνθηκολόγησε» ἀπαντοῦν οἱ ξένοι.[...].

Τὴν αὐγὴ ὡστόσο διαλύονται τὰ ὄνειρα μόλις ἔρχεται γραφτὴ ἡ διαταγὴ μὲ τοὺς ὄρους τῆς παράδοσης. Τότε ἡ ἀπελπισία ξεσπάει. Ἄλλοι κλαῖνε δυνατὰ, ἄλλοι ἀγκαλιάζουν καὶ φιλοῦν τὰ πολυβόλα τους μὲ πάθος τόσο αὐθόρμητο πού σφίγγει τὴν καρδιά ὅσων τοὺς βλέπουν. Περίλυποι οἱ ἀξιωματικοὶ παρακολουθοῦν, χωρὶς νὰ μποροῦν ν' ἀρθρώσουν λέξη, αὐτὴ τῆ σκηνὴ ἐθνικοῦ σπαραγμοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι εὐαίσθητος, ἰκανὸς γιὰ ὑπεράνθρωπα ἔργα, ὅταν τ' ἀναλάβῃ μὲ τὴν ψυχὴ του, κι ἔτοιμος νὰ πάρῃ κατάκαρδα κάθε ματαίωση τῶν ἐλπίδων του.[...].

Πολλοὶ λοχιεὲς μὲ τὶς ὁμάδες μάχης τους τὸ σκᾶνε κρυφὰ γιὰ νὰ μὴν αἰχμαλωτιστοῦν, νομίζοντας, πὺς ἂν παραδοθοῦν θὰ μαυρίσῃ γιὰ πάντα ἡ ζωὴ τους.[...].

IX

Μαύρη λύπη πλάκωσε τὰ φρούρια, ὅταν ἐξαφανίστηκαν ὅσοι προτίμησαν ν' ἀπομακρυνθοῦνε.[...].

Δέκα ἡ ὥρα τὸ πρωί, παρουσιάζονται πάλι οἱ ξένοι πληρεξούσιοι καὶ ζητᾷν νὰ παραλάβουν τὰ φρούρια. Μετὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ πρωτοκόλλου ζητᾷν τὴν παράδοση τῶν Ἄγγλων. Ποιῶν Ἄγγλων; Μὲ κόπο πείστηκαν ὅτι μήτε ἓνας Ἄγγλος δὲν ὑπῆρχε σ' ὅλη τὴ γραμμὴ τῶν συνόρων. Τέλος, ζητᾷν νὰ τοὺς παραδοθοῦν τὰ σχέδια τῶν ὀχυρῶν καὶ τὰ ἀρχεῖα τους. Μὰ οὔτε αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν, οἱ φρούραρχοι τὰ ἔχουν κάψει ἀποβραδίς. [...].

Ἀρχίζει τότε μιὰ τελετὴ πού δὲν τὴν περίμενε κανένας. Ὁ νικητὴς τιμᾷ τὸν ἠττημένο! [...]. Δὲν κατεβάζουν τὴν ἑλληνικὴ σημαία ἀπὸ τὰ φρούρια. Ἀφήνουν τὰ ξίφη στοὺς ἀξιωματικούς, ἀπαγορεύουν στοὺς στρατιῶτες των νὰ μποῦν στὶς στοές, ἐνὸςω βρίσκονται μέσα φαντάροι.

Παρατάσσουν ἓνα τιμητικό τάγμα στοὺς πρόποδες κάποιου ὄχυροῦ καὶ παρακαλοῦν τὸ φρούραρχο νὰ κατέβῃ νὰ τὸ ἐπιθεωρήσῃ. Μιλᾷν μὲ ἀπορία γιὰ τὴν ἐλληνική ἄμυνα, πού τὴν χαρακτηρίζουν ὡς μεγαλειώδη. [...].

Χ

Ὁ ἄρχοντας πού ξεπερνᾷ ὅλους τοὺς ἄλλους, ὁ ἥλιος, ἀφοῦ ἀνέβηκε στὴν κορυφή τ' οὐρανοῦ, στάθηκε μια στιγμή ἐκεῖ. Τέτοια ὥρα, μεσημέρι, ἐγκατάλειψαν οἱ φαντᾶροι τὰ ὄχυρά. Οἱ Γερμανοὶ πού τοὺς σεβάστηκαν, τοὺς ἄφησαν νὰ φύγουν μὲ τὸν ὄπλισμό τους, μόνοι, ὡς τὶς Σέρρες, ὅπου θὰ περίμεναν διαταγές. Ἡ συνοδεία τους κατηφόριζε τὶς χωματοπλαγιές τοῦ Ροῦπελ ἀμίλητη, βαδίζοντας ἀργά, χωρὶς ἐλαφράδα στὰ γόνατα τὰ κομμένα. Ὅποιος τοὺς ἔβλεπε δὲ θὰ φανταζόταν ποτέ ὅτι αὐτό τ' ἀσκέρι εἶχε νικήσει ἓναν ἀγῶνα τόσο ἄνισο σὲ σιδερικά.[...]. Καθὼς πορεύονταν πρὸς τὶς Σέρρες βλέπουν σ' ἓνα λοφάκι μαζεμένους φαντᾶρους καὶ καπνὸ ν' ἀνεμίζεται στὸν καθάριο οὐρανό. Ἐπειδὴ ἡ κοινὴ δυστυχία ἀδερφώνει τοὺς ἀνθρώπους, τραβᾷ ἢ φάλαγγα ὁλοῖσια πρὸς τὸν ὄμιλο ἐκεῖνο.

«Μωρὲ διάθεση πού τὴν ἔχουν τέτοιες στιγμές νὰ μαγειρεύουν!», κάνει ἓνας λοχίας.

«Γιατί ὄχι; ἀπὸ χτὲς βράδυ δὲ βάλαμε μπουκιά στὸ στόμα.»

Πραγματικά οἱ Γερμανοὶ, παραβαίνοντας τοὺς ὅρους τῆς ἀνακωχῆς, πρὶν κἂν στεγνώσῃ τὸ μελάνι τῆς ὑπογραφῆς τους, δὲν τοὺς ἐπίτρεψαν νὰ πάρουν κανένα φαγώσιμο καὶ οἱ φαντᾶροι πεινᾶνε. Ὅταν ἀνέβηκαν τὸ λόφο, εἶδαν ἔτοιμη θρακιά, μὰ χωρὶς νὰ βράζῃ τίποτα πάνω της.

«Τὶ πρόκειται νὰ ψήσετε;» ρωτᾷν ὄσους ἀνάδευαν τὰ ξύλα.

«Τώρα θὰ δῆτε», τοὺς ἀποκρίνονται.

Έκεϊ γύρω στή φωτιά εἶναι συγκεντρωμένο ἓνα τμήμα τοῦ 26^{ου} Συντάγματος, αὐτοῦ πού κατά τή μάχη ὑπερασπιζόταν τὸ Λίσσε ὡς Πεζικό ἐπιφανείας, κι εἶχε μαδήσει μιά Μεραρχία ἀλπίνων πού ἀγωνιζόταν νὰ τὸ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὶς θέσεις του. Νὰ ὁ διοικητὴς τοῦ 26^{ου} περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς βαθμοφόρους. Νὰ ὁ ἀρχιμανδρίτης του πού βάζει τὰ ἱερά ἄμφια.

«Θὰ λειτουργηθοῦμε», εἰκάζει κάποιος κι ἡ ἰδέα πὼς θὰ κοινωνήσουν μὲ τὰ θεῖα τοὺς παρηγορεῖ. Βγάζουν τὰ πληγήκιά τους, σταυροκοπιοῦνται κι ἀκοῦν μὲ κατάνυξη τὶς εὐχές πού ἀρχίζει νὰ ψέλῃ ὁ παπᾶς.

Ἦστερα προβάλλει στὸ κέντρο ὁ ὑπασπιστὴς κρατῶντας τὴ σημαία τοῦ συντάγματος τυλιγμένη στὸ μαῦρο μουσαμά της. Τὴν ξεσκεπάζει καὶ τὴν ἀφήνει ἐλεύθερη στὸ ἔλαφρό ἀεράκι πού δὲν καταφέρνει νὰ τὴν ξεδιπλώσῃ κανονικὰ γιὰτ' εἶναι ράκος, ἀτίμητο μνημεῖο δοξασμένων ἀγώνων.

Αὐτὴ εἶναι ἡ σημαία πού τὸν Αὐγουστο τοῦ 1922, ὅταν τὸ 26^ο σύνταγμα κυκλώθηκε στὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλί Βεράν²⁴ τῆς

²⁴ Ἡ μάχη τοῦ Ἀλί Βεράν (17-20 Αὐγούστου 1922) εἶναι ἡ στρατιωτικὴ σύγκρουση πού ἔλαβε χώρα στὴ Μικρὰ Ἀσία κατά τὴν τελευταία φάση τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ πιὸ συγκεκριμένα σὲ ἓνα στενὸ πέρασμα ἀνάμεσα στοὺς δίδυμους λόφους "Κιουτσούκ" καὶ "Μπουγιούκ Αντά" κοντὰ στοὺς πρόποδες των βουνῶν "Μουράτ", "Χασάν Ντεντέ" καὶ "Αντά Τεπέ".

Ἀντίπαλοι ἦταν, ἀπὸ τὴ μιά πλευρὰ τὰ Α' καὶ Β' Σώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ (ὑποστηριζόμενα ἀπὸ τὶς 9^η, 12^η καὶ 13^η Μεραρχίες πεζικοῦ), μὲ διοικητὴ τὸν ὑποστράτηγο Νικόλαο Τρικούπη καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, πολυπληθέστερα τμήματα κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ ἴδιου τοῦ Μουσταφά Κεμάλ, πού ἀποτελοῦσαν τὸν κύριο ὄγκο τῆς συνολικῆς δύναμης τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἔκβαση τῆς μάχης ὑπῆρξε ὀλέθρια γιὰ τὴν ἐλληνικὴ πλευρὰ, καθὼς ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν εἶτε φονεύθηκε, εἶτε τραυματίσθηκε ἢ παραδόθηκε, ἐνῶ ἐπακολούθησε σφαγὴ ἀρκετῶν τραυματισμένων, ἀπὸ Τούρκους ἀτάκτους καὶ χωρικούς.

Τὰ ξημερώματα τῆς 15^{ης} Αὐγούστου τοῦ 1922 ἐκδηλώθηκε ἡ κύρια ἀντεπίθεση τῶν τουρκικῶν δυνάμεων σὲ βάρος τῆς γραμμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ μετώπου, στὸν πλέον ἀφύλακτο νότιο τομέα τους, τὴν περιοχὴ τοῦ Ἀφιόν Καραχισάρ. Στὴ συνέχεια, τὰ ἑλληνικά τμήματα κυκλώθηκαν ἀπὸ τὶς τουρκικὲς μεραρχίες καὶ ὑποχρώθηκαν νὰ υποχωρήσουν δυτικά κατὰ τὶς πρῶτες νυκτερινὲς ὥρες, μπροστὰ στὶς ὑπέρτερες ἐχθρικές μονάδες.

Μετά τὰ δύο πρῶτα 24ωρα τῆς σύγκρουσης, ὁ ἑλληνικός στρατός ἀπώλεσε τὴν πρωτοβουλία τῶν κινήσεων καὶ ἡ ἡγεσία του βρέθηκε σὲ κατάσταση σύγχυσης, καθὼς ὁ διοικητὴς τῆς 1^{ης} Μεραρχίας Ἀθανάσιος Φράγκος καὶ ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, ὑποστράτηγος Νικόλαος Τρικούπης, ἀδυνατοῦσαν νὰ συνεννοηθοῦν μεταξύ τους προκειμένου νὰ καταστρώσουν κοινὸ σχέδιο δράσης.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, οἱ Τοῦρκοι ἐπιτελεῖς εἶχαν καταρτίσει εὐφυεῖς (ὅπως ἀποδείχθηκε στὴν πράξη) σχέδιο ἐγκλωβισμοῦ καὶ ἐξολόθρευσης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου τῆς 15^{ης} Αὐγούστου, οἱ τομεῖς τῶν ἑλληνικῶν μεραρχιῶν I, IV καὶ V, μεταξύ τοῦ ποταμοῦ Ἀκάρ (παραποτάμου τοῦ ποταμοῦ Σαγγάριου) καὶ τοῦ *Τουμλού Μπουνάρ* δέχθηκαν ἐπίθεση ἀπὸ ἀνατολικά καὶ νότια.

Οἱ ἑλληνικὲς μονάδες ὑπέστησαν καταγισμό βολῶν πυροβολικοῦ καὶ εἶχαν τεράστιες ἀπώλειες. Οἱ ἐπιθέσεις τοῦ τουρκικοῦ Πεζικοῦ καὶ Ἴππικοῦ πού ἀκολούθησαν τοὺς κανονιοβολισμούς, ἀποκρούσθηκαν χάρις στὶς ὑστατες προσπάθειες τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, ὅμως ἡ πλάστιγα σύντομα ἐγείρε σὲ βάρος τους.

Ἀρκετὰ τμήματα πανικοβλημένα, διαλύθηκαν καὶ ἐπιχείρησαν νὰ σωθοῦν μὲ ἄτακτη φυγὴ. Ἐξάιρεση ἀποτέλεσε ἡ συντεταγμένη ὑποχώρηση τοῦ 5/42 Εὐζωνικοῦ Συντάγματος (Πλαστήρα), πού κάλυψε ἐπιτυχῶς τὴν ὑποχώρηση τῆς 1^{ης} Μεραρχίας, ὑποχρεώνοντας τὸν ἀντίπαλο Τοῦρκο διοικητὴ Ρεσάτ Μπέη (ὁ ὁποῖος ἀπέτυχε νὰ ἀνατρέψει τοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴ θέση τους στὸ ὕψωμα 1310 ἐντὸς μίας ὥρας, ὅπως εἶχε ὑποσχεθεῖ στὸν Κεμάλ) νὰ αὐτοκτονήσει ἀπὸ εὐθιξία.

Μαχόμενος ἔπεσε ὁ **ἀντισυνταγματάρχης Ἀθανάσιος Σακέτας**, πού ἀρνήθηκε νὰ παραδοθεῖ στοὺς Τούρκους καὶ διέταξε γενικὴ ἐπίθεση τῶν ἀνδρῶν του.

Παρὰ τὶς μεμονωμένες αὐτές ἐξαιρέσεις, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς εἶχε ἠττηθεῖ ἢ αἰχμαλωτισθεῖ. Σύμφωνα πάντοτε μὲ τὴν ἐπίσημα καταγεγραμμένη ἱστορία τοῦ Γ.Ε.Σ./Δ.Ι.Σ. οἱ ἑλληνικὲς ἀπώλειες στὴ μάχη αὐτὴ ἀνῆλθαν σὲ 2.000 νεκροῦς, 4.000 τραυματίες

Μικραῖς Ἀσίας, τὴν ἄρπαξε ὁ γενναῖος συνταγματάρχης Καλιαγκάκης²⁵ καὶ παρασύροντας τοὺς λεβέντες του σέ

καὶ ἐπιπλέον 190 αξιωματικούς (περιλαμβανομένου τοῦ Τρικούπη) καὶ σχεδόν 4.500 στρατιῶτες αἰχμαλωτισθέντες.

Ἡ πράξη τοῦ στρατηγού Τρικούπη νὰ παραδοθεῖ καὶ ὄχι νὰ πέσει στὸ πεδίο τῆς μάχης ἢ νὰ αὐτοκτονήσει, ἔχει δεχθεῖ διαχρονικὴ κριτικὴ ἀπὸ Ἕλληνες ιστορικούς.

Στὸ ἔργο του: «*Ἡ Μικρασιατικὴ ἔκστρατεία*», ὁ Σαράντος Καργάκος ἀναφέρει: «*Ἡ παράδοση τοῦ Τρικούπη ἦταν μιά πράξη ρεαλισμοῦ καὶ ἀνθρωπισμοῦ ἀλλ' ὄχι προσωπικοῦ ἠρωισμοῦ. Ἐπρεπε ν' ἀκολουθήσει αὐτοῦς πού εἶχε τίς προηγούμενες ἡμέρες ὀδηγήσει στὴ θυσία καὶ νὰ μὴ συρθεῖ - Ἀρχιστράτηγος αὐτός! - στὴν αἰχμαλωσία. Τὸ χρέος του ἦταν ἡ αὐτοκτονία. Ἔτσι θὰ κατακτοῦσε τὴν ἀθανασία. Χάθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπικρατήσει ὡς στρατιωτικὴ νοσοτροπία ἢ ἀρχή: ὁ ἀρχηγὸς δὲν παραδίδεται, αὐτοκτονεῖ. Τὸ ἔπραξαν ἑκατοντάδες Γερμανοὶ ἀξιωματικοί. Ὅχι γιὰ τὸν Χίτλερ, ἀλλὰ γιὰ τὴν προσωπικὴ τους τιμή*».

²⁵ Ὁ **Δημήτριος Καλιαγκάκης** γεννήθηκε τὸ 1885 στὴ Δαύλεια Βοιωτίας. Τὸ 1903 κατατάχθηκε ἐθελοντικὰ στὸ στρατὸ καὶ μέχρι τὸ 1920 ἀκολούθησε ἀνοδικὴ πορεία καὶ ἔφτασε στὸ βαθμὸ τοῦ Ἀντισυνταγματάρχη. Ἐλαβε μέρος στοὺς δύο Βαλκανικοὺς Πολέμους, στὸν Α' Παγκόσμιο πόλεμο στοὺς ἀγῶνες τοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου καὶ, βεβαίως, στὴ Μικρασιατικὴ ἔκστρατεία. Ἀνῆκε στοὺς ἐπιτελικούς Ἀξιωματικούς καὶ διετέλεσε Ἐπιτελάρχης τῆς Θρυλικῆς 13^{ης} Μερραρχίας. Ἡ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία τὸν βρῆκε Διοικητὴ τοῦ 26^{ου} Συντάγματος Πεζικοῦ τῆς 9^{ης} Μερραρχίας.

Τὸ πρωὶ τῆς 16^{ης} Αὐγούστου 1922 οἱ Μερραρχίες τῆς ὀμάδας Τρικούπη, στὸ *Οὐλουτζάχ*, περικυκλώθηκαν ἀπὸ τουρκικὲς δυνάμεις. Ἡ 9^η Μερραρχία διέθεσε ὅλα τὰ μάχιμα τμήματά της γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς ἐπιτιθέμενους. Οἱ ἐχθροὶ δὲν ἀπεῖχαν περισσότερα ἀπὸ 400 ἢ 600 μέτρα. Κατὰ τίς 5:00 μ.μ. οἱ Τοῦρκοι ἐξαπέλυσαν σφοδρότατη ἐπίθεση.

Ὁ Ἀντισυνταγματάρχης Δημήτριος Καλιαγκάκης ἐπιχείρησε ἀπεγνωσμένη ἀντεπίθεση, στὴν τοποθεσία «*Χαμούρκιοι-Ἰμπουλὰκ*», ἐπικεφαλῆς τοῦ Συντάγματός του. Ἡ τολμηρὴ του αὐτὴ ἐνέργεια ἀναχαίτισε πρόσκαιρα τοὺς ἐπιτιθέμενους καὶ συγκράτησε τὴν κλονιζόμενη ἑλληνικὴ παράταξη, ὅμως ὁ ἴδιος τραυματίστηκε θανάσιμα. Τὸ σῶμα του δὲν ἀναβρέθηκε ποτέ. Γιὰ τὴ θυσία του τιμήθηκε μὲ πολλὰ παράσημα, μὲ κορυφαῖο τὸ *Χρυσοῦν Ἀνδρεῖο Ἀριστείας*.

Τὸ πόσο ἐκτιμήθηκε τὸ στρατιωτικὸ ἦθος καὶ ὁ ἠρωϊσμός τοῦ Δημήτρη Καλλιανγκάκη προκύπτει ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς περιπετειώδους ὀνοματοδοσίας τῆς «Πλατείας Πλαστήρα» στὸ Παγκράτι. Συγκεκριμένα: Στὶς 13 Φεβρουαρίου τοῦ 1923 μέσα σὲ πανηγυρικό κλίμα στὴν πλατεία τῆς συνοικίας τοῦ Παγκρατίου, πίσω ἀπὸ τὸ Παναθηναϊκὸ Στάδιο, «λαϊκῶ δικαίω», δόθηκε τὸ ὄνομα τοῦ Νικολάου Πλαστήρα («Μαύρου Καβαλλάρη»).

Ὁκτῶ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1931, ὁ ἀντιβενιζελικός δήμαρχος Ἀθηναίων Σπύρος Μερκούρης πρότεινε νὰ δοθεῖ στὴν πλατεία, ἡ ὁποία ἐπίσημως φερόταν ὡς ἀνώνυμη, τὸ ὄνομα τοῦ ὀνομαστοῦ ναύαρχου Παύλου Κουντουριώτη.

Υπῆρξαν, τότε, σφοδρὲς ἀντιδράσεις πού ὑποδαυλίζονταν ἀπὸ τὸν Βενιζελικό πρῶην δήμαρχο Σπύρο Πάτση.

Κυρίως, ὅμως, οἱ πρόσφυγες θεώρησαν «πραξικοπηματική» τὴν ἀπόφαση τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ δημάρχου. Ξεσηκώθηκαν, λοιπὸν, μάζεψαν χιλιάδες ὑπογραφές καὶ πραγματοποιοῖσαν συγκεντρώσεις σχεδὸν σὲ ὅλους προσφυγικούς συνοικισμούς, ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ Λεκανοπεδίου, ἀκόμη καὶ σὲ διάφορες ἐπαρχίες!

Τὸ ζήτημα πῆρε πανελλήνιες διαστάσεις. Τηλεγραφήματα καὶ διαμαρτυρίες ἀπὸ Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Καρδίτσα, Τρίκαλα καὶ ἄλλες ἐπαρχίες ζητοῦσαν ἐπανεξέταση τοῦ θέματος.

Ὅταν συνεδρίαζε τὸ δημοτικὸ συμβούλιο τῆς Ἀθῆνας (8 Φεβρουαρίου 1931), πραγματοποιήθηκαν θορυβώδη συλλαλητήρια στὴν ἐπίμαχη αὐτὴ πλατεία καὶ σὲ ὅλους τοὺς προσφυγικούς συνοικισμούς.

Στὸ Παγκράτι, ἐντοιχίστηκε μαρμάρινη πλάκα μὲ τὴν ὀνομασία «Πλατεία Πλαστήρα». Ἀκολούθησαν μαχαιρώματα, συμπλοκές καὶ ἐπέμβαση τῆς Ἀστυνομίας. Ὁ δήμαρχος Σπ. Μερκούρης ἀναγκάστηκε νὰ «παγώσει» τὸ θέμα, καὶ ἐνῶ οἱ Βενιζελικοί καὶ οἱ Βασιλικοί διασταύρωναν τὰ «ξίφη» τους, ἀπορρίφθηκε ἡ συμβιβαστικὴ πρόταση νὰ ὀνομαστεῖ «Πλατεία Εἰρήνης», κατὰ τὸ πρότυπο τῆς πλατείας Ὁμονοίας.

Τὸ θέμα ἐπανῆλθε στὸ προσκήνιο δύο χρόνια ἀργότερα (1933). Ὁ Λαϊκὸς Σύλλογος Παγκρατίου πρότεινε νὰ δοθεῖ στὴν πλατεία τὸ ὄνομα τοῦ ἐπίσης στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γεωργίου Κονδύλη. Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού αὐτὸς εἶχε ἀναλάβει ἀντιπρόεδρος στὴν κυβέρνηση Τσαλδάρη. Ἄνοιξε ἔτσι ἕνα νέος κύκλος ὀξύτητας καὶ ἀντιπαραθέσεων. Ἡ συνέχεια ὑπῆρξε μακρὰ.

παράφορη έξοδο κατόρθωσε να σπάση τὸν τούρκικο κλοιὸ καὶ νὰ σώσῃ τὸ σύνταγμα του, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἐπιζήσῃ ἀπὸ τὸ θρυλικὸ κατόρθωμα, γιατί ὅπως ἡ σημαία του, ἔτσι κι αὐτός εἶχε κατατρυπηθῆ ἀπὸ σφαῖρες καὶ ξεψύχησε κρατῶντας στὰ χέρια του αὐτὸ τὸ κουρελιασμένο πανί.

«Προσοχή», διατάζει ὁ διοικητής²⁶

Οἱ φαντάροι τεντώνουν τὰ ξενεφριασμένα κορμιά τους, οἱ ἀξιωματικοὶ κάνουν τὸ σχῆμα. Ὁ ὑπασπιστὴς τότε κατεβάζει τὸ ἱερό λάβαρο στὴ φωτιά, ἐνῶ ὁ παπᾶς εὐλογεῖ αὐτόν τὸν περήφανο πολεμικὸ ὁδηγό. Τὸ μεταξωτὸ πανὶ ἀργεῖ ν' ἀποκαῖ, γίνεται στάχτη σιγά, πολὺ σιγά. Τὸ θέαμα τῆς γαλανόλευκης πού ἐξαφανίζεται κάνει τοὺς παρόντας νὰ ριγῆσουν. Οὐτ' ἕνας ἀξιωματικὸ δὲν ἔμεινε ἀδάκρυτος. Οἱ φαντάροι σὰν ἀντικρίζουν τοὺς φρουράρχους τους, ψημένους πολεμιστὲς νὰ κλαῖνε τοὺς θαυμάζουν ἀκόμα

Ὁ δήμαρχος Σπύρος Μερκούρης ἔφερε τὸ θέμα στὸ δημοτικὸ συμβούλιο καὶ ἀπέσπασε ἀπόφαση νὰ ὀνομασεῖ «Πλατεία στρατηγοῦ Γεωργίου Κονδύλη» ἡ νέα πλατεία πού σχηματιζόταν μεταξύ τῶν ὁδῶν Ἀστυδάμαντος καὶ Ἀριστάρχου. Δηλαδή ἔδινε τὸ ὄνομα τοῦ Κονδύλη στὴ σημερινή πλατεία Μεσολογγίου! Παρενέβη, ὅμως, ὁ Κονδύλης ζητώντας ἀντὶ τοῦ δικοῦ του ὀνόματος νὰ δοθεῖ στὴν πλατεία αὐτὴ τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωα **συνταγματάρχη Δημητρίου Καλλιαγκάκη**.

Ἀλλὰ ὁ δήμαρχος ἐπέμενε καὶ ἀποφασίστηκε νὰ παραμείνει ἡ ὀνομασία «Πλατεία Στρατηγοῦ Γ. Κονδύλη» καὶ νὰ ὀνομασθεῖ «**Πλατεία Καλλιαγκάκη**» ἡ ἀνώνυμη πλατεία πού αὐθαίρετα εἶχε ὀνομασθεῖ «Πλατεία Πλαστήρα»! Καταμεσῆς, ὅμως, τῆς Κατοχῆς (1943) ἀποφασίστηκε ἡ μετονομασία τῆς «**Πλατείας Καλλιαγκάκη**» σὲ «Πλατεία Βαρώνου Πιέρ ντέ Κουμπερτέν», πού οὔτε τὸ ἔμαθε, οὔτε καὶ τὸ χρησιμοποίησε κανεὶς. Ὁ λαός, ὅμως, καὶ οἱ ὑπηρεσίες τὴν ἐνλόγω πλατεία συνέχισαν νὰ τὴν ἀποκαλοῦν **Πλαστήρα!**

²⁶ Διοικητὴς τοῦ 26^{ου} Συντάγματος Πεζικοῦ τῆς VII^{ης} Μεραρχίας, τὸ ὁποῖο ἀμυνόταν καὶ ὑποστήριζε τὴν ὄχυρωματικὴ γραμμὴ, στὴν περιοχὴ πάνω ἀπὸ τὰ ὄχυρά: *Περσέκ, Μπαμπαζώρα, Μαλιάγκα, Περιθώρι, Παρταλούσκα, Ντάσαβλι, Λίσσε, Πυραμοειδές, Καστίλλο, Ἅγιος Νικόλαος, Μπαρτσισέβα*, ἦταν ὁ συνταγματάρχης **Μαρκάκης**.

περισσότερο καὶ ξεσπᾶν τὰ παιδιάτικα στόματά τους σὲ λυγμούς κι ἀναφιλητά. Τὸ κλάμα τους ἔχει μεγαλοπρέπεια γιὰτ' εἶναι ὁμαδικό. Μὰ τὸ διακόπτει ὁ ἀρχιμανδρίτης:

«Σηκῶστε τὸ χέρι νὰ ὀρκιστῆτε», τοὺς λέει.

Τὸν ὑπακοῦν, κι ἐκεῖνος ἀρχίζει:

-«Ὄρκίζομαι...»

-«Ὄρκίζομαι!» λένε ὅλοι μαζί.

-«Ὅτι δὲν θὰ ἡσυχάσω...».

-«Ὅτι δὲν θὰ ἡσυχάσω!».

-«Ὅτι θὰ δώσω τὸ αἷμα μου...».

-«Ὅτι θὰ δώσω τὸ αἷμα μου!».

-«Γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ καὶ νὰ ἐλευθερώσω τὴν πατρίδα...»

-«Γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ καὶ νὰ ἐλευθερώσω τὴν πατρίδα!»

βροντοφωνοῦν ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες.

Ὁ ὄρκος αὐτὸς φουσκώνει ἀπὸ νέα ὄνειρα τὶς στενεμένες καρδιές τους, κι ὅταν ξαναπαίρνουν τὸ δρόμο τῶν Σερρῶν, αἰσθάνονται σὰ ζωογονημένοι. Τώρα ἔχει βρεῖ πάλι σκοπὸ ἢ ζωὴ τους.

Ναὶ τὰ ἔθνη τὰ μικραίνουν ἢ τ' ἀπαθανατίζουν οἱ πολῖτες τους. Κάθε πατρίδα χαίρεται τόση εὐτυχία, ὅση ἀναλογεῖ στὴ σωφροσύνη τῶν πολιτῶν της. Εἶναι ὅμως ν' ἀπορῆς! Ἄμα μπῆκαν οἱ Γερμανοὶ στὸ συγκρότημα «Μολὼν λαβέ» τοῦ ὄχυροῦ Ροῦπελ, ἀπάνω ἀπὸ τοὺς νεκροὺς βρῆκαν γραμμένη μὲ κιμωλία τὴ φράση: «Στὶς Θερμοπύλες σκοτώθηκαν οἱ Τριακόσιοι. Ἐδῶ θὰ πέσουν οἱ Ὀγδόντα». [...].»

Συμπλήρωμα

Βιογραφικά στοιχεία

1. Δρακούλης Βασιλαράκος

Ἕλληνας ἀξιωματικός (Μάνη, 1905 - Αθήνα, 2003).

Ἀποφοίτησε ἀπὸ τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, τὸ 1927, ὡς ἀνθυπολοχαγὸς Πεζικοῦ.

Ἔλαβε μέρος στὸν Ἑλληνοϊταλικὸ Πόλεμο ὡς ὑπάσπιστὴς τοῦ 7^{ου} Συντάγματος Πεζικοῦ.

Τὸ 1942 διέφυγε στὴ Μέση Ανατολή, γιὰ νὰ καταταγεῖ στὸν Βασιλικὸ Ἑλληνικὸ Στρατὸ Μέσης Ἀνατολῆς (Β.Ε.Σ.Μ.Α.).

Ἔλαβε μέρος στὴ μάχη τοῦ Ἑλ Ἀλαμείν καὶ ἐντάχθηκε στὸν «Ἱερό Λόχο».

Μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη ἔλαβε μέρος σὲ πολλές ἐπιχειρήσεις τοῦ «Ἱεροῦ Λόχου» γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου τὸ 1944, ἀνάμεσά τους καὶ στὶς καταδρομικὲς ἐνέργειες σὲ Μῆλο, Κίμωλο καὶ Πόρο.

Ἔλαβε μέρος στὸν Ἑμφύλιο Πόλεμο ὡς συνταγματάρχης τῶν Λ.Ο.Κ. (Λόχοι Ὀρεινῶν Καταδρομῶν).

Τιμῆθηκε μὲ πολλές διακρίσεις. Διετέλεσε ὑποδιοικητὴς τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων καὶ διοικητὴς τῆς Ι^{ης} καὶ ΙΙ^{ης} Μεραρχίας Πεζικοῦ. Ἀποστρατεύθηκε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ὑποστράτηγου τὸ 1961.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀφίξη τῶν Ἱερολοχιτῶν στὸν Πόρο, ὁ τότε ταγματάρχης **Δρακούλης Βασιλαράκος** γράφει κάπου στὶς σημειώσεις του:

«[...] Στὶς 30 Σεπτεμβρίου ξεκινήσαμε ἀπὸ τὰ Κύθηρα - ἐνδιάμεσο σταθμὸ - γιὰ τὸν Πόρο. Τὸ πρωὶ τῆς 1-10-44, ἡμέρα Κυριακὴ, ἀντὶ νὰ συναντήσουμε Γερμανοὺς στὸν Πόρο, εἶδαμε μετὰ χαρᾶς, τὸν κόσμον νὰ κατακλύζει τὴν

Δρακούλης Βασιλαράκος(1905-2003)

Με στολή έκστρατείας στο βαθμό του ταγματάρχη.

παραλία για να μάς υποδεχθεί. Οί προεστοί στεφάνωσαν τὸ διοικητὴ μας, ἀντισυνταγματάρχη πεζικοῦ, Φώτιο Μεσσηνόπουλο μὲ στέφανο δάφνης!

Ἔστερα διαπεραιωθήκαμε στὴν ἀπέναντι ἀκτὴ τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου ἐγκατασταθήκαμε ἀμυντικῶς. Τὰ ἀντιτορπιλικὰ ἔφυγαν. Οἱ Γερμανοὶ κατεῖχαν ἀκόμη τὴν Αἴγινα - μὲ τὰ πυροβόλα των ἔριχναν βλήματα πού ἔπεφταν στὴ θάλασσα.

Στὶς 2 τὰ ξημερώματα τῆς 14 - 10 - 44, ἡμέρα Σάββατο, ἐπιβιβασθήκαμε σὲ ἰστιοφόρα, καὶ ἐπλεύσαμε πρὸς τὸν Πειραιᾶ[...]. Μακρὰν εἰς τὸν ὀρίζοντα φάνηκεν ἡ Ἀκρόπολις, ὁ Παρθενών. Χαρά καὶ συγκίνηση! Τὸ ὄνειρο ἔγινε πραγματικότης!».

2. Θεόδωρος Δρακούλη Βουδικλάρης

Ἀπόφοιτος τῆς Στρατιωτικῆς Σχολῆς Εὐελπίδων τὸ 1926.

Διακρίθηκε στὸν πόλεμο τοῦ 1940-1941, ἔχοντας τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ.

Ἀποστρατεύτηκε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ἀντισυνταγματάρχη τοῦ Πυροβολικοῦ.

Ἐπῆρξε συγγραφέας πάρα πολλῶν στρατιωτικῶν καὶ ἔθνικοθηκῶν διατριβῶν καθὼς καὶ πολιτευτῆς.

Τὰ βιβλία πού εἶχε ἐκδόσει μέχρι καὶ τὸ ἔτος 1948 εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) «*Στοιχεῖα Στρατιωτικῆς Τοπογραφίας*».

β) «*Σύνδεσμος Πεζικοῦ - Πυροβολικοῦ καὶ γενικαὶ γνώσεις Πυροβολικοῦ*».

γ) «*Μνημόνιον Τοπογραφίας*» (δύο ἐκδόσεις).

δ) «*Γενικότητες περὶ Πορειῶν καὶ Σταθμεύσεων*».

ε) «*Τὸ Διώνυμον Πεζικόν - Πυροβολικόν*».

στ) «*Για τὴν Πατρίδα*».

ζ) «*Ὁ πόλεμος τοῦ 19...*»(δύο ἐκδόσεις).

η) «*Τὸ Ἐπιτελεῖον τῆς Μοίρας Πυροβολικοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα*».

θ) «*Ἡ διατροφή μας ἐκ τῶν ἐνόντων*» (ἔνδεκα ἐκδόσεις).

ι) «*Αἱ ἐδαφικαὶ βλέψεις τῆς Ρωσίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὸ Πανσλαυικόν ζήτημα*».

ια) «*25^η Μαρτίου 1944*»(ραδιοφωνικὴ ὁμιλία).

ιβ) «*Στὰ Προύλαια τοῦ Ἄδου(Εἰκόνες ἀπὸ τὴν ἐποποιῖαν τῆς Ἀλβανίας)*»(δύο ἐκδόσεις).

ιγ) «*Ἔτσι πολεμήσαμε Ἐμεῖς στὴν Ἀλβανία*».

ιδ) «*28 Ὀκτωβρίου 1940*»(δύο ἐκδόσεις).

ιε) «*Ἐάν δὲν ἐνίκα ἡ Ἑλλάς τὸ φθινόπωρον τοῦ 1940;*» (δύο ἐκδόσεις).

ιστ) «*Ἡθικὴ Ἐθνικὴ Ἀνασυγκρότησις*».

ιζ) «*Ἡ Ἑλλάς τῶν 216 ἡμερῶν...*».

ιη) «*Διάφοροι διατριβαὶ ἐθνικοῦ περιεχομένου εἰς ἡμερήσιον καὶ Περιοδικόν τύπον*».

20.«*Μία ματιὰ πίσω ἀπὸ τὸ σιδηροῦν παραπέτασμα*»(δύο ἐκδόσεις).

21.«*Ἀπὸ τὴν Πίνδο καὶ τὴν Τρεμπεσίνα... στὸ Γράμμο καὶ στὸ Βίτσι...*», Ἀθήνα 1948.

Έγγραφα αρχείου υποστράτηγου Δρακούλη Βασιλαράκου

Μία σελίδα της Ιστορίας της Πύλδου τό 1940. Η αλήθεια καί τό Παραμύθι. . . .
(Έπιτολή αὐτόπτου)

Ἀξιότιμε Σε Μαντούβαλε,

Ἀνέγνωσα τήν εἰς τήν Ἐφημερίδα "Ἐραδυνή" τῆς 25-8-58 ἐπιστολήν σας ἐν σχέσει μέ τόν ἠρωποποιηθέντα Συνταγματάρχην Δαβάτην... καί παρακαλῶ νά μοῦ ἐπιτρέψητε νά σῶς συγχαρῶ διὰ τό ἀντικειμενικόν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς σας Δακρυφῶ μόνον ὡς πρός τήν περιοπήν τῆς τελευταίας παραγράφου τῆς ἐπιστολῆς σας, ἐχούσης οὕτω: "... Ἐρωτῶ ὅμως ποῦ ἐστηρικῆσαν οἱ Δῆμαρχοι κλπ... δι τήν ἀπονομήν τοιούτων καί τοσούτων διακρίσεων εἰς Ἀξιωματικόν τραυματισθέντα ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος"; Ἄς μοί ἐπιτραπῇ Σε Μαντούβαλε, νά πιστέω ὅτι δέν εἶναι ἐκτελέσις καθήκοντος ἀνωτέρου Ἀξιωματικοῦ, νά ραπίξῃ ἀχιμαλωτον ἀξιωματικόν κερρ' οὐ καί ἐτραυματισθῆ οὐκ ἐν ὡς μάχης ἀλλά εἰς τῷ μετὰ πιασέν... Ὁ ἦρωσ ἀνθυπολοχαγός, ὅστις ἐν ὡς μάχης κατέρωθε νά συλλάβῃ ὁμάδα Ἰταλῶν πολεμιστῶν μεταξύ τῶν ὀπῶν καί βαροφόρους (εὖο ὑπολοχαγούς) μετὰ τήν ἀχιμαλωσίαν των δέν τοῦς ἀφῆρσεν τῷ πιστόλια. Τόν ἔνα ἐκ τῶν ἀχιμαλωτων τούτων ἐρράπισεν ὁ ἠρωποποιημένος Δαβάτης (τοῦ μέχρι τῆς προτερίας τοῦ τραυματισμοῦ του συνδεδειχέντος εἰς Ἐπαχῶριον μέ ἀρβανιτοβλάχως), ὅστι πληροφορηθεῖς τάς εἰς Ἐπαχῶρι καταθανούσας δυνάμεις τῆς Πρώτης Μερραχίας ἐνεθυμήθῃ ὅτι ἔπρεπε νά σπεύσῃ πρός ἀνεύρεσιν, τῶν ἐιαλυθειῶν δυνάμειν τῶν προφυλακῶν του... Πορευόμενος λοιπόν ὁ Συν/χης Δαβάτης πρός Πρωφίτην Ἠλίαν Φούρνας, ὡρσ τινός πρὶν ἡμεῖς φάσμεν ἐκεῖ, συνήτησεν Ἐλληνας στρατιώτας μετὰγοντας τοῦς οὗς προαναφέρω ἀχιμαλωτισθέντας Ἰταλοῦς Ἀξιωματικούς καί Στρατιώτας. Τότε, ἀφιπεύσας, κατέφερε ράπισμα διὰ τῆς χειρὸς του εἰς τόν ἔνα ἐκ τῶν εὖο ἀχιμαλωτων, ὅστις χωρὶς νά χάσῃ καιρόν ἐξήγαγε τό πιστόλιόν του καί ἐπυροβόλησε σχεδόν ἐπὶ ἐκείνους τόν Συνταγματάρχην. Οἱ φρουροί Στρατιώται καί οἱ συνοδοί τοῦ Δαβάτη χαλωθέντες, ἴσως καί τῇ ἐντολῇ του, ἐφθόνουσαν αὐτοισιγμει τοῦς ἔξ ἀχιμαλωτους στρατιώτας καί τοῦς εὖο ἀξιωματικούς. Ὁ ὑποφαινόμενος ἐπὶ κεφαλῆς ἐφιππου ὁμάδος ὀπλιτῶν λωρ/κῆς, ἐπεελών στρατονομικήν ὑπερσίαν ἐν τῇ Πρωτῆ Μερραχίῃ, δέν ἐβράβεινε νά φάσῃ εἰς Πρωφίτην Ἠλίαν Φούρνας. Πορευόμενοι συνητήσαμεν τοῦς μεταφέροντας τόν τραυματισθέντα Δαβάτην. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠρώτησα καί ἐπληροφρήθην τά συμβάντα, ὡς ἀνωτέρω τῷ

ἐκθέτω, παρά τινων τῶν συνοδῶν τοῦ τραυματισθέντος Συντάγματάρχου. Τά ὅσα εἶχον πληροφορηθῆ ἐπεκρίστωσα ἰδίους ὄμμασιν ὅταν ἔφθασα εἰς Προφήτην Ἥλιαν ὅπου ἀνεύρομεν ἕξ πτώματα Ἰταλῶν Στρατιωτῶν καί δύο βαθμοφόρων, παραμορφωμένα ἀπό νύγματα λογχῶν, τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν βαθμοφόρων πολτοποιημένας.-

Ἐρρίψαμεν τὰ πτώματα εἰς ὀμαδικόν τάφον καί ἐκαλύψαμεν ταῦτα ἐπιπολαίως δι' ὀλίγου χώματος καί λίθων. Πέραν τοῦ Προφήτου Ἠλίου, συνητήσαμεν τραυματίας Στρατιώτας Ἕλληνας, λαβόντας μέρος εἰς μάχην δοθεῖσαν τήν προηγουμένην, παρ' ἧν ἐπληροφορήθημεν ὅτι τοῦς προαναφερθέντας αἰχμαλώτους εἶχε συλλάβει ἡ Διομοιρία τιν ἰδιοκουμένη ὑπό Ἀνθυπολοχαγοῦ, οὗτινος τό ἐπίνομον δέν ἐνθυμοῦμαι, λόγῳ τοῦ διαρρυσαντός χρόνου.-

Σῶς ἀπευθύνω τήν παροῦσαν ἐπειδή ἐξακολουθοῦν νά βλέπουν τό φῶς τῆς δημοσιότητος διάφοροι εἰκασίαι παρ' ἐντελῶς ἀναρμοδιῶν προσώπων καί δεῦτερον διά νά μή νομίσῃ ὁ κόσμος ὅτι ἕμετεξ ἀεικνεῖται τήν μνήμην τοῦ λαβῆναι μέ τά δημοσιεύματά σας.-

Ἀθήναι τῆ 2α II/βρίου 1958

Μετ' ἔξαιρέτου ἐκτιμήσεως

ΝΑΙΑΣ ΧΑΣΙΩΤΗΣ

Ἀκριβές ἀντίγραφον ἐκ τοῦ

εἰς χεῖρας μου πρωτοτύπου.-

Ἐν Πειραιεῖ τῆ 7-II-1958

ἈΕ/κός Χωρ/κῆς, ἔ.π.δ.

Ἐρετρείας Ια' Ἀθῆναι.

τηλ. 533-790

ΔΡΑΚΟΥΛΗΣ Η. ΜΑΝΤΟΥΣΒΑΛΟΣ

Ἰατρός-τ. Βουλευτής Πειραιῶς

καί Πήσαν-Ταξίαρχος Ἰγειονομικοῦ Η.Δ.

Πρόεδρος Ἰατρικοῦ Συλλόγου Πειραιῶς

Κοινοποιεῖται εἰς τό Πανελλήνιον, διά τήν ἀποκατάστασιν τῆς

Ἱστορικής ἀληθείας ἡ ὁποία διεφθάρη καί διεστράφη ἐξοργιστικά ἐπί τοῦ προκειμένου.-

*Μία ζωντανή στιγμή του έπους του Βελιχίου -
στη διάρκεια κατά τη διάρκεια των δύο ετών
1940-1941 - Ο Έπιχος Βρούσχαριου.*

Ός είναι γνωστόν Κλιμάκιον τῆς Διοικήσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐδρεύοντος Λ. Σ. Στρατοῦ κατόπιν Δ/γῆς τοῦ Γεν. Στρατηγελοῦ ἀνεχώρησε ἐσπευσμένως τὴν 5ην Νοεμβρίου 1940 ὑπὸ τὸν Διοικητὴν τοῦ Σώματος Ἀντιστράτηγον Δεμέστιχαν Παναγ. οὐχὶ διὰ τὴν περιοχὴν τὴν προβλεπομένην διὰ τὰς Μονάδας τοῦ Σώματος ἀπὸ τὸ Σχέδιον τῆς Στρατηγικῆς Συγκεντρώσεως τοῦ ΓΕΣ, ἀλλὰ διὰ τὴν Καλαμπάκην, ὅπου καὶ ἐφθάσε τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας. Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν εἰσδύσει καὶ μέχρι Βαβούσης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πίνδου.

Τὰ γεγονότα ὡς ἐξελείχθησαν ἐν συνεχείᾳ ἐπέβαλον πλέον τὴν διάθεσιν τοῦ Λ. Σ. Στρατοῦ ὡς διετέθη: δηλαδὴ εἰς τὸ ἀριστερόν τῆς ὅλης διατάξεώς μας καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Ἄφου Ποταμοῦ, ὡς κατέληξεν ἐν τέλει καὶ μέχρις παραλίας ζώνην. Ἄλλ' ἢ ἀνάληψις τῆς εὐθύνης τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν ὡς ἄνω ζώνην ὑπὸ τοῦ Σώματος πραγματοποιεῖται ἀπὸ τῆς 11ης Νοεμβρίου, ἡμέρας καθ' ἣν ὑπήχθη ὑπὸ τὰς Δ/γὰς του καὶ ἡ 11111 Μερραρχία.

Πρὸς τὸ παρόν ὅμως ἡ προστασία τῆς περιοχῆς τοῦ Μετσόβου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως τῆς ἀπειλοῦσης τὴν τόσης στρατηγικῆς σημασίας περιοχὴν ταύτην, ἡ ἐξουδετέρωσις δηλαδὴ τῆς Μερραρχίας Ἀλπινιστῶν, δι' ἣν Μερραρχίαν εἶχον ἄρξισι καταφθάνουσαι ἐνισχύσεις εἰς τὴν περιοχὴν Κονίτσας, διέγραφον τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν τοῦ Λ. Σ. Στρατοῦ. Αἱ δὲ δυνάμεις, δι' ὧν ἐκαλεῖτο τὸ Σ. Στρατοῦ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἦσαν:

- Ἐκ τῆς οργανικῆς του δυνάμεως: Κλιμάκιον τῆς Διοικήσεως τῆς 11 Μερραρχίας ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Λάβραν μὲ 2 τάγματα τῆς Μερραρχίας αὐτῆς εἰς Καλαμπάκην καὶ

- 2 -

- Τό ὑπαχθέν ὑπό τὰς Διαταγὰς τοῦ Ἀποσπάσματος τῆς Μεραρχίας Ἴππικοῦ, ὕπερ διοικούμενον ἀπὸ τόν Ὑποστράτηγον Στανωτῶν Γ. εἶχε τὴν κατωτέρω διάταξιν: Σταθμός Διοικήσεως τοῦ Ἀποσπάσματος εἰς Μέτσοβον. Ἡ κυριώτερα δύναμις τοῦ Ἀποσπάσματος εἰς Βωβοῦσαν (οὕτω καθώριζεν ταύτην ἡ προσωρινή ἀναφορά τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἀποσπάσματος πρὸς τόν Σωματάρχην) ἀγωνιζομένη ὑπὸ τόν συν/ρχην τοῦ Πεζικοῦ Χατζηφύρον νά διακώψη τὴν περαιτέρω προέλασιν τοῦ ἐχθροῦ καί τὸ ὑπόλοιπον τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀποσπάσματος, τὸ Μηχανικόητον Σύνταγμα πλὴν ἕλης εἰς Μαυροβοῦνέ.

Τοιοιτοτρόπως τὸ Λ' Σ. Στρατοῦ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς δράσεώς του συνδεόμενῳ με τὴν κυριώτεραν γάσιν τοῦ ἀγῶνος τοῦ διεξαχθέντος εἰς Πίνδον, φάσιν, καθ' ἣν συνετρίβη ἡ ἐχθρική Μεραρχία Ἀλπινιστῶν, παρεμβάλλεται, δυνάταί τις νά εἴπῃ, μεταξὺ τῆς XIII Μεραρχίας καί τοῦ Β' Σ. Στρατοῦ. Καί περὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἐνταῦθα πρόκειται. Περὶ τῆς δράσεως δηλαδή τοῦ Σώματος ἀπὸ τὸ ἑσπέρας τῆς 5ης μέχρι τῆς 11ης Νοεμβρίου 1940 καί κυρίως περὶ τοῦ Ἐλιγμοῦ τοῦ ἀποσυνθέσαντος τὴν ὡς ἄνω ἐχθρικήν Μεραρχίαν.

Τὸ Κλιμάκιον τῆς Διοικήσεως τοῦ Λ' Σ. Στρατοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας τῆς ἀφίξεώς του εἰς Καλαμπάκαν καί ἐψ' ὅσον μάλιστα διεπίστωνεν ὅτι ἡ κρίσιμος κατάστασις ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠδύνατο μὰ ἀποβῆ κρίσιμωτέρα ἀνέπτυξε τὴν μεγαλυτέραν ἀνθρωπίνην δυνατὴν προσκἀθειαν καί οὕτω ἄνευ οὐδεμιᾶς χρονοτριβῆς ἤρχισαν ἐκδηλούμεναι αἱ ἐνέργειαι τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Σώματος, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι κατὰ τὸ ἀνωτέρω χρονικόν διάστημα αἱ κάτωθι:

1ον.- Ἐπενέβη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος τὴν ἐνασκουμένην παρὰ τοῦ ἀποσπάσματος τῆς Μεραρχίας Ἴππικοῦ καί ἐπέβαλε ταύτην, ὅπως ἔδει νά διεξαχθῇ.-

2ον.- Ἐπραγματοποίησε τόν συναγερμόν τῶν κατοίκων τῶν χωρίων τῆς περιοχῆς, οἵτινες ἀνεξαρτήτως φύλου καί ἡλικίας συγκροτοῦντες

- 3 -

φάλαγγας σπεύδουν να εξοδιώσουν τα 2 τάγματα της II Μεραρχίας, τα οποία στερούμενα και μεταγωγικών μάχης άδωμη, είχαν τη πρόταση της Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας διατεθεί εις διαβάσεις της Πένδου. Ήπραγματοποίησε δηλαδή τον συναγεμώον εκείνον, οστις άπεδόθη διά των γνωστών εικόνων ως ή προσφορωτέρα πολεμική εκόήλωσις διά να εξαρθή ή θέλησις και ή άπόφασις του Έλληνικού λαού να άγωνισθή, πάση δυνάμει, πάση θυσίω, διά την άπόκρουσιν του επιδρομέως.-

Ών.- Καί τό σημαντικώτερον επέβαλε τον Έλιγμόν, οστις κατέφερε καιρίον κατά του έχθρου πληγμε. Τόν Έλιγμόν Βρυσοχωρίου - Άρμάτων, Ήλευθέρου, οστις μετέβαλεν ήρσην την κατάστασιν και οστις επεβλήθη και ήπραγματοποιήθη παρά την σημειωθείσαν αντίδρασιν και παρά την ήρητήν Δ/γήν του Γεν. Στρατηγείου επεμβάντος άπροσοδοκίως, ως θα εκθέσωμεν και άποκλείσαντος την εκτέλεσίν του.

Και μετέβαλε την κατάστασιν ό περί ου πρόκειται Έλιγμός, διότι διά της συντριβής της Μεραρχίας Άλπεινιστών, την όποιαν ήπροκάλεσε μετέβαλε την ψυχολογίαν του Μετώπου και επέδρασε άποφασιστικά επί της εύνοϊκής τροπής των επιχειρήσεων, που ήπηκολούθησαν. Τό όέος ότι ό αντίπαλος διέθετε συντριπτικά μέσα εξέλιπε και ή αίσιοδοξία ένεφύχωσε τους Έλληνας μαχητάς, οίτινες ήρρίφθησαν εις την μετ'όλιγας ήμέρας έπακολούθησαν γενικήν έκίθεσιν του Στρατού μας με ήποκόθησιν πλέον επί την νίκην.

Τήν διαπίστωσιν αυτήν, εΐμεθα βέβαιοι, ότι όέν άμφισβητεί κανείς οι όέ εύρεθέντες εις την ζώνην των επιχειρήσεων και ίδίω όσοι λόγω άποστολής ύπεχρεούντο να παρακολουθήσι την εξέλιξιν των επιχειρήσεων άπό των έμβολών του Καλαμά μέχρι του Σμόλικα και των πηγών του Άΐου όέν παραλείπουν να διακηρύττουν ταύτην.

Και ως άλλως τε έχομεν προείπει πρόκειται έντοϋθα κυρίως περί του Έλιγμού αυτού του έξουδετέρωσαντος την Μεραρχίαν Άλπι-

- 4 -

νιστῶν καί ὅστις ἔλαβε χώραν ὑπὸ τὰς κάτωθι συνθήκας.

Ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Β' Σ. Στρατοῦ Συνταγματάρχης Μαχᾶς Δ. ἐν τῇ ἐπιδιώξει του προφανῶς, ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ καλυτέρα συνεργασία μεταξὺ τῶν δύο Σωμάτων καί ὁ πληρέστερος συντονισμός τῶν παρακειμένων ἰδίᾳ Μονάδων των κατετόπιζεν ἀνελλιπῶς τὸ Κλιμάκιο τῆς Διοικήσεως τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ, κατατοπιζόμενος ἀντιστοίχως παρὰ τούτου, περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Μονάδων τοῦ Β' Σώματος καί ἰδίᾳ ἐκείνων, τὰς ὁποίας τοῦτο ἤδυνήθη νὰ κατευθύνῃ, ἐλαφρὰς πάντως, ἐναντίον τῆς ἐχθρικής Ἡεραρχίας Ἀλπινιστῶν.

Ἄς μὴν ἐντυπωσιασθῇ ὁ ἀγαγνῶστης - θεωροῦμεν ἀπαραίτητον τὴν παρέμβασιν αὐτὴν - ἀπὸ τὰ δύο Σώματα Στρατοῦ, ποῦ ἀναφέρονται. Κατὰ τὴν περιόδον ἐκείνην τῶν ἐπιχειρήσεων τὰ περὶ ἧν πρόκειται Σώματα, ὡς δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὸν λόγον, δι' ὃν συνέβαινε τοῦτο δέν διεθέτον ἀξιδόλογον δύναμιν. Τὰ Κλιμάκια τῆς Διοικήσεώς των προσεπάθουν δι' ἀνεπαρκῶν καί περιωρισμένων δυνάμεων νὰ ἐκπληρώσουν δυσαναλόγως βαρεῖας ἀποστολάς. Καί τὸ μὲν Α' Σῶμα ἐξεθέσαμεν, ποῖαν δύναμιν διεθέτετε, ἔνα Ἀπόσπασμα καί τοῦτο οὐχί ἰσχυρῶς συνθέσεως, τὸ δὲ Β' Σῶμα, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἦτο ὀκωσθήποτε ἰσχυροτέρα ἔδρα ἐπὶ εὐρυτάτης ζώνης καί ἐν τῇ δραστηρίᾳ πράγματι προσπαθεῖν του νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ἀποστολήν του δέν ἤδύνατο νὰ κατευθύνῃ ἐναντίον τῆς μέχρι καί τῶν πηγῶν τοῦ Ἀψοῦ εἰσδυσάσης ἐχθρικής Ἡεραρχίας παρὰ ἐλαφρὰς δυνάμεις (Ἀπόσπασμα Ταξιαρχίας Ἰππικοῦ καί Ὁμάδας Ἀναγνωρίσεως).

Κατατοπιζόμενον, ὡς ἦνω ἐκθέτομεν, τὸ ἐν λόγῳ Κλιμάκιο τοῦ Α' Σ. Στρατοῦ περὶ τῶν κινήσεων τοῦ Β' Σ. Στρατοῦ δέν ἐβράδυνε νὰ διακρίνῃ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἤδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ ἀπὸ τὴν νοτιῶς τοῦ Ἀψοῦ περιοχὴν καί νὰ πλήξῃ καιρίως τὸν ἐχθρόν. Καί συγκεκριμένως:

Ὁ Ἀντιστράτηγος Δεμέστιχας Παν. κατόπιν σχετικῆς προτάσεως τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου Ἐπιχειρήσεων τοῦ Σώματος συνεργ-

- 5 -

γασθέντος προηγουμένως μετά του διευθυντού του Γραφείου Πληροφοριών, προτάσεως, τήν όποιαν μετά όλιγόλεπτον μελέτην επί του χάρτου ένεέκρινεν, κατηύθυνε τό εις τήν περιοχήν Βρυσοχωρίου 'Απόσπασμα τής VIII Μεραρχίας του 'Αντισυνταγματάρχου Φουζή εις τήν άμέσως έκειθεν του 'Αφου και μεταξύ του Ποταμού τούτου και του Σμόλικα περιοχήν. Σημειωτέον ότι ή VIII Μεραρχία έπρόκειτο νά ύπαχθῆ υπό τās Διαταγās του Σώματος από τής ΙΙης Νοεμβρίου σύμφωνα μέ σχετικήν Διαταγήν του Γεν. Στρατηγείου.

Ός ήτο έκόμενον τό έν λόγῳ 'Απόσπασμα ήπέλθησε διά τής ώς άνω προσπελάσεώς του και από τών νέων του θέσεων τό νῦτα του ανατολικώτερον και εις τήν περιοχήν Διοστράτου δρώντος έχθρου και τήν όδόν ύποχωρήσεως και έφοδιασμού τούτου άπέκοπτεν. 'Επροκάλεσεν δηλαδή τήν πλήρη έξουδετέρωσιν τής 3ης 'Ιταλικής Μεραρχίας τών 'Αλβινιστῶν, ήτις τόσην διαταραχήν εις τήν προσπάθειάν μας τής άντιδράσεως εις τήν έχθρικήν εισβολήν ειχε προκαλέσει. Είναι δε γνωστόν ότι έντός τών άλλων άπωλειών, τās όποιας ύπέστη ή Μεραρχία αύτη τότε, περιήλαθεν εις χετρας τών Μονάδων μας και 3λος ό βαρύς όπλισμός της και 800 περίπου 'Αλβινιστάι αιχμαλωτισθέντες.

Τό σημαντικόν όμως σημείον του ζητήματος, που άποτελεῖ ό 'Ελιγμός αύτός, τό σημείον, τό όποιον θέλομεν νά τονίσωμεν ιδιαίτέρως είναι τοῦτο: 'Η έντολή διά τήν εκτέλεσιν τής προκειμένης ένεργείας έδόθη τόσον εις τόν 'Επιτελάρχην του 'Αποσπάσματος Μεραρχίας 'Ιππικού, τό όποιον επικοινωνεί μετά του 'Αποσπάσματος Βρυσοχωρίου, όσον και εις τόν 'Επιτελάρχην τής VIII Μεραρχίας, ύφ'ήν ύπήγετο τό 'Απόσπασμα τούτο, όπερ, προσδέτομεν, συνεπέει σχετικής πάλιν Δ/γής Γεν. Στρατηγείου έπρόκειτο νά προστεθῆ εις τήν δύναμιν του 'Αποσπάσματος τής Μεραρχίας 'Ιππικού. Καί ένῶ συχνά ένήσκει τό λάμμα έλεγχον διά τήν εκτέλεσιν τής έντολής του, δι'ήν προσβλήθησαν δυσχέρεια και ένῶ άπῆτει τήν ταχυτέραν εκτέλεσίν της, εύρέθη άπροσ-

- 7 -

χωρίου - 'Αρμάτων, 'Ελευθέρου Ξπρεκε νά γίνη καί έπεβλήθη. 'Ο στρατηγός Δεμέστιχας Ιαν., Διοικητής του Α' Σ.Στρατού πληροφορηθείς τήν επέμβασιν του Γεν. Στρατηγείου έτόνισεν κτυπήσας τήν χερά του επί της πρό αυτού τραπέζης καί άποκλείων ουτω πᾶσαν άντίρρησην, " 'Ο 'Ελιγμός θά γίνη".

'Ο 'Επιτελάρχης του Σ. Στρατού Συνταγματάρχης Πετζόπουλος Θωμάς Ξφθασεν εις Καλαμπάκαν, όταν εΐχεν έπιβληθη πλέον ο 'Ελιγμός καί πιθανώς εΐχεν άρχίσει ή εκτέλεσίς του, λαβών δέ γνώσιν τούτου όχι μόνον δέν ξεεδήλωσεν ένδοιασμόν τινα, άλλα τούναντίον κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν καί διά τήν περαιτέρω έπιτυχή εξέλιξιν του.-

Περατοῦντες τήν περιγραφήν μας εΐμεθα υποχρεωμένοι νά τονίσωμεν ότι πολλοί εΐναι εκείνοι, οΐτινες γνωρίζουσιν όσα ξεθεσάμεν άνωτέρω καί άκόμη ο 'Αξιωματικός του Γεν. Στρατηγείου περί του όπου-ου προαναφέραμεν, δέν άρνείται άκόμη καί σήμεραν άλλ' άντιθέτως έμπνεόμενος άπό σεβασμόν πρός τήν αλήθειαν έπιβεβαίωσεν τήν γενομένην επέμβασιν του Στρατηγείου ως καί τόν διαμειφθέντα διάλογον μεταξύ αυτού καί του διευθυντού του Γραφείου 'Επιχειρήσεων του Α' Σ. Στρατού. Καί παρά ταῦτα ο 'Ελιγμός τόν όποιον ξεθεσάμεν παραιοπᾶται καί ή πραγματικότης παραιοεΐται. Καί κατόπιν τούτου, δέν ύπάρχει άμφιβολία, παρέχεται ή δυνατότης πιθανώς καί εις τούς άντιδράσαντας εις τήν περί ης πρόκειται ένέργειαν, παρουσιαζομένης ευκαιρίας νά οικειοποιούνται ταῦτην. 'Ως Ξχομεν καί άνωτέρω άναφέρει.

Καί τώρα άναπηδᾷ σοβαρόν ζήτημα, τό όποιον εΐναι άδύνατον νά μή προκαλή τήν προσοχήν μας: Διατί δέν άπεδόθη ο 'Ελιγμός αυτός; Διατί νά παραιοπηθῆ καί κατ' συνέπειαν νά παραιοιηθῆ ή αλήθεια;

Τήν άπαράδεκτον αῦτην εκδήλωσιν δικαιούμεθα νά ίσχυρισώμεν ότι σκοπιμότης έπέβαλε. Σκοπιμότης, τῆς όποίας έπεσαν θύματα καί εκείνοι εκ τῶν συγγραφέν, οΐτινες διεπνέοντο άπό τήν ύποχρέωσιν

- 8 -

τῆς ἀντικειμενικότητος καί τήν πρόθεσιν νά ἐκθέσῃαι τά γεγονότα, ὡς συνέβησαν. Πάντως οὐδέ εἰς καί ἐξ αὐτῶν ἀπηυθύνθη καί εἰς ἕνα ἀκόμη ἰδιωματικόν τοῦ ὡς ἦν κλιμακίου τοῦ Λ. Σ. Στρατοῦ, ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν ἀπό τὰς κυριώτερας πηγᾶς ἄν ὄχι, τήν κυριώτερον διά τήν ἐκτεθεῖσαν φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, φάσιν, ἣτις ἀναμφισβητήτως εἶναι ἡ σημαντικότερα εἰς τόν ἀγῶνα τόν διεξαχθέντα εἰς Ἰνδόν ὡς καί ἀνωτέρω ἐτονίσασμεν.

127
Ο Σάββας από τον εμφύλιο 1878
(17-11-40) και τον εμφύλιο 1940
Πορτογαλία Μακρὰ καὶ Ἀμαρύντι

Ἰπὸ Ἀνδρου Πυρ/κού ἐν Ἀ.κ. Θεοῦ Ἀρακ. Βουδιλιόρη.

εἶκοσι ἐπτά ὀλόκληρα ἔτη παρήλθον ἔκτοτε ὡλλὰ διατηρῆται, - καὶ θὰ διατηρη-
ται πάντοτε, - νωπὴ εἰς τὴν μνήμην τῶν πραγματικῶν Ἑλλήνων ἡ ἐποποιεῖα τοῦ
ὄψματος 1878, τῆς βορειο-ἠπειρωτικῆς μας γῆς ἡ ὁποία ἐγράφη τὴν 17ην Νοεμ-
βρίου 1940. - Ἰπὸ ποτε ἄλλοτε σήμερον, - ποῦ μὴ σὺγχυεῖς μᾶς περιβάλλει καν
ταχθεὺν καὶ προσπαθεῖ νὰ μᾶς διαλύσῃ, - ἐπιβάλλεται ὅπως ἀψῶμεν ἐν ταχύ
βλέμμα εἰς τὰ γεγονότα τῆς ὡς ἄνω ἡμερομηνίας ἵνα, τὸ μὲν ἀντλήσωμεν τὰς
ἀπαραίτητες ψυχικὰς δυνάμεις αἱ ὁποῖαι θὰ μᾶς ἐπιτρέψωσι νὰ σταθῶμεν ἐν
τιμῆτάτοις πρὸς τὸ βέβηρον τῆς ὀλικῆς ἐρμηνείας τοῦ κόβρου, τὸ δὲ ἐνωτισθῶμεν
τοῦ ἰδεολογικοῦ τῶν πρωτεργατῶν τῆς τρισεννιάξου ἐκεῖνης τιτανομαχίας. -

- Ἀρχίζει ἡ ἑλληνικὴ ἐπίθεσις πρὸς Κορυθαῖν. -

Τὴν 14ην Νοεμβρίου 1940 ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τοῦ Γ' Σώματος Περατοῦ (Ἀντι-
στράτηγος Θεολόγγλου) πρὸς ἐκβιάσιν τῆς στενωποῦ Τσαγκόνι (οὐκηνετιζομέ-
νης μεταξὺ τῶν ὄρεων Λοράβα καὶ Τοῦλα Γιδρα) καὶ κατέληξεν τῆς Κορυθαῖν.

Ἡ ἐπίθεσις αὕτη εἰχεν ἀεργανῶσαι, γενικῶς, ἕως ἐξῆς.

Αἱ μεραρχίαι IX καὶ X θὰ ἐπετίθεντο κατὰ τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Ἰδρωβας
(προσκότῃσος τῆς Πίνου πρὸς Βορρῶν) διατεταγμέναι, ἡ μὲν IX δεξιὰ μὲ κα-
τεδύθουν ἐκ τῶν Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς (Ἐαριμὸν διαμείρισμα Χίετες) ἡ δὲ X
ἀριστερὰ μὲ κατεδύθουν ἐκ τῶν ἰσθμῶν Ἀνατολῶν πρὸς βορειοδυμὰς (αὐχὸν Πτέρ-
εσσας). Ἡ XV μεραρχία θὰ ἐνεργούσῃ ταυτοχρόνως εἰς τὸν λαίμῶν τῶν ὄρεων Περε-
πῶν (Λιμνῶν) πρὸς Ἰβῆν. Ἡ X μεραρχία (ἐνωχουθεῖσα καὶ διὰ δυνάμεων τῆς
IX μεραρχίας) πρὸς ἐπιλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς τῆς συνεκέρτρες τεσσάρων φάλαγγα
ἐκ τῶν ὄρειων ἡ ἄμφω ἀριστερὰ (Ἀντισυνταγματάρχης Ζουμπούλκινα ἠρ) θὰ
ἐνήργει, ἐν εἴδει πλαγιολοικῆς, κατὰ μῆκος τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Πίνου
ἐκ τῶν ὄρειων πρὸς Βορρῶν μὲ κατεδύθουν τὸν ὄρεινόν ὄγκον ὄψματος 1878 ἐκ
τοῦ ὄρειου, ἀρ' ἔνδρα μὲν ἐσυνέχισε πρὸς Βορρῶν ἡ κορυφογραμμὴ τῆς Ἰδρωβας

καταλήγουσα εις Παράδειον, απ' ετέρου δέ εσχηματίζεται προς δύσμως, με τας
'Ανατολικάς κλιτείας τής, Ψευδοβίτας ο αόχην Κίβρα-Κίριτ διά τού όποιου
διέρχεται ή δούξ Κορυστα-Λεσκοβίλιου-Ίωαννίνου.

Τό "Αλδοίασμα Ζουμπουλδση" άποτελείτο άπό τό 2ον τάγμα τού 5ου συν-
τάγματος Πεζικού (Θεσσαλινίκης) (ούτινος διοικητής έτόχχανεν ο Ταγμα-
τάρχης Παναγιώτης Μαντουβάλος τού 'Ηλίας), άπό έλάχιστον πυροβολικόν
καί άπό άρκετόν 'Ιππικόν (3 ομάδες άναγνωρίσως,) τό όποιον έπρόκειτο
νά άθήσθαι τολμηρώς προς Κίβρα-Κίριτ-Κορυστα εις τά νύκτα δηλαδή τής Πύ-
ροβας.

- Η 'Αποκοιμιά τήν 6ήμιατος 1878.

Τήν 17ην Νοεμβρίου 1940 ο Ταγματάρχης Πεζικού Μαντουβάλος Παναγιώτης
διατάσσεται νά καταλάβη με τό Τάγμα του τό ύψωμα 1878, τό κλειδί δηλαδή
τής τοποθεσίας Πύροβα.

'Η Ισχύς τού 6πλ του 6ψώματος τούτου έχθρού ήτο άγνωστος, τίσον άπό άπό-
φως, δύσμως όσον καί άπό άπόφως όργανώσως. 'Ητο όμως άναίτηρητον ότι,
ή φυσικώς Ισχυρά αύτή θέσις-τήν μεγάλην στρατηγικήν σημασίαν τής όπίδας
Ισοβαλώς θί έγνώριζον οι αντίπαλοι μας 'Ιταλοί-θί είχον όπιστά καί τεχνι-
τήν άμυντικήν βελτίωσιν. Παρά τήν κραυγαλέαν καί 'οφθαλμοφανή ταύτην δυσχε-
ρειαν τής διαταχθείσης έπιχειρήσεως καί τήν άνεπαρκιστάτην υποστήριξιν
Πυροβολικού ο Αίώντιος τό 6ψμα έλλά Αίώντιος καί τήν ψυχίν, ως άπεδειχθη
Ταγματάρχης Μαντουβάλου Παναγιώτης ύπακούων εις τας Επταγιάς τής 'Ελληνι-
κής 'Ιστορίας καί ακολουθών τας πα άδόσεις τής Οικογενειακής, έλλά καί τής
Μανιάτικης καταγωγής του δεν οιστάζει πρό τού τολμήματος. Τίθόμενος έπί
κεφαλής τού πρώτου κλιμακίου τού Τάγματος του, καί, παρέχων έαυτόν ύπόδειγ-
μα άκρίπτου άνδρείας καί άσβέστου πίστως μέχρι θανάτου εις τήν 'Ισείαν τής
Πατρίδος, όρμηθ' ευελλόδως με τό περιστροφρον άνά χείρας έναντίον τού 6ψμα-
τος 1878. Καταλυόμενος πυρός τών άμυνομένων έπί τού ύψ. 1878 'Ιταλών προσκα-
θεθ' νά άνωθή η τήν πορείαν του έλλάματαίως. 'Ο χάλυφ τών μηχανημάτων πυρός
τού έχθρού δεν αυγίζει τόν χάλυβα τής καρδιάς τού πραγματικού Μανιάτου,
τού έλληθως γενναίου Ταγματάρχου Μαντουβάλου Παναγιώτη. 'Η όρμη τής έφόδου

-2-

τόν έχει τυρώσει... κραδαινών ήδη τὸ μάνλιερ φουσεθέντος στρατιώτου (κατ' ἀφήγησιν διασωθέντος στρατιώτου του) καὶ ἀπολουθόμενος ἀπὸ πενηκοντάδα στρατιωτῶν τοῦ ἀποσκευασθέντος Πληγματῆς του χωρεῖ ἐλεύγιος καὶ ἀποφασιστικός καὶ θάνατι ὀλίγου κἀνωθεν τῆς Στρατιωτικῆς ὁρῆος τῆς ὁφάματος 1878 ἔπου τὸν ὑποδέχεται ἰσχυρὸν ἐχθρικὸν συρματῆλαγμα καὶ κἀλασις κυρδὸς πηγαγοφλακασούτων τοῦτο αὐτομάτων θάλων. Ὁ θρωλικὸς πλεόν Ταγματάρχης, ὁ ἔμπροσθεν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰκόνα ἠρωτικοῦ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου, πίπτει διάτρητος ἐκ σφαιρῶν κεραιστοχιχόμενος ἀπὸ ἐπαρθίμων πιστοῦ καὶ ἠρωτικοῦ στρατιώτας του τοὺς ὀποιοὺς ἐγουάτιον ἐπίσης ὁ εὐδερνέτος ἀέρας τῆς μάχης. -

Ὁ θάνατος τοῦ ὀφάματος Ταγματάρχου παραθεῖ ἀκαριαίως τὴν ἐπιθεσίον τοῦ Ταγματῆς του. Μία ὄρατα σελίς τῆς ἔποικίας μας τοῦ 40-41 "Ἡ Τιτανομαχία τοῦ ὁφάματος 1878" εἶχε γραφεῖ... Μία λαμπρὴ μετόπη εἶχε προσηθεῖ εἰς τὸ ἄστωμα τοῦ Παρθενῶνος τῆς Ἑθνικῆς μας Ἀληθῆς καὶ Δόξης... Ὁ Ταγματάρχης ἠεζικὸς Μαντούβαλος Παν γιώτης τοῦ ἠλίου ἔβαστο, μαζὺ με ἐπαρθίμων στρατιώτας του, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁφάματος 1878 ἠεζικὸς ΠΑΙ ἄλλὰ ἠπτεμένος ΟΧΙ.

Ὁ Ταγματάρχης ἠεζικὸς Μαντούβαλος Παν γιώτης τοῦ ἠλίου ἔβαστο, μαζὺ με ἐπαρθίμων στρατιώτας του, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁφάματος 1878 ἠεζικὸς ΠΑΙ ἄλλὰ ἠπτεμένος ΟΧΙ.

- Ἡ ἔποικία τοῦ ὁφάματος 1878 καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ταγματάρχου Μαντούβαλου Παναγιώτη ἀναγκάζουσι τὴν Ἀνατόρων Ἑλληνικὴν Στρατιωτικὴν Διοίκησιν νὰ ἀντιληφθῇ τὴν σοβαρότητα τοῦ ἐγχειρήματος καὶ νὰ προβῇ, ἔστω καὶ ἄργά, εἰς τὴν Ἀθῆν ἀποτελεσματικώτερων μέτρων πρὸς κατάληψιν τοῦ ὁφάματος 1878.

Ἐπράγματι τῆ ἀμέσῃ ἐπεμβάσει τοῦ Ἀρχιστρατήγου (Ἀντιστάτηγος Πανίγος) καὶ τοῦ Πριμάτος Στρατιῆς Ἀυτικῆς Μακεδονίας (Ἀντιστρατήγος Πιτσιλῆς) συγκροτεῖται ἔποικία τῆς ὀφάματος "Ὀμάς Μεραρχιῶν" ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰς 1ην καὶ 21ην Μεραρχία. Ἡ ὀμάς αὕτη τεθεῖσα ὑπὸ τῆς διαταγῆς τοῦ Ἀντιστρατήγου Κορμῆ Διατάσσεται νὰ καταλάβῃ τὸν ὄρεινόν ὄγκον ὁφάματος 1878 καὶ ἐνεργῆσαι πρὸς Κιόρς ἠεζικὸς ὑποβοηθουσα τὸν ἠγῶνα τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ. Ἐναντίον τοῦ ὁφάματος λοιπὸν τὸ ὀποῖον διατάχθη καὶ ἀντρομήτως

Μία βικιὼν ἀπὸ τὴν Ἐποποιίαν 40-41

Ὁ ἀγὼν τοῦ ὑψώματος 731, (εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄποιου
εὐρισκόμεν κατὰ τὴν μεγάλην ἑαρινὴν Ἴταλικὴν ἐπιθεσίαν
(Μάρτιος 1941), - ὅπως τὸν εἶδα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια.

Ἰπὸ Ἀν/χου Πυρ/κοῦ ἐν ἁ. κ. Θεοδ. Δρακ.
Βουβικιλιέρη.

Ἡ νύκτα τῆς 9ης Μαρτίου 1941 εἶχε περάσει ἡσυχη, καὶ τίποτε δὲν προέλεγε τὴν ἐπερχομένην καταστροφή. - Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐφάνησαν αἱ πρῶται ἀμυδραὶ λάμψεις αἱ διατρέχουσαι πεπλανημένως τὸν οὐρανὸν καὶ φωτίζουσαι διὰ προσφάτου φωτός τοὺς μακρινοὺς ὀρίζοντας χωρὶς ἀκίδη νὰ ἐξαφανίσωσι κατὰ κράτος τὸν σκυθρωπὸν πέπλον τῆς νυκτός....

Αἶφνης μυκηθμὸς πυρός διερχεται τὸ ἄπειρον. Αἱ ὄμβρονται τῶν Ἴταλικῶν πυροβόλων ταράσσουν τὴν σιγὴν τῆς περιοχῆς... Νομίζεις ὅτι ἠνοήχθησαν αἱ πύλαι τῆς Κολάσεως... Τὰ ἑλληνικὰ πυροβόλα, ἀπαντοῦν ἀμέσως μὲ τὴν βροντῶδη φωνὴν τοῦ ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἡχώ τῶν ἰγρῶ βουνῶν καὶ φαράγγε χαλαρα παντός εἴδους βλημάτων καὶ βομβῶν καλύπτει τὴν περιοχὴν τοῦ ὑψώματος 731 ὡς αἱ θύελλαι ἐκεῖναι τῶν χαλαζῶν τὰς ὀποιὰς ἐκτοξεύει ἐνίοτε ὁ οὐρανός....., // κόλασις μεθ' ὧν τῶν δαιμόνων τῆς εἶχεν ἐπιπέσει ἐναντίον τοῦ ὑψώματος τοῦτου....

Ὁ ὀρίζων ἀπαστρέφει ἀπὸ μακρὰς πυρίνας γλώσσας αἱ ὁποῖαι συμπλέκονται, συγχέονται καὶ ἔπειτα διασκορπίζονται καὶ σκιρτῶσιν σπινθηροβολοῦσαι. - Ἦτο ἡ αὐγὴ τῆς 9ης Μαρτίου 1941, πρώτης ἡμέρας τῆς μεγάλης ἑαρινῆς Ἴταλικῆς ἐπιθέσεως τὴν ὅποιαν παρακολοῦθε ὁ Μουσολίνι, - εἰς τοῦτῃ ἐλθὼν εἰς Ἀλβανίαν ἀπὸ δεσποζούτος παρατηρητηρίου ἐπὶ τῆς μηνειώδους τοποθεσίας τῶν τριῶν ἀγῶν. - Τὸ ὕψωμα 731 ἐφλέγετο κυριολεκτικῶς. Κοχλάζων λεβῆς πυρός ἐξεκονοῦτο συνεχῶς κατ' αὐτοῦ. - Δὲν διακρίνεται τίποτε ἀπὸ αὐτὸ παρὰ μόνον οἱ καπνοὶ τῶν διαρκήσεων τῶν πύσης φύσεως βλημάτων καὶ βομβῶν ποῦ ὁμοιάζουν μὲ τὰ πύρινα σύννεφα ποῦ ἔκαφαν τὰ ἑβδομα καὶ γέμορα, ἥ- ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Πίνδαρος- "ἐπακτὸς ἐλθὼν ἐριβρόμου νεφέλας στρατός ἀμείλιχος"

- 2 -

(χόμηξεν επάνω του άμελικτος στρατός από κεραυνοφόρα νέφη)... 'Υπό ται-
 αττας συνθήκας ή ημέρα προχωρεί για καλά άδιαφορούσα δια τή πάθη των
 ανθρώπων... 'Ο ήλιος όμως δεν τολμά να προβάλη και να φωτίση τό παιζόμε-
 νον δράμα ύως από άποστροφήν του προς τήν φρικτήν ή από φόβον του μήπως
 λερώσει τής άκτίνες του στο αίμα που έχει πλημμυρίσει τό 731... Κοντεύει
 μεσημέρι... Νομίζουμε ότι ή γή ανατρέπεται και τήν πίσθανόμεθα σαλεύουσαν
 υπό τούς πόδας μας. 'Η Μοίρα και ή 'Ιστορία βίχουν επάνω στην περιοχή
 αυτή τά άτσαλμένα τους ζάρια... "Όλα τά σύνεργα του Θεού του πολέμου χτυ-
 πούν άλυσπτα τό 731... Χόκκινες διαρρήξεις, μαύρες διαρρήξεις, σταχτιές
 διαρρήξεις, και ποικιλύχρωμοι καπνοί τό έχουν άγκαλιάσει... Καί όμως,
 μέσα σ' αυτόν τον έβρομο κύκλο τής κολάσεως του άντη ζουν Στρατιώται που
 κρατούν σφιχτά τό ύψωμα... Τέ λίγο τό ούράνιο τόξο κατακάθαρο περιβάλλει
 τό ύψωμα λέει κι' ό ούρανός στεφανώνει μέ τριχρωμο στεφάνι τούς υπερασπιστάς
 του... Οι σφαίρες και οι όβίδες των αντίπαλων μας σχηματίζουν σιδηρούν
 θόλον άνωθεν των κεφαλών των γενναίων μας, που χρησιμοποιούν για άσπίδα
 τους τούς λάκκους που έχουν άνοίξει τά βλήματα και αι βόμβαι του πυροβο-
 λικού και τής 'Αεροπορίας του έχθρού, και των όποιων ή θέλησις είναι
 άλγιστος... 'Η τρικυμία σιδήρου και ό θάνατος που χτυπά πανταχόθεν δεν
 τρομάζει τά αποφασιστικά έκείνας καρδιάς... "Όπως τά κύματα τής θαλάσ-
 σης έξογκούνται και έξαφανίζονται και θραύονται συνεχώς εις τήν άντην
 μετά κατάγου παρασύροντα άμμον και χάλυκας έτσι έθραύοντο επί των ήμε-
 τέρων γραμμών αι άλεπάλληλοι επιθέσεις του έχθρού... Εύνη άνάμνησις των
 κυμάτων παραμένουν όστρακα, μύνη άνάμνησις των έχθρικών επιθέσεων παρα-
 μένουν πτώματα-πτώματα... Είναι ή ώρα δευτέρα περίπου άπογευματινή... Μέσα
 από τούς καπνούς του ύψωματος διακρίνονται οικια άνθρωπων κινουμένων προς
 τά έμπρός... Τί συνέβαινε ; " Ήγέρθητι έού που διαβάζεις τής γραμμής αβ-
 τής ή που άκούς τήν άφήγησίν μου ταύτην, όποιοσδήποτε κι' άν είσαι, και
 στάσου προσοχή... " Βοήρωσάν τότε τά μάτια μου από 'Βθνικήν υπερηθάνει-
 αν και συγκίνησιν και βουρκώνουν πάντα όταν θυμώμαι τήν εικόναν αυτήν...
 'Επρόκειτο περί άντεπιθέσεώς μας ή όποια έξετοξέσθη ένψ ά έχθρική

γραμμάς ἐκαίγοντο κυριολεκτικῶς ἀπὸ τὰ ἄριστοτεχνικὰ πυρὰ δλοκλήρου τοῦ πυροβολικοῦ μας, τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς, τὸ ὁποῖον ἔβαλλε φρενιασμένα καὶ μὲ ἀφάνταστη ταχυβολία καὶ ἀχοήστευσε, λαμπαδιάζοντάς τα, τὰ μδίσς ἐμφανισθέντα ἐχθρικὰ ἔρματα μάχης..." Ἐκανε λίγο κρύο μὰ οἱ περισσότεροι ὑπηρετὰ τῶν πυροβδλων μας εἶχαν βγάλει τὰ χιτῶνιά τους καὶ ἦσαν ξαναμμένοι καὶ κατατρωμένοι ἀπὸ τὴν κούραση τῆς, ἄνευ διακοπῆς ἐπὶ ἐπτάωρον, ὑπηρετήσεως τῶν πυροβδλων τὰ ὁποῖα ἦσαν σχεδόν πυρακτωμένα... Καὶ λοιπὸν, μὲ περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον, ἀμιλλώμενοι εἰς ἠρωτισμόν, ἀσελφωμένοι καὶ μὲ ἐνίαιαν ἀπόρρασιν διὰ τὴν Πένην, ἄρμουσαν ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται τοῦ 731 πρὸς τὰ ἔμπροσ, εἰς τὴν χάλαζαν τῶν μύδρων ποῦ ἔργωναν τὸ ἔδαφος..

Εἶχαν ὅλοι καταληφθεῖ ἀπὸ τὴν Ἰερὴν ἐκείνην μάχην ἡ ὁποῖα οὔτε συζητεῖ οὔτε λογιζέεται..... εἶχε τεθεῖ εἰς ἐνέργειαν ἡ τρομερὰ στρατηγικὴ τῶν μαζῶν, καὶ οἱ ἀτρόμητοι μαχητὰ ἀντεπετίθεντο μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς ἀπελπισίας καὶ ἔτρεχαν στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ θανάτου μῆσα εἰς μίαν ἀμύδωραιραν ἡ ὁποῖα μόνον τὴν σκληροτάτην συναυλιαν τοῦ πολέμου ἐγνώριζεν." Πλήρης ἀποθέσεως δηλαδὴ τοῦ ἀγίου ἐκείνου πάθους τὸ ὁποῖον, ὅταν καταλάβῃ τὰς μάζας, ὁὲν ὑπακοῦσι ἐιμὴ μόνον εἰς τὸ ἰδεῶδες ποῦ ἐξέθρεψε τὸ πᾶθος αὐτὸ καὶ τὰς ἐπιταγὰς τῆς Ἱστορίας ἐκείστου λαοῦ καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀκαταγώνιστον καὶ ἀκατάβλητον διότι ἔχει ἀφ' αὐτοῦ προχωρήσει πέραν τοῦ θανάτου..

Κάθε βῆμα πρὸς τὴν δόξαν ἦτο καὶ βῆμα πρὸς τὸν τάφον καὶ ἐσημειῶτο διὰ γραμμῆς αἵματος.. Ὡστε ἔβγαλλα τὸ συμπέρασμα ὅ,τι, στὸν πόλεμο ὁ θάνατος ἐξαγοράζει τὴν ἀγριότητὰ του μὲ κἀποῖαν τρομερὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ στή φωνιὰ τῆς μάχης οἱ γενναῖοι πέρουν μίαν στίβαν ὑπερήφανον καὶ μετριοφάνονται ἐντὶ ἐξαφάνιρονται..."

Ἡ νύχτα ἔφθασε καὶ τὸ ὕψωμα 731 ἦτο γερὰ στὰ χέρια μας.- Ἐπικλοθησαν καὶ ἄλλες παρόμοιες ἡμέρες καὶ νύχτες, χωρὶς καμμία ἀνωτέρα θέλησις νὰ δύναται νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πορείαν τους, ὅλες οἱ μέρες καὶ ὅλες οἱ νύχτες τῆς δεκαήμερου ἐαρινῆς Ἱταλικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τὰς ὁποίας ξεμάθαμε ὀδῶτελα τὸν ὕπνο.... καὶ κάθε κήδημα τοῦ λεπτοδελίκτου ἐσῆμαινε καὶ ἐπιθανατίους ρόγχους.... Καὶ, δέκα ἡμέρες καὶ δέκα νύχτες, ἡ γῆ ἔφτυνε πρὸς

- 4 -

τόν ουρανό κορμιά κομματιασμένα, ό ουρανός σφυροκοπούσε τή γή μέ σιδερένιες γροθιές, ό "άρης έσπερνε άτσάλι σ'όλη τήν περιοχή, καί οι νεκροί ξανασκοτανόντουσαν... 'Η δυσσομία τών σκοταμένων, οι γογγυσμοί τών βαρέως τραυματιών, οι λυγμοί τών ξεφυχούτων, ή άγανά τών ζώντων καί οι πραγμαί τών άγρίων πεινασμένων πουλιών δημιουργούν μίαν έφιαλτικήν αυτόχρημα άτμόσφαιραν... 'Η άνασκαμμένη άπό άμέτρητες όβίδες καί άεροκορικές βόμβες γή εΐναι, πλημμυρισμένη άπό νεκρούς...Οί έπιζώντες χώνονται μεταξύ τών νεκρών, ζούν έν έπαφή μ'αυτούς, τους χρησιμοποιούν ένότε για πρόκάλυμμα καί άναπνέουν τήν όσμήν τών πτωμάτων... "Όλη ή φρόκη του πολέμου εΐναι παρούσα... Τό ύψωμα όμως 731 ούδέ στιγμήν έπυσε νά εΐναι 'Ελληνικόν διότι, αΐ καρδία εΐχον νικήσει τίς πολεμικές μηχανάς. Πλημμυρισμένοι στό αίμα οι γίγαντες του 731 ήμύονται μέ λυσοσαμένο φανατισμό πάνω στην ιερά πλέον γή του ύψώματος αυτού...καί τότε που ή δοκιμασία ξεπερνούσε τά όρια τών άνθρώπινων δυνάμεων αυτοί παρέμειναν στή θέση τους μέ πΐστη στην Νίκη γνωρίζοντας ότι όλόκληρος ή 'Ελληνική 'Ιστορία τους κομαράνει... "Όλα αυτά συνέβησαν εις τό ύψωμα 731 κατά τήν μεγάλην έαρινήν 'Ιταλικήν 'Επίθεσην του Μαρτίου του 1941, τά εΐδον μέ τά μάτια μου καί όπως λέγει ό 'Ηράκλειτος "όφθαλμοί γάρ τών ζώντων άκριβέστεροι μάτυρες", (οί ύφθαλμοί δηλαδή εΐναι άκριβέστεροι μάτυρες άπό τό ζτα)...Διερωτάται κανείς καί δικαίως "πΐς οι 'Ελληνες στρατιώται ήπερασπιστάς του 731 κοινοί καί άπλοί άνθρωποι μετεβλήθησαν όλοι των καί άκαριαώς εις "Ηρωας;" 'Η ιδιική μου έπάντησις εις τό έρώτημα αυτό εΐναι ή εξής: "παΐνεται ό,τι ή άντίστασις ένός λαού λαμβάνει πολλάκις χαρακτήρα σκληρόν άνάλογον, του ύποστηριζομένου δικαίου ή τής ύποστηριζομένης έδαφικής περιοχής. 'Η έπίγνωσις, του ύποστηριζομένου 'Εθνικού δικαίου καί τής τερραστίας στρατιωτικής άξίας τής τοποθεσίας του ύψώματος 731 έχαλύβδωσαν τους ήπερασπιστάς τής ως ένω περιοχής... 'Η μάχη όέν εΐναι περιήτως ιδιορρυθμων προσωπικοτήτων, καί ό βίαιος θάνατος καεώς καί ό ήρωϊσμός νά τον άψηφιση κανείς ύπόγινται 'Ισως εις κάποιον νόμον ύσορροπίας...ό όέ Στρατιώτης που ξεβρει γιατί πολεμά καί που

- 5 -

πιστεύει στὴν ἑρότητα τοῦ ἁγῶνος του οὐδέποτε νικάται ἔστω καὶ ἐάν φονεύεται..." τὸ ὕψωμα 731 ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄφθονα καὶ ὑπέροχα παραδείγματα, ἠρέμου γενναιοῦτος, ἐκουσίας αὐτοθυσίας καὶ ἀποφασιστικῶς καὶ ὀλοκληρωτικῶς ἐκπληρωθέντος καθήκοντος... τὸ ὕψωμα αὐτὸ συνεκέντρωσε τόσους "ἥρωας ὅσους θὰ ἔφαχνε νὰ βρῆ κανεὶς εἰς τὰ παλαιὰ ἑπικά χρόνια σκορπισμένους εἰς διὰφορα σημεῖα τῆς γῆς καὶ εἰς πολλὰ ἔτη. - καμμία ἀπὸ τὰς βασικὰς προϋποθέσεις τοῦ πραγματικοῦ Ἑρωτισμοῦ ὁὐκ ἔλειπεν ἀπὸ τοὺς μαχητὰς τοῦ ὀνομαστοῦ καταστάντος ὕψωματος, οὔτε ἡ αὐτοθυσία, οὔτε ἡ ἀνιδιοτέλεια, οὔτε ἡ περιφρόνησις τοῦ θανάτου, οὔτε τὸ ἠθικὸν περιεχόμενον τοῦ σκοποῦ..... Αἱ φυσιογνωμίαι των θὰ συνθέτουν τὸν μεγαλειώδη πλῆνακα τῆς Ἐπιτομῆς τῆς Φιλοκατρίας των - τῆς Εὐλατικίας τῆς θυσίας των - τῆς Εὐστομίας τοῦ ὅπλου των, καὶ θὰ ἐμφανίζουσι τὸ τρίπτυχον τῶν ἀδαμάστων ὑπερασπιστῶν τῆς Ἐλευθερίας, δηλαδή δύναμιν καρδίας, - περιφρόνησιν θανάτου, - ἄνευ ὄρων θυσίαν τῆς ζωῆς.

Δόξα καὶ Τιμὴ ὅτους ἐπικύσαντας ὑπερασπιστὰς τοῦ 731 καὶ αἰωνία ἡ μνήμη τῶν θανάτων νεκρῶν τοῦ καθαρτασθέντος διὰ τοῦ αἵματος Ἑλλήνων Στρατιωτῶν Ἑθνικοῦ τούτου ὕψωματος.-

Ἐργαστὴρ Φεβρουάριος 1968
 Στάθης Ἀσημάκης

Βιβλιογραφία

- 1.«Μεγάλη Εικονογραφημένη Ιστορία του Έλληνοϊταλικού και Έλληνοϊταλικού πολέμου 1940-1941», Άλεξ. Έδιπίδου, Άντιστρατήγου έ.ά., Έκδοτικού οίκου «Βιβλιοαθηναϊκή», Περικλή Σύψα, Άθήνα 1959.
- 2.«An abridged history of the Greek - Italian and Greek - German war 1940-1941», Hellenic Army General Staff, Army History Directorate, 1997.
- 3.«Κωνσταντίνος Δαβάκης - Δρῦς τοῦ Ταυγέτου άετός τῆς Πίνδου», Νώντα Ήλιόπουλου, Έκδόσεις Πέτρου Πατσιλινάκου, Άθήνα 1979.
- 4.«Κωνσταντίνος Δαβάκης», Wikipedia w.w.w.
- 5.«Πίνδος 1940. Μιά άλλη έποποιΐα», Γεώργιου Α. Αγιαμαρνιώτη, Λιβαδειά Βοιωτίας 2011.
- 6.«Ιστορία του Έλληνικού έθνους», Τόμος ΙΕ', «Έκδοτικής Άθηνών.».
- 7.w.w.w. «Λογομνήμων...».
- 8.«Άναμνήσεις...», Παναγιώτη Πέτρου Δεμέστιχα, Ήκδοση «Πελασγός», Άθήνα 2002.
- 9.«Παναγιώτης Δεμέστιχας (1885 - 1960)», w.w.w. «Φιλίστωρ», 18/3/2010.
- 10.«Κατοχή - Γερμανική πολιτική διοίκηση στην κατεχόμενη Ελλάδα», Άννίβα Βελλιάδη πρέσβυ ε.τ., Έκδόσεις «Ένάλιος», Άθήνα 2008:
- 11.«Ποῦ έπεσαν οί 7.948 νεκροί τοῦ Έλληνοϊταλικού πολέμου;», Εϊδική Ήκδοση / Ντοκουμέντο Έφημερίδας: «Η Καθημερινή», Άθήνα, Όκτώβριος 2015.
- 12.«Η Μάχη στο Ήψωμα 731 - Οί Θερμοπύλες τῆς Ήπειρου [9-24 Μαρτίου 1941]», Σ/χη (ΜΧ) Παναγιώτη Σπυρόπουλου, w.w.w. «Ένωμένη Ρωμοσύνη(ΕΡΩ) Θεσσαλονίκη 2008», 12 Μαρτίου 2018 σε ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.

13. «ΡΟΥΠΕΛ», Χρήστου Ζαλοκώστα, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «ΕΣΤΙΑΣ», ἔνατη ἔκδοση, Ἀθήνα 2011.
14. w.w.w./youtube: «Ἡ Μάχη τῶν ὀχυρῶν», Roupel.gr/veteranos.gr/military.net/Πολεμικό Μουσεῖο 2011.
15. «Ἡ συμβολή τῆς Ἑλλάδας στὸν Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο», Διεύθυνση Ἱστορίας Στρατοῦ - Γενικό Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ, Ἔκδοση Διεύθυνσης Ἱστορίας Στρατοῦ, Ἀθήνα 2009.
16. «Ἡ μάχη του Αλί Βεράν», w.w.w.Wikipedia.
17. «Βοιωτοὶ Ἀθάνατοι Ἡρώες», Γεωργίου Κωσταγιάνη - Ἄννας Νικολάου.
18. «Ο "πόλεμος" για το ὄνομα μιας πλατείας στο Παγκράτι», w.w.w. Ragrati.gr. Από το περιοδικό «δ» που κυκλοφορεῖ με την «Κυριακάτικη δημοκρατία».
19. «Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ἡλίου», Τόμος ΣΤ΄.
20. «Ἑλλήνων Ἱστορικά - Ἡ Γερμανική εἰσβολή στὴν Ἑλλάδα - Ἡ μάχη τῶν ὀχυρῶν», Κων. Λαγοῦ, Ἐκδόσεις Δημήτρης Μπενέκος - Ἀλέξης Σκαναβῆς, Τεῦχος διανεμηθέν με τὸν «Τύπον τῆς Κυριακῆς».
21. «Ἐμφύλια Πάθη, 23 ἐρωτήματα καὶ ἀπαντήσεις γιὰ τὸν ἐμφύλιο», τῶν Στάθη Ν. Καλύβα καὶ Νίκου Μαραντζῆδη («Μεταίχιμο», Ἀθήνα 2015).
22. «Ὁ πόλεμος πού σφράγισε τὴ σύγχρονη ἱστορία», τοῦ Γιώργου Πετρόπουλου, στο w.w.w.efsyn («Ἐφημερίδας Συντακτῶν»).
23. «Γερμανικές ἀπώλειες στὴν Ἑλλάδα τὸ Β΄ Π.Π.», w.w.w. «Θέματα Στρατιωτικῆς Ἱστορίας».
24. «Ἡ ἐκδίκηση τῆς Γεωγραφίας», τοῦ Ρόμπερτ Ντ. Κάπλαν, μετάφραση - Εἰσαγωγή Σπύρος Κατσούλας, ἐκδόσεις «Μελάνι», 2016.
25. «Γιατί τὸ Βυζάντιο», Ἑλένης Γλύκατζη - Ἀρβελέρ, Ἐκδόσεις «Μεταίχιμο», Ἀθήνα 2012.
26. «1940 - 1941, Ὁ πόλεμος τῶν Ἑλλήνων» Θάνου Μ. Βερέμη, ἐκδόσεις «Μεταίχιμο», Ἀθήνα 2019.

